הלכה · משנה תורה · מפרשים · מעשה רקח · ספר אהבה

מעשה רקח על הלכות ברכות

רבי מסעוד חי רקח

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מעשה רקח על הלכות ברכות

רבי מסעוד חי רקח

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מעשה-רקח-על-הלכות-ברכות/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 6
הלכה א 6
הלכה ב 9
הלכה ג 12
הלכה ה 12
הלכה ו 12
הלכה ז 12
הלכה ח 13
הלכה ט 13
הלכה י 13
הלכה יא 13
הלכה יב 16
הלכה יג 17
הלכה יד 18
הלכה טו 18
הלכה טז 18
הלכה יח 19
הלכה יט 19
פרק ב 22
הלכה א 22
הלכה ב 22
הלכה ג 23
הלכה ד 24
הלכה ה 25
הלכה ו 25
הלכה ז 26
הלכה ח 26
הלכה ט 27
הלכה י 27
הלכה יא 28
הלכה יב 28
הלכה יג 28
הלכה יד 29
פרק ג 31
הלכה א 31
הלכה ב 31
הלכה ג 33
הלכה ד 33
הלכה ה 33
הלכה ו 33
הלכה ז 33
הלכה ח 34
הלכה ט 35
הלכה י 35
הלכה יא 36
הלכה יב 36
הלכה יג 36
פרק ד 37
הלכה א 37
הלכה ב 37
הלכה ג 37
הלכה ד 38
הלכה ה 39
הלכה ו 40
הלכה ז 41
הלכה ח 41
הלכה ט 41
הלכה י 43
הלכה יא 45
הלכה יב 45
פרק ה 46
הלכה א 46

הלכה ב 47
הלכה ג 47
הלכה ד 47
הלכה ה 48
הלכה ו 49
הלכה ז 50
הלכה ח 51
הלכה ט 51
הלכה י 52
הלכה יא 52
הלכה יב 52
הלכה יג 52
הלכה יד 53
הלכה טו 53
הלכה טז 54
הלכה יז 54
פרק ו 54
הלכה א 54
הלכה ב 54
הלכה ג 55
הלכה ד 55
הלכה ה 56
הלכה ז 57
הלכה ח 58
הלכה ט 59
הלכה י 59
הלכה יא 61
הלכה יב 63
הלכה יג 63
הלכה יד 64
הלכה טו 64
הלכה טז 64
הלכה יז 65
הלכה יח 66
הלכה יט 67
הלכה כ 67
פרק ז 67
הלכה א 67
הלכה ב 68
הלכה ג 68
הלכה ד 68
הלכה ה 69
הלכה ו 69
הלכה ז 69
הלכה ח 70
הלכה ט 70
הלכה י 70
הלכה יא 71
הלכה יב 71
הלכה יג 71
הלכה יד 71
הלכה טו 71
פרק ח 71
הלכה א 71
הלכה ב 72
הלכה ג 72
הלכה ד 72
הלכה ה 73
הלכה ו 74
הלכה ז 74
הלכה ח 74
הלכה ט 75
הלכה י 75
הלכה יא 75

הלכה יב 77
הלכה יג 78
הלכה יד 80
הלכה טו 80
הלכה טז 80
פרק ט 80
הלכה א 80
הלכה ב 82
הלכה ג 82
הלכה ד 83
הלכה ה 83
הלכה ו 83
הלכה ז 84
הלכה ח 84
הלכה ט 85
פרק י 86
הלכה א 86
הלכה ב 86
הלכה ג 86
הלכה ה 86
הלכה ז 86
הלכה ח 87
הלכה ט 87
הלכה י 87
הלכה יא 87
הלכה יב 88
הלכה יג 88
הלכה יד 88
הלכה טו 88
הלכה טז 89
הלכה יז 89
הלכה כב 90
הלכה כג 90
הלכה כד 90
פרק יא 90
הלכה א 90
הלכה ב 91
הלכה ג 91
הלכה ד 91
הלכה ה 91
הלכה ז 93
הלכה ח 93
הלכה ט 94
הלכה י 94
הלכה יא 94
הלכה יב 94
הלכה יג 95
הלכה יד 95
הלכה טו 95
הלכה טז 98

פרק א

הלכה א

מצות עשה וכו' עד וכן מדברי סופרים וכו'. כתב מרן הקדוש וז"ל ואיכא למידק שרבינו כתב מצות עשה מן התורה לברך אחר אכילת מזון וכל הדברים בכלל מזון חוץ מן המים ומן המלח כדתנן בר"פ בכל מערבין וא"כ היכי קאמר בתר הכי ומדברי סופרים וכו' עיי"ש עכ"ל. בזה הענין הקשה אלי רחימא דנפשאי החכם המרומם כמהר"ר מרדכי רוביו נר"ו שבאזמיר וז"ל ולכאורה איכא לאקשויי דהא אמרינן התם בש"ס לימא תהוי תיובתא דרב ושמואל דאמרי אין מברכים בורא מיני מזונות אלא על חמשת המינים בלבד וכו' ואוקמא רב הונא באומר כל הזן עלי דמזון לא מקרי אלא חמשת המינים וכמ"ש רש"י אלא דלזה י"ל דההיא לרב ושמואל מיהו לדידן דלא קיימא לן כותייהו אלא כרבנן לא צריכנא לשבושי מתניתין אלא דברים ככתבם והיינו כוונת מרן. ועיין להתוספות שם דלחילוקם לא קשה מידי. אמנם הא קשה לי להרב הטורים דפסק באו"ח סימן ר"ח דלא כשמואל שכתב וז"ל הכוסס את האורז מברך בורא פרי האדמה ואם בשלו או שטחנו ועשה ממנו פת מברך בורא מיני מזונות וביו"ד סימן רי"ז כתב הנודר מן המזון אסור בחמשת המינים ואם אמר כל הזן עלי אסור בכל חוץ ממים ומלח עכ"ל וקשה דמאחר דפסק באורז דלא כרב ושמואל מעתה מתניתין כפשטא דכל מילי איקרו מזון ולא בעינן דלימא כל הזן דהא לרב ושמואל היא וכדכתיבנא. ויש ליישב אלא דלא ניחא כל כך. וכן איכא לעיוני במ"ש הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה דבכל מערבין יעו"ש ובאורז פסק דלא כרב ושמואל ובפי' למ"ש מרן ז"ל ע"כ דבריו נר"ו. חדאי נפשאי בהני מילי מעלייתא דאייתי לן מר ברוחב שכלו והנני בא בקוצר דעתי להשתעשע באמרותיו אמרות טהורות כפי מה שיורוני מן השמים בס"ד.

ואומר תחילה כי דברי מרן הקדוש דניחא ליה למר לכאורה צריך לי עיון דהיכי הוה ס"ד לפרש כן בדברי רבינו דתיבת מזון דקאמר קאי אכל מילי כיון שכתב דהוי מצות עשה לברך על המזון דכתיב ואכלת ושבעת וכיון דהאי קרא קאי או אשבעה מינים או החמשת המינים דכתיבי לעיל מיניה ארץ חטה וכו' ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם וכדאיתא בפרק כיצד מברכין אי אפשר לומר דקאי נמי אכל מיני אכילה ושתיה תדע דהתם דף ל"ה לא אשכח שום ראיה לאוכוחי דצריך לברך אחר אכילת כל דבר חוץ משבעת המינים אלא מכח הסברא ומדרבנן וקרא לא הוי אלא אסמכתא בעלמא כמ"ש רבינו יונה שם ואם איתא כדפריך התם מביכורים לייתי התם הך מתניתין דעירובין ומינה נוכח דקרא אכל מילי קאי אלא מאי אית לך למימר דאף דסתם מתניתין קרי לכל

מילי מזון קרא על כל פנים לא קאי אלא אשבעת המינים ה"נ בלשון הזהב של רבינו שכתב מצות עשה וכו' שנאמר ואכלת ושבעת (ומנאה בעשין י"ט מהך קרא גופיה) על כרחך לומר דלא קאי אלא אמה שהוא מזון גמור טפי משאר מילי דאקרו נמי מזון דאי אפשר לומר דאחר אכילת פירות וכיוצא להוי מ"ע מן התורה ומהתימה שהזכיר הך סוגיא מרן ז"ל לעיל סמוך ונראה. ואפשר דכל זה לא נעלם מעיני כבודו של מרן הקדוש אלא דעיקר כוונתו היא בדיוק דברי רבינו דלא הוה ליה להזכיר מזון. אי נמי איכא למימר דהוה ס"ד דאין הכי נמי דמודה רבינו דקרא אשבעה מינין דוקא קאי אלא דכיון דבגמרא קאי במסקנא דאכל מילי יש לברך כיון שנהנה לא נמנע רבינו מלכתוב מ"ע מקרא דואכלת ושבעת וכלל כל מילי בענין החיוב אבל אין הכי נמי דעיקר המ"ע אינה אלא אשבעה מינים ולהכי לא מקשה ליה אלא דנראה כסותר דברי עצמו דכיון דכל מילי חוץ ממים ומלח איקרו מזון ומן התורה מיהא הוא היכי כתב אח"ז ומדברי סופרים וכו' דמשמע שהכל הוא מד"ס וכיון דליכא אלא מים ומלח לא יתיישב תיבת כל. וכשתירץ ז"ל דקאי דוקא אשבעה מינין אתי שפיר דרובא ככולא ומ"ש בתירוץ שני דאחמשת המינים דוקא קאי היינו למ"ד הכי בגמרא כדאמרן.

ובעיקר מה שנתקשה מוכת"ר נר"ו אציגה נא לשון הש"ס להבין הענין בפרק כיצד מערבין דף ל' תנן הנודר מן המזון מותר במים ומלח וכו' ובגמרא מים ומלח הוא דלא אקרי מזון הא כל מילי אקרי מזון לימא תהוי תיובתא דרב ושמואל דאמרי תרוייהו אין מברכים בורא מיני מזונות אלא על חמשת המינים בלבד ולא אותביניה חדא זמנא לימא תהוי תיובתיה נמי מהא אמר רב הונא באומר כל הזן עלי מים ומלח הוא דלא זייני הא כל מילי זייני והאמר רבי יוחנן וכו' דאכיל פירות גינוסר ואמר לא טעים לי זיונא אימא מזונא ע"כ ואף דפשט דברי הש"ס משמע דלא קאי רב הונא אלא ארב ושמואל וכדמשמע מדברי התוספות דלרבנן כולהו אקרו מזון מ"מ אפשר דהתוס' לא כתבו כן אלא כלפי קושיית הש"ס כדפריך לימא וכו' וההא כתבו דלרבנן לא פריך כדי לינצל מקושייתם אמנם אחר דחדית לן רב הונא דמתניתין על כרחך איירי באומר כל הזן דאילו אמר מזון ודאי דלא משמע אלא חמשת המינים מעתה מתניתין לכו"ע לאו דוקא היא דעל כרחך צריך לאוקומא באומר הזן ונשמעינא מדיוק דברי רש"י שכתב בד"ה באומר כל הזן וכו' דודאי לא איקרי מזון אלא חמשת המינים דהוו מין דגן דזייני וסעדי ליבא וכו' ע"כ ואי קאי ארב ושמואל נגד רבנן מי הכריחו לפרש דודאי הוי הכי כאילו ליכא מאן דפליג לימא דרב ושמואל ס"ל הכי משום וכו' אי נמי בסתם אלא משמע דכוונתו לומר דכן הוא לפי האמת לכו"ע וכן הרמב"ם ז"ל בפי' המשנה סתם הדברים וכתב וז"ל

ואמרה הנודר מן המזון תקנו אותו מן הזן וכו' ע"כ ולשון זה מוכיח גם כן אל הכוונה האמורה וכן מצאתי לרבינו ירוחם נתיב י"ד חלק ה' וז"ל ופשוט בעירובין דהנודר מן המזון אינו אסור אלא מחמשת המינים ואם אמר כל הזן וכו' ע"כ הרי שהזכיר הדין בלשון פשיטות בש"ס ואם זה לא נאמר אלא לרב ושמואל דוקא לא יתכן לומר ופשוט כיון דאיכא רבנן דפליגי עלייהו וכן הר"ן והרא"ש בפרק הנודר מן הירק הביאו הך דרב הונא בפשיטות וכן הוא משמעות הפוסקים דלא הזכירו מזה כלל.

וכיון דאף לרבנן מזון לא אקרי אלא חמשת המינים שפיר פסק הטור ביו"ד סימן קי"ז דהנודר מן המזון אינו אסור אלא בחמשת המינים ומאי דחייבו לברך בורא מיני מזונות גם באורז לאו היינו משום דהוי מזון גמור אלא כיון דזיין וקבעי סעודתא עליה כמ"ש התוספות ז"ל להכי קבעו לו ברכת בורא מיני מזונות דומיא דיין משום דחשיב אבל מזון גמור כחמשת המינים לא הוי ומקרא נמי מסייענו כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם וסתם לחם לא הוי אלא מחמשת המינים כמ"ש ז"ל ועוד דבפרק כיצד מברכין פריך לרב ושמואל ואורז לא מברכינן במ"מ והתניא וכו' ולא קאמר ואורז לאו מזון הוא והיינו דאף דמברכים במ"מ לאו משום דמזון גמור הוא כאמור וא"כ פסקו של רבינו בעל הטורים ז"ל ודעימיה עולה בקנה אחד כאמור. אי נמי אפשר באנפא אחריתי והוא דאין הכי נמי דלרבנן דפליגי ארב ושמואל ס"ל דכל מילי אקרו מזון אלא דחילקו בין דבר דקבעי אינשי סעודתא עליה ללא וכפשט דברי התוספות ז"ל וכל מילי אקרו מזון בלשון תורה ולשון חכמים אמנם בלשון בני אדם סתם מזון לא מקרי אלא לחמשת המינים דוקא.

והט אזנך ושמע דברי הירושלמי בריש פרק הנודר מן המבושל אמר רבי יוחנן הלכו בנדרים אחר לשון בני אדם אמר רבי יאשיא הלכו בנדרים אחר לשון תורה וכו' רבי חייא בר בא אמר רבי יוחנן אכיל חליטא ואמר לא טעמתי מזון בהדין יומא והא תנינן הנודר מן המזון מותר במים ומלח פתר לה רבי יאשיא (פי' כרבי יאשיא) דאמר הלכו בנדרים אחר לשון תורה ומנין שכל הדברים קרויים מזון ר' אחא בר עולא אמר ועשר אתונות נושאות בר ולחם ומזון מה תלמוד לומר ומזון מכאן שכל הדברים קרוים מזון ע"כ הראת לדעת דבלשון תורה דוקא כל הדברים נקראו מזון אמנם בלשון בני אדם לא מקרי מזון אלא לחמשת המינים וכ"כ להדיא הרב היפה ז"ל בפרשת ויגש עיי"ש ומעתה כדי להשוות הך ירושלמי עם ש"ס דילן כל מאי דאפשר שפיר מצינן למימר דמאי דפריך תלמודא לימא דליהוי תיובתייהו נמי מהא היינו דקס"ד דלא שנא לענין ברכות לא שנא לענין נדרים כולהו מזון אקרו ומזון נינהו וההא קאמר רב הונא דהא ליתא דודאי בנדרים לא אמרינן הכי ועל כרחך צ"ל דמתניתין מיתוקמא באומר כל הזן דאילו מזון בלשון בני

אדם לא הוי אלא חמשת המינים ומהא לא תקשה לרב ושמואל כלל.

ומעתה לדידן הענין מתבאר מעצמו דבנדרים גם רבנן מודו וכנ"ל ורש"י ז"ל שכתב דודאי לא אקרו מזון וכו' היינו לומר דבלשון בני אדם קרו להני דוקא מזון משום דזייני טפי מדברים אחרים דלא זייני וסעדי ליבא כ"כ ודייק לפ"ז שכתב דודאי לא אקרו וכו' כלומר בלשון בני אדם תדע עוד דהכא פירש רש"י דודאי לא אקרו מזון אלא לחמשת המינים וכו' ואלו במתניתין פירש וז"ל חוץ מן המים ומן המלח דלאו מידי דמזון הם וטעמא דעירוב משום דדעתו ודירתו במקום מזונותיו ע"כ הרי דס"ל דכל מידי מזון נינהו ודיוק זה איתיה בעיניה נמי בלשון הרמב"ם בפי' המשנה עיי"ש אלא על כרחך לחלק בין נדרים לשאר מילי מטעמא דבנדרים הלכה רווחת דאזלינן בהו אחר לשון בני אדם וכמ"ש הרמב"ם והרב ב"י ושאר פוסקים ז"ל ובזה אפשר נמי לקושיית מרן ז"ל דכוונתו להקשות על רבינו דכיון דהזכיר מזון סתם בענין ברכות ע"כ כולל כל דבר חוץ ממים ומלח כדתנן התם דמההיא מיהא שמעינן דכל מילי אקרו מזון ומאי דמוקים לה רב הונא באומר כל הזן לאו היינו משום דכל מילי לא הוו מזון אלא משום דס"ל דבלשון בני אדם לא מקרי מזון אלא לחמשת המינים דוקא ואמטו להכי אנן לא קי"ל כפשטא דהך מתניתין אלא דבנדרים הלך אחר לשון בני אדם ובעינן שיאמר כל הזן דוקא אף דבאמת לשון מרן ז"ל הוא סתום ואיך שיהיה פסקו של הרב בעל הטורים אמת ע"פ הנ"ל. הוא הנראה לענ"ד אם יראה למוכת"ר ואת אשר יבחר בו יקריב אליו. ומאי דקשייא לי טובא על הרמב"ם ז"ל אמאי לא הביא דין זה בחיבורו הנחמד ורבינו הקדוש ג"כ לא הזכירו במסכת נדרים כלל כי שם ביתו ואילו ההיך דהכל ניקח בכסף מעשר וכו' הזכירה ג"כ בפ"א דמעשר שני וכאן בעירובין לא הביאם אלא אגב לאשמועינן כל מילי דהם שוים דמים ומלח ליתנהו בכללם ועיקר הדין אין זה מקומו ואנן אשכחן בכמה דוכתי שמזכיר הדין במקומו הראוי לו ואפ"ה מזכירו במקום אחר אגב רבו מספר ומהתימה רבתי מהמפרשים שלא נתעוררו בכל זה כלל וצ"ע.

הלכה ב

ומטעמת אינה צריכה ברכה לא לפניה ולא לאחריה וכו'. פרק היה קורא (ברכות דף י"ד) בעי מיניה אשיאן תנא דבי ר' אמי מר' אמי השרוי בתענית מהו שיטעום אכילה ושתיה קביל עליה והא ליכא או דילמא הנאה קביל עליה והא איכא אמר ליה טועם ואין בכך כלום תניא נמי הכי מטעמת אינה טעונה ברכה והשרוי בתענית טועם ואין בכך כלום עד כמה רבי אמי ורבי אסי טעמי עד שיעור רביעתא ע"כ ורבו הדיעות בפירוש זאת הסוגיא דהתוספות ז"ל כתבו בשם ר"ח דטועם דקאמר היינו שחוזר ופולט דלא

חשיב הנאה מן הטעימה אבל בולע לא ומשו"ה הפולט אינו צריך ברכה שאינו נהנה ע"כ וכ"כ הסמ"ג וכן נראה מדברי הרשב"א שם שהביא משם רבינו האי גאון ז"ל דאפילו בפעם אחת אם יודע בעצמו שיכול להעמיד עצמו שלא יבלע כלום ע"כ מוכח להדיא דס"ל דבחוזר ופולט איירי ולא בא אלא לחדש דאפילו רביעית בפעם אחת שפיר דמי אם יכול להעמיד עצמו ומשמע נמי דלא חילק בין ברכה לתענית וכדברי ר"ח ז"ל וכן הרי"ף ז"ל הביא הך מימרא בפ"ק דתענית וסיים ומפרשי רבנן דצריך לאזדהורי כי היכי דלא ליבלע כלום ע"כ אמנם הרא"ש ז"ל כתב אחר דברי ר"ח וז"ל ומיהו דוקא רביעית אבל טפי מרביעית חשיבא הנאה לענין תענית ומיהו נראה דברכה לא צריך כיון שאינו נהנה בתוך מיעיו ע"כ ופשט הדברים נראין דלא בא לחלוק על ר"ח אלא בא להוסיף ולפרש דיש לנו לומר דלא אמרו שיעור רביעית דוקא אלא לענין תענית משום דהנאה מיהא איכא בטפי מרביעית אבל לענין ברכה מסתברא דאף ביותר מרביעית לא צריך כיון דבעינן שיהנה בתוך מיעיו דוקא והא ליכא דבחוזר ופולט קיימינן ואפשר נמי דגם הרי"ף והגאונים מודו לזה כיון דסברא אלימתא היא.

ורבינו ז"ל פסק כן להדיא בפ"א דתענית דבחוזר ופולט דוקא הוא אלא דגילה דעתו להדיא דלא שנא תענית מברכה לענין שיעור רביעית אמנם לענין חוזר ופולט לא ביאר כלום לענין ברכה בפירקין ואפשר דסמך אמ"ש בהלכות תענית שהוא עיקר הדין כמבואר דבעיית אשיאן בתענית היא וגם אפשר לומר בהיפך דמדלא חילק בברכה שמע מינה דאף בבולע קאמר ואף דבגמרא משמע דשוים הם יש לומר דהיינו דוקא לענין שיעור רביעית והאי כדיניה והאי כדיניה ודרך זה תפס מרן ז"ל אלא דקשיא לי טובא בדבריו ז"ל שאחר שהביא דברי הרא"ש ז"ל כתב וכן נראה שהוא דעת רבינו דגבי תענית כתב והוא שלא יבלע אלא חוזר ופולט ולגבי ברכה כאן סתם דבריו נראה שאפילו בולע נמי אינה צריכה ברכה וכו' ע"כ וקשה דאיך אפשר בשום פנים להשוותם והרי הם רחוקים כמטחוי קשת שהרי הרא"ש לא חילק בין תענית לברכה לענין חוזר ופולט ואדרבא סיים דבברכה אף בטפי מרביעית לא בעי כיון דאינו נהנה בתוך מיעיו וכלומר דמאי דמשוינן להו לאו היינו אלא לענין חוזר ופולט אבל לא לענין רביעית כלל ותו דאם נאמר דגם יש חילוק ביניהם לענין איכות הטעימה גופה א"כ למאי משוה להו הש"ס אי לענין הטעימה הא אמרת דלא אי לענין השיעור הא אמרת דלא ומה גם דהרא"ש ז"ל אינו חולק עם ר"ח כלל כמבואר וכן הבין הרב ז"ל גופיה בבית יוסף או"ח סימן ר"י. ובדוחק אפשר דכוונת מרן לומר דכי היכי דהרא"ש ז"ל חילק בין תענית לברכה ושדברי הש"ס לאו דוקא כן רבינו מחלק בין תענית לברכה בענין איכות הטעימה וצריך לי עיון.

שוב אחר זמן רב שכתבתי כל זה זימן השי"ת לידי ספרו של מורנו הרב הכולל יצחק הכהן נר"ו בבית וועד ושם ראיתי שעמד הרבה בלשון מרן ז"ל הנ"ל והוצרך לידחק בו ועוד לו פלפול עצום בענין זה עיין עליו.

ובהרב ב"י או"ח שם סי' ר"י אחר שהביא דברי הרמב"ם ז"ל שנראה שהבין בדבריו דלענין ברכה אף בבולע הוא כתב וכן יש לדקדק מדברי הרי"ף בפ"ק דתעניות שמ"ש דליזדהר דלא ליבלע לא קאי אלא לשרוי בתענית דוקא ע"כ וקשה דהרי"ף ז"ל הביא שם כל הסוגיא דפרק היה קורא וגם דין מטעמת שאינה צריכה ברכה ואי משום שקבעה בתענית והיא שנויה בברכות זה אינו הכרח כ"כ לומר דלא ס"ל הכי אלא דוקא בתענית די"ל נמי דכיון דעיקר הבעיא דבעא אשיאן מישך שייכא בתענית דוקא להכי הביאה שם וגם ר' אמי ורבי אסי סתמא קאמר דטעמי עד רביעית ואכולא מילתא כתב הרי"ף ז"ל דליזדהר דלא ליבלע ושוב זכיתי שכן הקשה הלחם חמודות סי' כ"ז ותו קשיא לי למסקנא דמילתא שכתב הרב ב"י שם וז"ל ולענין הלכה כיון דמשמע דהרמב"ם והרי"ף מוסכמים לדעת אחד וגם הוי ספק בברכות ולהקל נקטינן כוותייהו ע"כ.

ואחרי המחילה רבה ונשיקות עפרות זהב לו לא ידעתי למה היקל בהנאת העולם הזה בלא ברכה דמעל וכאילו נהנה מקדשי שמים ואפילו בכל שהוא שאוכל בעי ברכה וכאן יתן הדין דעד רביעית יאכל ויהנה בלא ברכה ומה גם שאין לנו שום פוסק דלימא הדין מלתא בבירור ובדברי רבינו והרי"ף ז"ל יש פנים לכאן ולכאן כאמור ומבורר וסברת חוזר ופולט הוזכרה בבירור בכמה פוסקים הלא בספרתם כאמור וגם הרב ב"ח או"ח סימן תקס"ז כתב דלענין ברכה אין חילוק בין רביעית לפחות דאם הוא בולע אפילו בכל שהוא חייב לברך ואם הוא פולט אין צריך עיי"ש והרמ"א סי' ר"י חלק ע"ז ג"כ עיי"ש שהביא ראיה מהירושלמי עיין עליו ומה גם דאפושי פלוגתא לא מפשינן כיון דמצינן לפרושי דכולם שוים לטובה דבחוזר ופולט איירי וכן נמי כל כמה דפשיט ושוה תענית לברכה טפי עדיף לן כיון דדברי הש"ס הכי מוכחי כפשטא דמילתא. ושם כתב עוד הרב וצ"ע באותם שנותנים עשב שקוראים טובא"ק לתוך השפופרת ומדליקים אותו ושואבים את העשן לתוך פיהם וחוזרים ופולטים אותו צ"ע אי דמי לטועם ופולט שאין צריך ברכה או דילמא דומה לריח שצריך לברך ק"ו כאן שגם הגוף נהנה ממנו שהרבה שבעים ממנו כמו שאכל ושתה וצ"ע ע"כ. ולי אני הצעיר נראה לענ"ד דאין כאן ספק שאין בזה לא טעם ולא ריח שאף שאמרו חז"ל שאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה הרי פירשו סוג ההנאה בכל חוש כפי דרכו באף הנאת הריח ובפה הנאת האוכל וכאן לא יש לא חוש הפה כדרכו דאין כאן ממשות אכילה וגם לא חוש הריח והק"ו שעשה הרב ק"ו

פריכא הוא דקרא כתיב ואכלת ושבעת ואין כאן אכילה ואם אותו העשב יהיה מריח ריח טוב הא ודאי שצריך לברך דלמה יגרע משאר מריחים ומנכנס בחנותו של בשם וכיוצא וסוף דבר אם הלכה רופפת בידך פוק חזי מאי עמא דבר שמעולם לא ראינו ולא שמענו מי שבירך על זה הטובא"ק.

הלכה ג

כדי לזכור את הבורא תמיד. טעם נכון הגון ואמיתי הוא וראוים הדברים למי שאמרן.

הלכה ה

וכל המשנה וכו'. ברכות דף מ' ועיין למרן ז"ל כי שבח להשי"ת שכיוונתי לדבריו שכתב באחרונה שהם אמיתיים לכך לא אאריך.

וכל ברכה שאין בה וכו'. פלוגתא דרב ורבי יוחנן שם דף מ' ופסק כרבי יוחנן וכתב מרן הקדוש בשם התוספות דאלהי אברהם חשיב כמו מלכות לפי שעדיין לא המליכוהו עליהם העולם עד שבא הוא והודיע מלכותו בעולם ע"כ וכתב ז"ל ובהכי ניחא לי ברכת אלהי נשמה שאין בה מלכות וכו' אלא ודאי כיון דקאמר אלהי חשיב כמו מלכות ע"כ וקשה טובא דאיך אפשר דאלהי לבד חשיב כמו מלכות והרי מהתוספות שהביא ז"ל לא קרו מלכות אלא לאלהי אברהם מטעם שהוא הודיע אלהותו ומלכותו לכל באי עולם א"כ דוקא באלהי אברהם הוא דאמרינן הכי ולא בסתם אלהי וכמדומה לי שכן הקשה אלי הרב הכולל שליחא דרחמנא כמה"ר רפאל ישראל קמחי זלה"ה. ותירצתי לו דמרן ז"ל קיצר במובן ובב"י או"ח סימן רי"ד ביארו יותר וז"ל וברכת אלהי נשמה לדעת האומרים שאינה סמוכה לברכת אשר יצר ואין בה מלכות נראה דכיון שמזכיר בה שהקדוש ברוך הוא בורא הנשמות ונופחם בגופות ואחר כך נוטלם מהם ואחר כך מחזירם להם אין לך הזכרת מלכות גדולה מזו ע"כ ולפ"ז בדברי מרן ז"ל צ"ל אלהי וכו'.

הלכה ו

וכל הברכות וכו'. שם מההיא דבנימין רעיא דכרך ריפתא ואמר בריך רחמנא מארי דהאי פיתא וכו' ומבוארים דברי רבינו.

הלכה ז

כל הברכות כולן צריך שישמיע לאזנו וכו'. ומרן הקדוש ז"ל הביא דברי רש"י ז"ל דפליג על רבינו וס"ל דלא יצא עי"ש ועיין להפרי חדש ז"ל בשיטתו להש"ס.

הלכה ח

לא יפסיק וכו'. שם פלוגתא דרב ורבי יוחנן ורב ששת ופסק כר"י לגבי רב וכרב ששת דבתרא הוא. ובאכילה שאסור להפסיק היינו עד שיבלע הפרוסה מיהו אם שח בעודו לועס אין צריך לחזור ולברך מג"א בשם של"ה ז"ל.

ואם הפסיק וכו'. ורמ"א בהגהה או"ח סי' קס"ז כתב דאם שח אחר שאכל הבוצע אע"פ שהוא עדיין לא אכל לא הוי הפסק וזה סיוע למ"ש לקמן הל' י"ב בע"ה ואם השהייה הויא הפסק או לא תליא בפלוגתא עיין להרב מג"א או"ח סימן ר"ו ועיין מה שכתבתי בפ"ג דציצית הל' ח'.

הלכה ט

מותר לטמא וכו'. ממתניתין דפרק מי שמתו (ברכות דף כ"ו) ועיין לרבינו בפירוש המשנה שם.

ואסור למברך וכו'. שם דף כ"ד כדברי רבינו ומ"ש אבל באשה וכו' פירוש דבהכי מכוסות כל ערותה משא"כ באיש וכן נראה מפירוש רש"י שם ופשוט.

הלכה י

כל הברכות וכו'. מבואר סוף פרק ראוהו בי"ד והטעם בברכת ההנייה שיש בה מצוה מבואר דכל ישראל ערבין זה לזה.

הלכה יא

כל השומע ברכה וכו' ואף על פי שלא ענה אמן. כתב מרן הקדוש דאע"פ שדברי רבינו שמצריך שישמע כל הברכה מתחילתה ועד סופה אמורים אצל יוצא בשמיעה לבד בלא עניית אמן הוא הדין דאפילו עונה אמן אינו יוצא אלא אם שמע כל הברכה מתחילתה ועד סופה שהרי מאי דמשמע בגמרא שאינו יוצא אלא בשמיעת כל הברכה בעונה אמן היא ע"כ. וקצת קשה דאם מהגמרא הוא מוכרח מזה אין ללמוד לדברי רבינו ואדרבא תקשה לן דמדנקט שמיעת כל הברכה בלא עניית אמן יש מקום לטעות ולומר דלא הצריך שישמע כל הברכה אלא דוקא באינו עונה אמן אבל אם עונה אמן אימא דאף שלא שמע אלא סוף הברכה שפיר דמי ותדע עוד דמדכתב אח"כ וכל העונה אמן אחר המברך ה"ז כמברך וכו' ואי אמרת בשלמא דבעונה אמן אפי' לא שמע כל הברכה יצא ניחא אלא אי אמרת דבעינן נמי שישמע כל הברכה אמאי איצטריך לאשמועינן דכל העונה אמן הרי זה כמברך אפי' לא ענה אמן נמי כן הוא אלא ודאי הכונה כדאמרן וצ"ל לדעת מרן דכתב כן משום שיש ללמדו מדקדוק דברי רבינו שכתב יצא ואע"פ שלא ענה אמן דמשמע לענין יציאת ידי חובתו ע"כ בעינן שישמע כל הברכה דאם לא כן היכי יצא

כיון שהיה לו לברך כל אותה ברכה ואם היתה כוונת רבינו לאשמועינן חידושא דדוקא בלא עניית אמן בעינן שישמע כל הברכה הכי הוה ליה לומר אע"פ שלא ענה אמן יצא והוא ברור. ולענין מ"ש עוד וכל העונה אמן וכו' כבר נתעורר על זה מרן ז"ל לקמן והגיעו לכלל ישוב.

וכל העונה אמן וכו'. הכי איתא בברכות דף נ"ג וראיתי להעיר בזה מה שנתקשה אצלי זה ימים בדברי הרב החסיד מהר"ש אבוהב בספרו דבר שמואל בתשובה סי' רצ"ה שכתב שם מסברא דנפשיה שהשומע ברכה מן הברכות שהוא חייב בה והוא מתכוין לצאת מפי המברך אין לו לענות ברוך הוא וברוך שמו כשמזכיר השם המברך כמו שעושים בכל שאר ברכות כי זה נקרא הפסק וכיון שנחשב לו השמיעה כאילו מברך הוא עצמו פיו ולבו שוים באמירת אותה הברכה שמברך חבירו הוי כמפסיק בברכה עצמה ומוסיף ומשנה מטבע שטבעו חכמים בברכות לכן השומע יחדל ולו דומיה תהלה ע"כ והגם שלכאורה הסברא מצד עצמה היא נכונה מ"מ בואו ונדון מצד אחר לראות איזה הדרך ישכון אור האמת והצדק. וריש מילין אומר דאם אנו רוצים לדמות השומע כדי לצאת כאילו הוא מברך ממש בכל פרטיו א"כ אפילו אמן אין לו לענות דהא קי"ל העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה מגונה ואין לו לענות אלא באותם הברכות שתקנו חז"ל וכמ"ש רבינו לקמן דף ט"ז והרב ב"י או"ח סימן רט"ו הרי דאינו דומה למברך ממש. ומה שתקנו חז"ל לענות אמן אחר כל ברכה וברכה ובפרט למי שרוצה לצאת ידי חובתו אינו לענין לצאת דפשיטא דגם אם לא ענה אמן יצא וכמ"ש רבינו בריש הל' זו כל השומע ברכה מן הברכות מתחילתה ועד סופה ונתכוון לצאת בה ידי חובתו יצא ואע"פ שלא ענה אמן ע"כ והעדיפות שיש בעניית אמן אינו אלא כדי שיתחשב לו כאילו בירך אותה ברכה הוא עצמו בפועל ולא עוד לאפוקי אידך מאן דאמר דהוא יותר מן המברך כדאיתא בגמרא אבל לעולם דאינו ממש כמוהו דסוף כל סוף זה בכח וזה בפועל מעתה גם בברוך הוא וברוך שמו שעונה אחר המברך הכי נמי מצי לענות ותדע דדברי הרא"ש שהביא הרב גופיה באותה תשובה הכי מוכחי להדיא שכתב וז"ל ואבא מארי ז"ל על כל ברכה שהיה שומע בכל מקום היה עונה ברוך הוא וברוך שמו וכו' הרי דעל כל ברכה ובכל מקום קאמר דמשמע בין יצא כבר בין אם דעתו לצאת בברכת המברך לעולם היה עונה ברוך הוא וברוך שמו ואם איתא שיש חילוק זה בדבר הוה ליה להרא"ש ז"ל לפרש דבריו דדוקא בברכה שלא היה יוצא בה הוא דהוה עביד הכי ולא למסתם סתומי ולכתוב דרך כלל לתת מקום לטעות בדבריו בקל כאמור.

גם הטור והרב ב"י בשלחנו הטהור סי' קכ"ד העתיקו דברי הרא"ש ז"ל ושוב כתבו דין

עניית אמן אחר כל ברכה בין לאותם שיצאו בין לאותם שרוצים לצאת כלומר דקאי בין לענין עניית ב"ה וב"ש בין לענין אמן הגם דבאמת מדקבעה הרב ב"י שם בשני סעיפים מורה דכוונתו דבראשון לא הוצרך לבארו כי פשוט הוא דהא על כל ברכה ובכל מקום קאמר בלי שום חילוק כלל ועיקר גם המפרשים ז"ל שם לא הזכירו שום חילוק בזה עיין עליהם. ושם ראיתי להרב בעל הלבושים ז"ל שאחר שכתב דהש"צ מחזיר התפילה להוציא את שאינו בקי וכתב שגם הבקי צריך הוא לכוין וכו' ועל שניהם כתב שיענו על כל ברכה ברוך הוא וב"ש וכו'. משמע להדיא שהבין ז"ל הדברים כפשוטן כאמור ודברי הרא"ש הללו מוצאם ומובאם מהסוגיא דיומא דף ל"ז תניא רבי אומר כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו אמר להם משה לישראל בשעה שאני מזכיר שמו של הקדוש ברוך הוא אתם הבו גודל חנניה בן אחי רבי יהושע אומר זכר צדיק לברכה אמר להם נביא לישראל בשעה שאני מזכיר צדיק עולמים אתם תנו ברכה ע"כ ועל זה בא הרא"ש ז"ל לומר דעל כל מין ברכה קאמר תלמודא דיש לו לענות ב"ה וב"ש.

גם מצד אחר א"א לנו לומר שיהא המכוין לצאת דומה בדומה בכל פרטיו למברך דהרי במתפלל תפלת י"ח אסור לו להפסיק תפילתו לשום דבר ואפילו לאמן יהא שמיה רבא דחמיר ואיכא מאן דאמר דאפילו עוסק במעשה מרכבה פוסק כדאיתא בפרק מי שמתו (ברכות דף כ"א) אפ"ה מסיק תלמודא התם דבתפילת י"ח אינו פוסק ומכ"ש לאמן גרידא ופסקו הרב ב"י סוף סי' ק"ד ואילו בשומע תפילת י"ח מהש"צ כדי לצאת פסק הטור והרב ב"י סי' קכ"ד להדיא דיש להשומעים לכוין הברכות ולענות בין אותם שיצאו בין אותם שיוצאים מהש"צ עיי"ש ואם איתא איך יכולים היוצאים מהש"צ להפסיק ולענות אמן הא כיון דהם צריכים לכוין מלה במלה מהש"צ הרי הם מפסיקים בעניית אמן בהכרח דנאסר למתפללים כאמור ומכיון שכבר הוכחנו דגם בלא עניית אמן הם יוצאים היה להם לשתוק ולכוין ותו לא דבכולי תלמודא קי"ל שומע כעונה ועיקרו בסוכה דף ל"ח דבעי תלמודא שמע ולא ענה מאי ומתרץ חכימיא וספריא ורישי עמא ודרשיא אמרו שמע ולא ענה יצא והיינו פסקו של רבינו שהזכרנו לעיל ומכח זה פסק גם כן הטור והרב ב"י סי' ק"ד שמי שעומד ומתפלל אינו פוסק לא לקדיש ולא לקדושה אלא ישתוק ויכוין למה שאומר הש"צ ויהא כעונה ור"ת ור"י כתבו דאין לו לשתוק דכיון דשומע כעונה הוה ליה הפסק וכו' הרי דאלים כוחיה דשומע ומכוין שהוא כעונה ממש עד שמכח זה אסרו הגאונים ז"ל אפילו לשתוק בשמונה עשרה ולכוין לקדיש וקדושה וכ"כ הרב ב"י שם והוא מדברי התוס' ורש"י ז"ל בסוגיא דסוכה שם. ומכל האמור יצא לנו דאין לדמות העונה כאילו מברך ממש בכל פרטיו ועניית האמן שעונה דנאסרה למברך עצמו הותרה

לו משום דכיון שזה אינו אלא להודות על הברכה שבירך האחר וכדי שתחשב לו כאילו ברכה הוא עצמו שמאמין בה ולכך הוא עונה אמן חשיב כמו ענין הברכה עצמה ולא מקרי הפסק הוא הדין והוא הטעם בברוך הוא וברוך שמו כיון שהוא להודות ולגדל שמו יתברך שיצא מפי המברך אין זה חשיב הפסק דודאי הוי נמי מעין הברכה. והגע עצמך אם בדיעבד בירך ואמר ברוך אתה ה' ברוך הוא וברוך שמו אלהינו מלך העולם וכו' אף ששינה מטבע הברכה שתיקנו חז"ל וכי בשביל זה נאמר דהוה ליה כמי שלא בירך ויחזור לברך הא ליתא כמבואר מדברי רבינו לעיל הל' ה' וכמ"ש מרן הקדוש שם עיין עליו.

גם במודים דרבנן פסק הטור והרב ב"י סימן קכ"ז שיש להצבור לשחות וכו' ומייתי מהירושלמי דקתני הכל שוחין במודים וכו' ולא מפליג בין מי שיצא כבר לבין מי שיוצא מהש"צ והיינו טעמא משום דגם זה לא חשיב הפסק דהוי מעין התפילה והמודים עצמו שאומר הש"צ. גם הרא"ש ז"ל גופיה הביא שם שיש סכום מסויים לברכות של י"ח ורמז גדול ולפיכך צריך לאומרם בכיוון ומעין זה הזכיר ג"כ הרב ב"י סימן קכ"ד משם האבודרהם ז"ל ואפ"ה התירו לעונים משום דאין זה הפסק ע"פ האמור ומבואר והסברא והמנהג הם עמודי ההוראה שהרי בכל תפוצות ישראל אשר שמענו שמעם בכל הברכות שהש"צ מברך להוציא את הרבים ידי חובתם ובכללם ברכת שופר והלל ומגילה וכיוצא כל הקהל כאחד עונים ואומרים ברוך הוא וברוך שמו וכו' וא"כ בואו ונאמר ששום אחד מכל קהל עדת ישראל לא יצאו ידי חובת ברכות אלו מעולם או שעשו שלא כהוגן שהרי הפסיקו בברכה בעניית ב"ה וב"ש וידוע דגדול המנהג וכמ"ש התוספות בברכות דף כ"א עיין עליו ולא לישתמיט שום פוסק ראשון או אחרון ז"ל דלימא כי הך חידושא ועוד אני מעיד שאפילו בק"ק ספרדים שהיה מתפלל בו הרב החסיד הנ"ל כאשר הוא מפורסם לכל לא ראיתי ולא שמעתי מי שעושה כן ואחרי נשיקת עפרות זהב לו חס לן שלא לחוש לכבוד המקום ב"ה ולמנוע עצמינו מלגדל ולרומם שמו הגדול ב"ה לעד ובפרט ע"פ הסוד שאומרים שיש סוד גדול וכוונה עצומה בענית ב"ה וב"ש אמן על כל ברכה ותהלה. גם הרב הגדול ר"מ ואב"ד כמהר"ר יצחק פאציפיקו נר"ו הודה לדברי וחבר גם הוא פסק על זה בראיות נכונות.

הלכה יב

רבים שנתועדו וכו'. משנה בכיצד מברכין וגמרא שם ומרן ז"ל האריך בזה ומ"ש בשם חכמי לוניל ז"ל בשאלה וכל חד וחד מברך לנפשיה ולא הוי חיובא ע"כ נראה דר"ל דזה שאמרו היסבו אחד מברך לכולם אינו חיוב שאחד דוקא יברך לכולם ואם ירצה לברך

כל אחד לעצמו אינו רשאי דאז בדין היה פוסק רבינו כלישנא קמא לחומרא דבשאר דברים צריך שיברך אחד לכולם משום ספק ברכה שאינה צריכה אבל אינו כן אלא אם ירצו שאחד יברך לכולם רשאים הם ואם ירצה לברך כל אחד לעצמו נמי שפיר דמי ולא אתא אלא לאשמועינן שריותא דאחד פוטר את כולם אם כן וכו'. ועל מה שהקשה מרן ז"ל לרבינו מאי פריך לרב מסיפא אדרבא סיפא אתי ליה שפיר דקתני אחד מברך לכולם ורישא הוא דקי"ל וכו' ע"כ ואחרי המחילה אי משום הא לא איריא דכיון שכבר הקשה ללישנא קמא מרישא פריך נמי השתא גם מסיפא ללישנא בתרא דכיון דקתני היסבו וכו' משמע דדוקא בהיסבו הוא דאחד מברך לכולם ורב קאמר דזה לא נאמר אלא בפת דוקא. אמנם מה שהקשה ממה שהקשה להך לישנא קשה רישא ולהאיך לישנא קשה סיפא הא ודאי קשיא וגם דתירוץ הגמ' להאיך לישנא שאני התם דמגו דקמהנייא ליה הסיבה לפת וכו' א"א להולמו לפ"ז דמשמע להדיא דיין אין אחד מברך לכולם אפילו אם היסבו. ועל מה שהשיג הרמ"ה ז"ל על מ"ש דלפי חשיבות הדבר שמברכים אנו מצריכים ברכה לכל אחד ואחד בפני עצמו אדרבא לפי חשיבות הדבר שמברכים עליו ברכתו חשובה להוציא בה את הרבים ידי חובתם ע"כ ואחרי המחילה נראה דהדין עם רבינו בזה דכיון דאחד מברך לכולם ואין צריכים לטרוח ולברך כל אחד בפני עצמו זה מורה קלות הדבר וברכתו ונראה כעין דוגמת ראיה ממ"ש מההוא עובדא דתרי תלמידי דבר קפרא בפרק כיצד מברכין (ברכות דף ל"ט) דמוכח להדיא דברכה שהיא כוללת דפוטרת את הכל אינה חשובה כל כך כמו הברכה שאינה פוטרת אלא דבר אחד שהיא ברכה מבוררת כגון בורא פרי העץ ובורא פרי האדמה וגם בפה"א אינה חשובה כמו בפה"ע ונתבאר כל זה מדברי התוס' שם ד"ה חביב עדיף וכו' ובדף מ"א ד"ה אבל כשאין וכו'.

הלכה יג

כל השומע וכו'. ממתניתין דברכות דף נ"א עונים אמן אחר ישראל המברך ואין עונים אמן אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה ומדברי רבינו שם משמע שדין זה נאמר בזמן שהיו מחזיקים בתורה ובמצות כישראל אבל אחר שמצאו להם דמות יונה בהר גריזים גזרו עליהם שיהיו כגוים לכל דבריהם ויותר גרועים מהם עיי"ש ולפ"ז מ"ש רבינו כאן היינו אחר שגזרו עליהם מדהזכיר גוי בהדי כותי אמנם הטור או"ח סימן רט"ו לא היה גורס בדברי רבינו גוי והרב ב"י הביא שם מן הירושלמי דעונים אמן אחר גוי משום דכוונתו כשמזכיר ה' לבורא עולם וכו' ועיין למרן ז"ל ומדכתב רבינו נמי כל השומע אחד מישראל וכו' מכלל דכל שאינו ישראל אין עונים אחריו אמן כלל וכן הכריח השיירי כנה"ג שם ועיין עליו שהאריך בזה.

הלכה יד

כל העונה אמן וכו'. ברכות דף מ"ז ונראה דרבינו הוה גריס אמן קצרה ג"כ. ועל מ"ש ולא אמן ארוכה כתב מרן ז"ל דהיינו מדאמרינן התם שהעונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה ומ"ש ולא יגביה קולו וכו' שם דף מ"ה.

וכל מי שלא שמע וכו'. כתב מרן ז"ל דנפקא ליה מההיא דאלכסנדריא של מצרים בסוכה דף נ"א וכו' ע"כ ולפ"ז צ"ל דמ"ש רבינו לעיל אע"פ שלא שמע הברכה כולה וכו' דמשמע דשמיעה מיהא בסופה בעי התם ר"ל חיוב והכא היינו למצוה וכ"כ הרב לח"מ ז"ל ועוד הקשה ז"ל דמה השמיענו כאן הא לעיל השמיענו יותר דאפי' ששמע הברכה בסופה אם לא שמעה כולה לא יצא ידי חובתו וכ"ש היכא שלא שמעה כלל ואי איירי בשמע סופה ודוקא מי שחייב ורוצה לצאת לא יענה אבל מי שאינו רוצה לצאת יענה מ"מ קשה דכבר אמרו למעלה וי"ל דרבינו איירי במי שלא שמע הברכה כולה אלא סופה ובא להשמיענו דאפילו יהיו רבים העונים ובודאי שאינם עונים אמן יתומה והו"א דיכול לענות עמהם קמ"ל דלא ודלא כרבינו האיי וכו' ע"כ. ואחר המחילה כל זה הוא נגד דברי מרן ז"ל. ולדברי רבינו יש ליישב ודו"ק.

הלכה טו

כל המברך וכו'. שם דף מ"ג כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא והיינו מ"ש רבינו דהרי הוא כנשבע לשוא והפרי חדש ז"ל או"ח סוף סי' ס"ז הכריח דברכה שאינה צריכה אינה אלא מדרבנן ואסמכוה אלאו דלא תשא וכן דעת הריב"ש ותרומת הדשן בשם הגאונים ז"ל וכ"כ בחילוקי המנהגים סוף סי' י' וא"כ לדעתם ז"ל כל מקום דאמרינן בספק ברכות להקל ר"ל דהיינו משום דברכה שאינה צריכה אינה אלא מדרבנן ובספיקם אזלינן לקולא ולא יברך ודלא כהרב מנוח שהביא הרב ב"י שם שכתב דבספק ברכות הוי ספק לא תשא ואזלינן ביה לחומרא משמע להדיא דס"ל דברכה שאינה צריכה הויא מדאורייתא ע"כ ולזה נוטים דברי רבינו שהרי כתב דהרי הוא כנשבע לשוא וכו' ועיין עוד להפר"ח שם.

התינוקות וכו'. שם דף נ"ג ועיין למרן ז"ל.

הלכה טז

כל העונה אמן וכו'. שם דף מ"ה תני חדא העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה משובח ותניא אידך ה"ז מגונה לא קשיא הא בבונה ירושלים הא בשאר ברכות ומפרש לה רבינו דלאו דוקא בונה ירושלים אלא כל ברכה שהיא גמר ברכות אחרונות דומיא דבונה ירושלם הוא הדין והוא הטעם ומשו"ה כתב ואחר ברכה אחרונה של קרית שמע של ערבית וכו'

והיא שיטת רוב הפוסקים ז"ל עיין להרב ב"י סימן רט"ו ודקדק רבינו לכתוב ק"ש של ערבית משום דאית בה שני ברכות אחר קרית שמע שהיא המצוה ובעינן סוף ברכות אחרונות משא"כ בברכות דק"ש דשחרית שאין שם אלא ברכה אחת שהיא גאל ישראל אלא דקצת קשה לדברי רבינו למה אין אנו עונים אמן אחר ברכת התורה שהם באמת ברכות אחרונות (וגם בפ"ז דתפילה לא הזכיר רבינו שיענה אמן) והראב"ד ז"ל השיג על רבינו וס"ל דברכה אחרונה של שבעת המינים יש לענות אחריה אמן ולפי דברי רבינו בהל' י"ח משמע שאין לו לענות אמן אחר שום ברכת הפירות עיין למרן ז"ל ולזה י"ל דס"ל לרבינו דהנך כברכה אחת חשיבי וכ"כ הרב ב"ח ז"ל שם לענין ברכת התורה עיי"ש. ובברכת ישתבח נראה דגם לדעת רבינו יש לענות אמן שהרי קדמה לה ברכת ברוך שאמר וישתבח היא החתימה והוו שתי ברכות גמורות וכ"כ השלטי הגבורים בברכות שם וא"כ צ"ל דברכת גאל ישראל דשחרית שאני דאף שקדמו לה שתי ברכות קודם הק"ש מ"מ הברכות עצמם לא נתקנו כי אם בשביל הק"ש שהיא המצוה וא"כ הק"ש הפסיק בין ברכות ראשונות לברכה אחרונה משא"כ בברוך שאמר וישתבח דגם ההללויות אגידי בהו ולא הוו הפסק וכברכה אריכתא חשיבי אכן עדיין יש לגמגם בדבר. ועיין עוד להרב כנה"ג שם.

הלכה יח

כגון ברכת המלך וכו'. סוטה דף מ"א ברכות שכהן גדול מברך המלך מברך וכו' ואיתנהו בריש פרק בא לו ורבינו בסוף פ"ג דעבודת יוהכ"פ הזכיר של הברכות של הכהן גדול ובפ"ג דחגיגה הזכיר ברכות המלך ובשניהם השמיט תיבת אמן בסוף הברכות לפי שסמך אמ"ש כאן.

הלכה יט

כל האוכל דבר האסור וכו'. נראה דנפקא ליה ממתניתין פ' שלשה שאכלו (ברכות דף מ"ה) ואף דהתם נשנית לענין זימון ס"ל לרבינו דהוא הדין והוא הטעם לענין ברכה וכן נראה מהרב מגדל עוז ז"ל ואף דמרן כסף משנה כתב צריכות למשנתינו היינו משום דהוה ס"ד קצת אבל לפי האמת שניהם שוים לענין דין זה ומינה נמי כיון שכבר ביארו כאן לא הוצרך להביאו לקמן פ"ה בדין הזימון ובזה נסתלקה קושיית הרב לח"מ שהבין מדברי מרן דזימון חמיר מברכה דלא כתב כן אלא לתת צריכות לדברי המשנה וכבר כתב ז"ל דה"ה וכו' ועיין להרב ב"ח או"ח סי' קצ"ו. ומאי דאיכא לעיוני בדברי מרן הקדוש טובא במ"ש דההיא דגזל סאה חיטין נמי כדברי רבינו דייקא לפום נוסחי דידן שכתוב בהם כיצד מברך וכו' דמשמע דמתמה כיצד אפשר שיברך והלא אם היה מברך אינו אלא

מנאץ הלכך לא יברך ע"כ דמאי דוחקי לחלוק על הרא"ש בהא הא כיון דבגזל עסקינן וקניה בשינוי דין הוא שיברך וכ"כ הרב המגיד ז"ל פ"ו דחמץ ומצה הל' ז' גבי מ"ש רבינו דאם גזל מצה לא יצא כתב ז"ל והוא שגזל מצה אבל גזל חיטין או קמח ועשאו פת ודאי יוצא שקנאם בשינוי ודמים לבד הוא חייב לו כנ"ל ע"כ ורבינו השוה שם יציאת החובה עם הברכה וכמ"ש ג"כ הרב לח"מ ז"ל. ואין לומר דהרה"מ כתב כן לפי דעתו אבל מרן ז"ל לא ס"ל הכי בדעת רבינו חדא דא"כ הו"ל להזכירו ולחלוק עליו ומה גם דבפ"ד דלולב משמע נמי מדברי מרן דאם קנאו יוצא ידי חובתו עיי"ש. ותו דמרן גופיה כתב כן בפ"א דהלכות ציצית הל' י"א שכתב כדי להסכים הנמוק"י עם רבינו בעיקר הדין וז"ל אי נמי אפילו אחר יאוש לא קני משום דהוי שינוי החוזר לברייתו ע"כ משמע הא בשינוי שאינו חוזר לברייתו יודה רבינו דשפיר דמי. אלא דקשיא לי דהתם משמע שהצריך שינוי ויאוש ואם הדבר תלוי בקניה לחוד לא בעינן יאוש בדאיכא שינוי וכמו שמבואר בדברי רבינו פ"ב דהלכות גזילה וכמו שנראה גם מדברי הרה"מ הנ"ל. ואפשר דס"ל למרן דאף דלענין קנייה בשינוי לחוד סגי לענין ברכה בעינן גם יאוש כדי שיהיה שלו גמור ודמים לבד הוא דחייב לו ולהכי כתב גבי ציצית דבדאיכא יאוש ושינוי מצי לצאת י"ח בדיעבד מיהא אמנם הכא גבי ברכה דליכא אלא שינוי אמטו להכי לא מצי לברוכי אף בדיעבד האמנם לזה אכתי קצת קשה מההיא דהרה"מ והרב ז"ל גופיה כנ"ל ואף אם נדחוק לפרש דלאו דוקא וה"ה דבעי נמי יאוש מ"מ יקשה דזה מנין לו ועיין במ"ש שם בס"ד.

ועוד עלה בדעתי להליץ בעד מרן ז"ל דלעולם דבעי יאוש ושינוי והיינו דוקא בדאיכא הוכחה בקרא דקפיד רחמנא כגון גבי ציצית דכתיב ועשו להם ודרשינן משלהם אמנם בדלא קפיד קרא כגון גבי מצה דלא כתיב מצתכם בשינוי לחוד סגי בדיעבד והכא גבי ברכה מצינן למימר דמימרת ר"א קיימה אלכתחלה ופשיטא דאסור אף שהוא דוחק. ועיין להתוספות ר"פ לולב הגזול. וראיתי בזה להרב מהר"ם מטראני בס' קרית ספר שכתב וז"ל האוכל דבר האסור דאורייתא בין בזדון בין בשוגג אינו מברך ברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת וברכת מה שיש לך רשות לאכול ולשבוע תברך עליו ע"כ וקשה דזה מנין לו אי ס"ל כרבינו דיליף לה ממתניתין דזימון א"כ לימא הכי אף באיסורין דרבנן כמבואר בש"ס שם ואי ס"ל כהראב"ד ז"ל א"כ אף באיסורין דאורייתא שהרי מדתלה הדבר בהואיל שנהנה על כרחך אפילו באיסורין דאורייתא נמי איירי ואפשר דהרב ז"ל למד זה מהתוספתא דדמאי פ"ב שהביא מרן ז"ל דלא איירי אלא באיסורין דאורייתא ודו"ק.

ומ"ש מרן מדברי הרשב"א ז"ל דס"ל בפסקיו כדעת רבינו המעיין בתשובותיו סימן תשצ"ד יראה להדיא שדחה סברת רבינו ונקיט כדברי הראב"ד ז"ל ועיין להרב כנסת הגדולה או"ח סי' קצ"ו ודברי הרב מגן דוד שם הם תמוהים שרצה לדמות אוכל דבר איסור לרפואה במקום סכנה כדין אוכל טבל לדעת רבינו שאין לו לברך. וקשה לי דנראה לענ"ד דשניא דא מן דא טובא דהאוכל טבל אפילו בשוגג איסורא עבד עכ"פ תדע דהתורה חייבה קרבן על השוגג אבל במסוכן לגבי דידיה היתר גמור הוא והראיות שהביא יש ליישבם עיי"ש שהוא דבר תמוה.

ועיין בספר באר עשק סי' ק"ט שרצה לומר דבסתם יינם אף שלדעת כל הפוסקים הוא אסור בשתיה. (ולדעת רוב הפוסקים גם בהנאה) מ"מ מצי לברוכי עליה אלא דגם למצוה לא תחשב דאין עבירה מצוה יעו"ש ואילו היה אומר כן לדעת הראב"ד והרא"ש ז"ל דוקא החרשנו האמנם גילה דעתו ז"ל להדיא דגם לרבינו וסיעת מרחמוהי גם כן יש לו לברך עיי"ש ואין נראה כלל והמעיין בראיותיו שם יראה דלא דמו אפילו כעוקלא לדנא וחס ושלום להקל בדבר דאז היינו מחזיקים ידי עושה רשעה בשאט בנפש באמרם שאין איסור בדבר בטענת פיתוי יצרם הרע שאין הגוים שבזמנינו בקיאים בניסוך ולא ידעו הבין שגזרו משום בנותיהם וכו' ואם היינו מורים להם שיברכו עליו אזי תתחזק סברתם הרעועה באומרם תדעו שאין בו איסור שהרי חייבו אותנו להודות ולברך עליו והרי כתב רבינו בספ"ט דהל' ברכות דאם מריח ריח שאסור להריח בו כגון של ע"ז או של ערוה אין לו לברך עליו הרי דגם שנהנה הנאה גמורה כיון שהוא של איסור אף מדרבנן אין לו לברך עליו עיי"ש. ואני לעצמי אומר עוד דאי לאו דמסתפינא הוה אמינא דגם החולקים על רבינו וסיעת מרחמוהי יורו יודו בזמנינו שבעוונותינו הרבים נפרץ הדבר כ"כ כפרץ רחב ופשתה המספחת בעור צרעת ממארת כדי למגדר מילתא ולהורות להם חומר האיסור שתאסר גם הברכה בשב ואל תעשה והרי הלכה רווחת קי"ל דהחמירו במערים יותר ממזיד כדאיתא בהרמב"ם הל' יו"ט ולא אאריך לשון בענין זה שכבר האריכו בזה בתוכחת מגולה הרבנים הראשונים אשר קטנם עבה ממתנינו נ"ע ובפרט הרב בעל ס' הזכרונות ובשו"ת יום טוב צהלון ובספר יין המשומר יותר ויותר עיין עליהם ותנוח דעתך. ועיין עוד להרמ"א תשובה (צ"ח) [קכ"ד]. ה' יכפר עליהם ועלינו כי לכל העם בשגגה ויחזירם בתשובה שלימה לבלתי ידח נידח מקהל עדת ישראל כן יהי רצון.

פרק ב

הלכה א

סדר ברכת המזון וכו'. ברכות דף מ"ח ומ"ש ברכה ראשונה מרע"ה תקנה וכו' גם זה שם ואף שרבינו כתב בפ"א הל' ה' ובפ"א דקרית שמע הל' ז' שנוסח כל הברכות כולם עזרא ובית דינו תקנום ומשמע ודאי דכל ברכות דברכת המזון בכלל אפשר שהם תקנו נוסח אחר כפי זמנם ועזרא ובית דינו תקנו כפי זמנם וכמ"ש המפרשים ז"ל אי נמי עם מ"ש רבינו פ"א דהלכות תפילה הל' ג' כיון שגלו ישראל בימי נבוכדנצר הרשע נתערבו באומות ונולדו להם בנים ואותם הבנים נתבלבלה שפתם והיתה שפת כל אחד ואחד מעורבת מלשונות הרבה וכיון שהיה מדבר אינו יכול לדבר כל צורכו בלשון אחד אלא בשיבוש וכו' וכיון שראה עזרא ובית דינו כך עמדו ותקנו להם שמונה עשרה ברכות וכו' ע"כ אם כן י"ל דמהך טעמא נמי הוצרכו לתקן כל הברכות מפני שיבוש הלשונות. ועיין להמפרשים ז"ל אם כל אלו הברכות דאורייתא או לא ובאמת שיש פנים לכאן ולכאן וגם בדברי רבינו אין לנו הכרח חותך דבספר המצות עשין י"ט הביא התוספתא דקתני ברכת המזון מן התורה ואם כוונתם לברכה ראשונה בלחוד הו"ל ברכת הזן מן התורה ואי ממ"ש מרן ז"ל מדלא הזכיר מנין הברכות י"ל כמ"ש ז"ל דלא נחית רבינו בספר המצות אלא להבין עיקר המצוה ועיין במ"ש לקמן בע"ה.

הלכה ב

הפועלים וכו'. הכי איתא בברייתא פרק היה קורא (ברכות דף ט"ז) דרמי ברייתות אהדדי ומתרץ הא דאוכלים בשכרן הא דאוכלים בסעודתן הכל כגירסת רבינו ז"ל אמנם הרי"ף והרא"ש ז"ל לא גרסי הכי אלא דלעולם מברכים לפניה עיי"ש וקצת קשה דכיון דפטרינן להו מברכת הטוב והמטיב מפני שהיא מדרבנן וגם בברכת הארץ ובונה ירושלים שהם מדאורייתא וכדמשמע נמי מדברי הרא"ש פרק שלשה שאכלו בההיא דרב נחמן מטעם דכולהו ילפינן מקרא ואפ"ה לא חייבו לומר כולם אלא ד' או ה' תיבות מכ"ש ברכת המוציא שהיא מדרבנן ואף אם תמצי לומר דלא הוי כ"ש מכל מקום יקשה דמאי שנא. ולזה נ"ל דכיון דבגמרא אמרינן אין לי אלא לאחריו לפניו מנין ק"ו כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ"ש א"כ מצד זה יש שייכות גדול יותר בברכת המוציא מברכת המזון וגם שהתוספות והרא"ש גופיה כתבו דאינו ק"ו גמור וכו' הא מיהא עדיפות קצת יש לה והפשט לא יופסד. ואי קשיא הא קשיא להרא"ש ז"ל שהעתיק הברייתא במקומה בפרק היה קורא ומברכים לפניה ומברכים לאחריה ואילו בפרק כיצד מברכים

הביא הברייתא כגירסתינו דאין מברכים לפניה והכריח ממנה דברכת המוציא מדרבנן מדפטרינן לפועלים מברכה זו וכבר ראיתי להמעדני מלך שנתעורר בזה ולא תירץ כלום וצ"ע. ולענין נטילת ידים לא ביארו אי בעו או לא ונראה לענ"ד דדבר פשוט הוא דלא בעו דנטילת ידים קיל טפי דאינו אלא משום סרך תרומה ותו מדתנן בעירובין ד' דברים פטרו במחנה וחד מנייהו נטילת ידים ואלו מברכת המזון לא פטרי ואף שיש לחלק נראה לענ"ד ברור כאמור.

ואם היו עושים בסעודתן וכו'. כן היא מסקנת הגמרא שם וקשיא לי טובא מההיא דפרק שלשה שאכלו (ברכות דף מ"ה) דאביי עני ליה (פירוש לאמן דאחר בונה ירושלים) בקלא כי היכי דלישמעו פועלים וליקומו דהטוב והמטיב לאו דאורייתא ורב אשי עני ליה בלחישה כי היכי דלא ליזלזלו בה ע"כ והשתא מה נפשך הנך פועלים או היו עושים בסעודתן או היו עושים בשכרן אם היו עושים בסעודתן הרי הברייתא מבוארת דמברכים כל הארבע ברכות וכמ"ש גם כן רבינו וכן היא גירסת הרי"ף והרא"ש ז"ל וא"כ למה אביי פטרן מברכת הטוב והמטיב ואם היו עושים בשכרן מאי אריא הטוב והמטיב אפילו שאר ברכות היו צריכים לקצר כמבואר ותו דמשמע דאביי היה מיסב עמהם עיין להרב מגן אברהם ז"ל. ואם כן אף אם היו עושים בשכרן היו צריכים לברך כל הד' ברכות. ומאי דנראה לענ"ד דכיון דבגירסא שלפנינו ליתא להך גירסא דד' ברכות אלא מברכים כתיקונם אפשר שכן היו גורסים אביי ורב אשי והם היו מפרשים דלענין השתי ברכות אחרונות קאמר שאמרו בתחילה שצריך שיכללו השנים כאחד כשהם עושים בסעודתן וכו' אין צריך לעשות כן אלא מברכים אותם כתיקונם קאמר אבל לענין ברכת הטוב והמטיב בהא לא איירינן דפשיטא שאין להם ליבטל ממלאכת בעל הבית כיון שהיא מדרבנן גמור ולהכי אביי היה רומז לפועליו דבר זה שהיה עונה אמן בקול רם כדי שיבינו פועליו ורב נמי הוה סבירא ליה גם כן זה אלא שהיה מחמיר על עצמו ולא היה חושש לביטול הפועלים מפני כבוד הברכה כי היכי דלא נזלזלו בה ולשון דכי היכי וכו' מורה כן. שוב האיר ה' את עיני ומצאתי לרש"ל בתשובותיו סימן מ"ד שעמד בזה אלא שהוא ז"ל כתב דאביי ורב אשי בהא פליגי דאביי הוה מפרש הברייתא דשלש ברכות קאמר ורב אשי הוה מפרש דארבע ברכות קאמר עיין שם והנראה לעניות דעתי כתבתי וה' יתברך יאיר עינינו בתורתו הקדושה והטהורה אמן וכן יהי רצון.

הלכה ג

ברכת הארץ וכו' וכל שלא אמר וכו'. שם דף מ"ט ובהך פיסקא איכא למידק טובא חדא דבגמ' מסיים בה רבי אבא והפוחת לא יפחות מאחת וכל הפוחת מאחת הרי זה מגונה

ומשמע דמגונה הוא דהוי אבל אין הכי נמי דיצא וכמ"ש רבינו פ"ב דק"ש הל' ח' ורבינו השמיטה ותו שבהזכרת ארץ חמדה וכו' כתב דאם לא אמר לא יצא ובברית ותורה לא כתב אלא צריך ובגמרא אמרינן דלא יצא שהרי רב חסדא רצה לעשות כרב חננאל אמר רב דס"ל דיצא וקאמר רב חסדא דזקפיה רב ששת לקועיה כחויא ורבי זירא השיב גם כן לר"ח ואת שבקת כל הני תנאי ואמוראי ועבדת כרב ע"כ משמע להדיא דלית הלכתא כרב משום דהוי יחיד לגבי רבים וכזה נתקשה הרב לחם משנה ולא תירץ עיי"ש ותו דההיא דכל החותם מנחיל ארצות בברכת הארץ ומושיע ישראל בבונה ירושלים הרי זה בור לא הזכירו רבינו. ואילו הרי"ף והרא"ש והטור הזכירוהו וצריך לתת טעם למה. ולקושיא ראשונה יש לומר דכיון דהודאה תחילה וסוף אינה מעיקר תיקון הברכה אלא נוסח דחכמינו ז"ל שעיקר הברכה נתקנה על הארץ דוקא ולהכי אמרו בגמרא דהרי זה מגונה כלומר ואין הכי נמי דיצא כיון שאין זה מעיקר תיקון הברכה וזה נלמד שפיר ממ"ש רבינו בפ"א הל' ו' ואם שינה את המטבע הואיל והזכיר אזכרה ומלכות וענין הברכה וכו' יצא ע"כ הרי מבואר דהקפידא היא על עיקר ענין הברכה ואין הכי נמי דלא אמרינן הכי אלא בדיעבד אבל לכתחילה אין לנו לסור מתקנת חז"ל ופשוט הוא ובזה מתורץ גם כן למה השמיט ההיא דמנחיל ארצות וכו' דכיון שמזכיר ענין הברכה שתיקנו חז"ל יצא כאמור. ולקושיא שניה אפשר דרבינו ראה לענין פסק הלכה לחוש לברכה לבטלה והוא דבההיא דברכת הפועלים דלעיל לא הוזכר באותה ברייתא ברית ותורה כלל אלא ענין הארץ ואם כן משמע דאי הוי לעיכובא היו כוללים גם כן ברית ותורה ומדלא הזכירה זה שם שמע מינה דס"ל דלא הוי לעיכובא ותו דרב חסדא עבד עובדא כרב חננאל אמר רב ומשמע דלא חזר לברך וגם הברייתא דרבי אליעזר לא הזכיר אלא ארץ ומלכות בית דוד ואילו ברית ותורה לא קאמר דלא יצא ולזה נמנע רבינו לכתוב דבברית ותורה חוזר כיון דאשכח פלוגתא בגמרא ומעשה רב ותו דספק ברכות וכו' הוא הנראה לענ"ד ועיין בספר קול בן לוי ז"ל.

הלכה ד

ברכה שלישית וכו'. שם דף מ"ח איפליגו רב ששת ורב נחמן ופסק כר"נ וכן פסקו הפוסקים ז"ל. ומ"ש רבינו או נחמנו וכו' ברייתא שם ובשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה וכו'. ומפרש לה רבינו דלאו דוקא שבת דגם בחול מצי למימר נחמנו וזו היא שיטת התוס' שם וכ"כ השלטי הגבורים שם ומאי דקתני שבת אינו אלא לאשמועינן קדושת היום דבעי למימר באמצע וכדלקמן בע"ה.

הלכה ה

בשבתות וימים טובים וכו'. שם ת"ר ברכת המזון וכו' ובשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ואומר קדושת היום באמצע וכו'. ופירש רש"י וז"ל ובשבת מתחיל בנחמה כלומר אינו צריך לא לסיים ולא להתחיל בשל שבת אלא מתחיל ומסיים בנחמה בנין ירושלים קרי נחמה כל היכי דמתחיל בין רחם בין נחמנו ע"כ ומשמע דכוונתו שבשבת מצי מתחיל בין נחם בין רחם אלא שמסיים בונה ירושלים דקרי נמי נחמה אלא דאשמועינן תלמודא דאין צריך להזכיר של שבת לא בפתיחה ולא בחתימה אלא באמצע אבל מתחיל ומסיים בנחמת ירושלים כמו בחול וכ"כ התוספות ז"ל וא"כ בענין החתימה לבד הוא חולק על רבינו שהוא ז"ל כתב שאם מתחיל נחם צריך לסיים בנחמה וגם בבנין ירושלים וכן הבין הרב לח"מ ז"ל עיי"ש. ובאמת דלשון הברייתא מוכח כדברי רבינו שהרי מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה קאמר משמע נחמה דוקא צריך להזכיר בסיום דכמו שמתחיל גם מסיים ומכח זה וכדי שלא יחלוק רש"י עם רבינו אפשר דכוונת רש"י היא זו דכשכתב בנין ירושלים קרי נחמה וכו' ר"ל דלא תקשה דזה מקרי חותם בשתים וכדפריך לקמן ואנן קי"ל דע"כ בעי למחתם בונה ירושלים לזה כתב דהא לא קשיא דבנין ירושלים קרי נחמה כלומר והכל דבר אחד ועיין למרן ז"ל ואם כן ס"ל כרבינו דמסיים במנחם עמו בבנין ירושלים וגם דברי התוספות יש לפרשם ע"פ פירוש זה דמ"ש ויש מתחילין וכו' אין כוונתם נגד פירוש רש"י אלא ר"ל שיש מקפידים לומר דוקא בזה הלשון אמנם סיום דברי רש"י שכתב כל היכי דמתחיל וכו' לא מוכח הכי. ושוב מצאתי להשלטי הגבורים ז"ל שהבין דברי רש"י כמ"ש הרב לח"מ וכן נראה יותר.

וכן בראשי חדשים וכו'. שבת דף כ"ד ועיין למרן ז"ל.

הלכה ו

בחנוכה ובפורים וכו'. שם וקשה דבגמ' אמרו אינו צריך להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר בהודאה והוה ליה לרבינו לכתוב כן ולא בדרך חיוב גמור דומיא דהנך והרי הרא"ש ז"ל בפסקיו כתב וז"ל הלכה אינו צריך להזכיר של חנוכה בברכת המזון ואם בא להזכיר מזכיר בהודאה ע"כ ולפ"ז קשיא לי גם כן על רבינו בעל הטורים או"ח סימן תרפ"ב שהעתיק כדברי רבינו ופסקו גם כן הרב ב"י בשולחנו הטהור שם ומדברי הרא"ש גופיה משמע שפוסק דצריך להזכיר שכתב וז"ל ותימה שלא הביא התלמוד ברייתא דרבי אושעיא לפשוט דאין מזכיר חנוכה בברכת המזון וכו' הלכך נראה דס"ל לבעל התלמוד מאחר שפירש התנא כגון תעניות ומעמדות מכלל דחנוכה ופורים אע"פ שאין בהם קרבן מוסף צריך להזכיר משום פרסומי ניסא ע"כ והביאו מרן ז"ל וכן הבין הפרי חדש ז"ל

וכפי זה הרא"ש נמצא פליג מדידיה אדידיה וגדולה מזו ראיתי להרב ב"ח שם שהסכים שאם לא אמרו בברכת המזון חוזר עיי"ש.

והנראה לע"ד שהם ז"ל דקדקו דברי הש"ס דאחר שהביא דברי רב הונא הביאו עובדא דרב הונא בר יהודה שהזכירה ורב ששת נמי הוה ס"ל הכי אלא שאמר לו שיש להזכירה בהודאה וכעין מ"ש מרן ז"ל וכיון דהנך אמוראי עבדו הכי וכו"ע גרירי אבתרייהו כתבו ז"ל הדין לפי הנהוג דהשתא קבעוה חובה כיון שכך קבלו עליהם ודייקי טפי דברי הרא"ש בפסקיו שכתב הלכה וכו' כלומר מעיקר דין הש"ס הוא כן. ולעיקר דברי הרא"ש ז"ל במ"ש הלכך וכו' אפשר דלא היתה כוונתו בזה להכריח מהש"ס דצריך להזכיר אלא לינצל מהתימה שהקשה ותדע דאי לא תימא הכי אמאי לא פשיט תלמודא דבעי להזכיר מדלא ביארה ברייתא אלא תעניות ומעמדות אלא על כרחך דהיינו טעמא משום דהמקשה מקשה בכח ובהך ברייתא ליכא למשמע מינה מידי וכמ"ש התוספות שם ד"ה דתני רבי אושעיה כוותיה וכו' ובזה יתורץ ג"כ דלא תקשה מיניה וביה אף שזה בקצת דוחק. תו קשה לי להרי"ף ז"ל שבנוסחאות שלפנינו כתוב בהך ברייתא דרבי אושעיה חנוכה ופורים בהדי תעניות ומעמדות וסיים ואין בהם הזכרה בברכת המזון וא"כ לדידיה אמאי לא פשיט מינה לאוכוחי דאינו מזכיר. ועם כל זה מ"ש הרב ב"ח דאם שכח חוזר אחרי המחילה אין נראה כלל.

הלכה ז

ברכה רביעית וכו'. מסקנא דמלתא בברכות דף מ"ט ודין ברכת האורח נתבאר שם דף מ"ו כדברי רבינו.

הלכה ח

וכשמברכים בבית האבל וכו'. רבינו השמיט לוקח נפשות וכתב מרן הקדוש דס"ל דאין לאומרו מדקיימא לן יש מיתה בלא חטא וכו' ע"כ ונראה דמהך טעמא השמיט גם כן כי כל דרכיו משפט האמור שם אף שהוא דוחק דפסוק הוא בהאזינו. וראיתי בהגהה כתיבת יד שהקשה על זה ממ"ש פרק הרואה ופסקה רבינו פ"י הל' י' הרואה קברי ישראל מברך וכו' והמית אתכם בדין ומאי שנא מברכת אבל ולא תירץ כלום. ונראה לע"ד דאיכא למידק דהך דין אינו ר"ל דין ממש תדע שביצירה ובכלכלה ובתחייה לא שייך דין אלא ר"ל דין לגבי מידותיו ב"ה וגבי מיתה מצינו שהקב"ה מסלק את הצדיק קודם זמנו דהן בקדושיו לא יאמין כדאשכחן גבי חנוך כדי שימות זכאי וכו' אי נמי לפעמים בעון הדור כמ"ש טול הרב שבהם וכו' והיינו דינו ב"ה אמנם לשון משפט אינו כן בשום פנים דמשפט משמע לגבי בני אדם כפי עוונו ודו"ק כי נראה לע"ד נכון. ומשמע דברכה

זו היינו אחר רועינו רועה ישראל שהוא כענין וכ"כ הרב אבודרהם ז"ל וכן משמעות הפוסקים ומוכח נמי מדברי הש"ס ובש"ך יו"ד סימן שע"ט ראיתי כתוב ב' פעמים הטוב והמטיב וז"ל קדושינו קדוש יעקב רועינו רועה ישראל המלך הטוב והמטיב לכל אל שבכל יום ויום הוא הטיב הוא מטיב הוא ייטיב לנו המלך החי הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת וכו' דודאי צריך לומר הברכה מתחילה כתיקון חכמים עכ"ד ומדהביא כל הנוסח משמע דכן דוקא בעי דלימא ותו ממ"ש דודאי צ"ל הברכה וכו' ואם כן הוא קשיא לי טובא דמנין לו זה לומר ב' פעמים הטוב והמטיב ותו דגבי מת מה שייך לומר הטוב והמטיב דבשלמא בעיקר הברכה שניתקנה על הרוגי ביתר תיקנו הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה אבל בשאר מתים מאי הטבה איכא ואי מטעם שכתב שצריך לומר תחילה כתיקון חז"ל הרי יכול לומר כל תיקון חז"ל כדינו בשיתחיל אחר רועה ישראל כאמור ואפשר דט"ס יש.

הלכה ט

בבית חתנים וכו'. כתובות דף ז'.

ואין מברכים ברכה זו וכו'. כתב הרב ב"י אה"ע סי' ס"ב דיליף לה מדין תפילה בפרק ח' וה"ה לכל דבר שצריך עשרה שאין מצטרפין ע"כ. וסדר ברכת אירוסין ביארה רבינו שם סוף פ"ג.

הלכה י

במה דברים אמורים וכו'. הכל שם ורש"י והרא"ש ז"ל ס"ל דלא קפדינן בהכי אלא בסעודה קאמר שאם סעד יום אחד תו לא מקרי פנים חדשות ואם היו בשעת נישואים אפ"ה מקרו פנים חדשות עיי"ש והרב ב"י נראה דפסק כרבינו אלא דבשלחנו הטהור כתב הדין תחילה בסתם ושוב הביא יש אומרים וכתב ע"ז וכן פשט המנהג.

והוא שיהיו עשרה וכו'. רבינו לא ביאר אי בעי עשרה גם בברכת אירוסין לחוד ודבר זה במחלוקת שנויה הביאה הרא"ש ז"ל שם וז"ל כתב רב אחאי דברכת אירוסין בעשרה והרב שמואל הנגיד נחלק עליו ואמר שאין צריך עשרה אלא לברכת חתנים בלבד שלא הוזכרו עשרה אלא בה ועוד הרי קדושין בפני שנים ואתה מצריך עשרה ולי נראה דברי רב אחאי דלמאי דילפינן מבועז הרי בועז עשה גם ברכת אירוסין בעשרה ולמאי דילפינן ממקהלות על ברכת אירוסין על עסקי מקור בא דאי אפשר לישא בלא ברכת אירוסין ודי בשנים לקידושין ובברכה צריך עשרה עכ"ד ובפ"י מהלכות אישות כתב רבינו סתם ולא פירש אי קאי אשניהם יחד אי נמי גם באירוסין לחוד ושוב מצאתי בפ"ג שם שהביא סדר ברכת אירוסין בכל פרטיה ולא הזכיר עשרה נראה דס"ל כהרב שמואל הנגיד וצריך

לומר דס"ל דההיא שהביא הרא"ש ז"ל אינה ראיה דהתם הוה אירוסין עם נישואים יחד ואגב שהיה צריך עשרה לנישואין כינס מתחילה עשרה. וההיא דמקהלות נמי עיקר הדבר תלוי בנישואין דקי"ל כלה בלא ברכת נישואין אסורה לבעלה כנדה כדאיתא בש"ס ואירוסין לא הוו אלא אתחלתא וגמר הענין המביא למקור הם הנישואין והרב ב"י אה"ע סימן ל"ד פסק דלכתחילה בעי עשרה. ומזה יש ללמוד גם כן שבברכת אשר ברא שמברכין כל שבעה אף דליכא פנים חדשות לא בעי עשרה וכן נראה שהבין הרב ב"י אה"ע סימן ס"ב.

הלכה יא

ואלו הן שבע ברכות וכו'. ולא מני אלא שש ובברכת בורא פרי הגפן על הכוס הם שבע ורבינו הקדים ברכת יוצר האדם לברכת שהכל ברא לכבודו ואלו בגמרא הקדימו ברכת שהכל ברא ליוצר האדם וכן העתיק רבינו בפ"י מהלכות אישות. אם לא שנאמר דהכא לא דקדק בזה וסמך אמ"ש בהל' אישות כי שם ביתו.

הלכה יב

שכח ולא הזכיר וכו'. ברכות דף מ"ט ומרן ז"ל כתב דבשם ומלכות קאמר וכ"כ בב"י סימן קפ"ח וטעמו ונימוקו עמו דקי"ל כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה וכיון דרבינו הזכיר שם הוא הדין מלכות וכ"כ הרב ב"י מהירושלמי. והרב לח"מ הקשה דבגמ' השוו תפילה לאכילה בשבתות ויו"ט וא"כ למה בתפילה בשכח ולא הזכיר קודם שעקר רגליו חוזר לרצה וכאן אם לא התחיל ברכת הטוב והמטיב אין צריך לחזור אלא יזכירנו בברכה בפני עצמה גם בתפלה היה להם לעשות כן ויש לומר דשאני התם כיון שכבר סיימו כל הברכות צריך לחזור אבל הכא שעדיין יש לו ברכת הטוב והמטיב לא מקרי סיים כל כך כמו התם ע"כ וקצת קשה דאם כן בלא סיים כל הברכות אלא ברכת רצה או מודים היה להם לתקן ברכה זו. ונראה לענ"ד דשאני ברכות התפילה דשלש ברכות אחרונות כחדא חשיבי וכשסיים אחת אין לו להפסיק בדבר אחר משא"כ ברכת הטוב והמטיב שהיא מופרדת מהאחרות שהרי היא מדרבנן גמיר שפיר דמי ודו"ק.
וחוזר לראש שהוא ברכת הזן. הלשון מיותר ואפשר דהו"א לראש ברכות דרבנן קאמר דהיינו ברכת הארץ דברכת הזן לכו"ע הויא דאורייתא. ומרן ז"ל כתב דהוצרך לזה לאפוקי זימון שאין צריכים לחזור ולזמן ע"כ וסברא זו הביאה בב"י סי' קפ"ח בשם הכלבו.

הלכה יג

בראשי חדשים וכו'. נראה דה"ה דבעי בשם ומלכות ורבינו קיצר במובן וכההיא דברכת המוציא בריש פ"ג וכדלעיל וכן בחולו של מועד דלא גרע מראש חדש אף שלא ביארוהו

הפוסקים. ועיין להרב לח"מ ז"ל ותדע דביו"ט לא הזכיר לא שם ולא מלכות וע"כ בעי אלא דבחולו של מועד לא בעי חתימה דומיא דר"ח ודיו לבא מן הדין להיות כנדון ועיין בזה להשיירי כנה"ג שהאריך בענייניים אלו.

הלכה יד

מי שאכל ושכח ולא בירך וכו'. כתב מרן ז"ל בשם הרא"ש וז"ל וכתב הרא"ש וכן לענין שתיית יין ואכילת פירות אם אינו צמא או רעב ותאב אותם פירות יברך עכ"ל ותמיהא לי מילתא אם אכל פירות ונתעכלו שהוא רעב אע"פ שאינו מתאוה לאותם פירות למה לא יברך ע"כ דברי מרן ז"ל. ראיתי בלשון זה להרב בעל משנה למלך ז"ל שכתב וז"ל דברים אלו אינם מובנים ודברי הרא"ש נימוקם עמם דמשוה שתיה לאכילה ואי אפשר ליישב דברי מרן כי אם בט"ס ודו"ק (א"ה וצ"ל למה יברך וכוונת מרן דהבין בדברי הרא"ש דאו או קתני דאם אינו תאב אע"ג דרעב וכן אם אינו רעב אע"ג דתאב יברך והכא תמיהא ליה דהיכא דרעב מאי איכפת לן אם אינו תאב וכו') ע"כ. וחפשתי בדפוס אמשטרדם חדש שהוא יותר מוגה ומצאתי כתוב כנוסחתינו דלמה לא יברך וכו'.

ולכך נראה לענ"ד דאין כאן ט"ס כלל וזה דנראה דמרן ז"ל הבין דברי הרא"ש בחדא מתרי אנפי או דכוונתו דאם אינו צמא או אינו רעב דזה מורה שלא נתעכל המזון וגם אינו תאב לאותם פירות דזה מורה גם כן שלא נתעכל יברך ומשמע דאם חיסר אחת מאלו או שמתאוה אלא שאינו רעב או שהוא רעב אלא שאינו מתאוה לא יברך וההא קשיא ליה דאם הוא רעב דזה מורה שלא יברך אע"פ שאינו מתאוה דזה מורה שיברך קאמר הרא"ש דלא יברך וקשה לי דלמה לא יברך דכיון שאינו מתאוה מורה שעדיין לא נתעכל המזון. אי נמי הבין ז"ל דכשאינו רעב דמורה שלא נתעכל והוא תאב לאותם פירות יברך דברעב תליא מילתא וההא קשיא ליה דאם הוא רעב אלא שאינו תאב למה לא יברך דמדאינו תאב מוכח דאינו רעב א"כ אמאי לא יברך כיון דאיכא על כל פנים חדא ולשון אע"פ שכתב מרן הוא נמשך וקאי לסברת הרא"ש ובזה נמצאו דברי מרן ז"ל מכוונים.

וראיתי בהגהה כתיבת יד על לשון זה וזה לשונו ולי הדיוט נראה דהרא"ש אינו מכחיש זה אלא רבותא אשמועינן הרא"ש דאף אם אינו רעב אם מתאוה יברך ע"כ ומדלא הגיה בדברי מרן כלום שמע מינה דניחא ליה בגירסתינו אלא שבא ליישב תמיהת מרן ומוכרח לומר כן דאם הבין דקושיית מרן היא דלמה יברך מאי אהדר ליה דרבותא אשמועינן כיון דקשיא ליה למרן אעיקרא דדינא אלא נראה ודאי דהבין כדרך שני שכתבנו וכוונתו דזה שהבין מרן דכיון דאינו תאב מוכח דאינו רעב א"כ כיון דאיכא חדא וכו' כנ"ל אינו הכרח דהרא"ש ז"ל בפירות איירי ודרך אוכלי פירות לבד שאין שבעים מהם ואחר אכילתן הוא

רעב מאכילה שאכל קודם זה דהיינו מידי דמיזן והמוחש יוכיח והכי קאמר לא מבעיא אם הוא רעב והוא אינו מתאוה לאכול עוד פירות דפשיטא שיש לו לברך דהרעב אינו מחמת הפירות תדע שהרי אינו מתאוה להם אלא אף אם אינו רעב ומתאוה דהוה אמינא כיון שהוא מתאוה הרי נתעכלו אפילו הכי יש לו לברך כיון דסוף כל סוף אינו רעב עדיין ובהכי ניחא עם דברי הש"ס שהכל תלוי ברעב אלא דבפירות משתנה הדין לפי המציאות והכל הולך אל מקום אחד כאמור ודוק היטב.

וכן אם נעלם ממנו ולא ידע אם בירך אם לא בירך חוזר ומברך וכו'. הקשה הרב לח"מ מדאמרינן בריש פ' כיצד מברכין דלמאן דיליף נטע רבעי משמע התם בגמרא דאייתר חד הלול לכל דבר נטיעה דטעון ברכה ואע"ג דבגמרא אמרו אלא סברא הוא משמע דמהא לא הדר ואם כן קשה על רבינו ז"ל דפסק בהלכות מעשר שני פ"י דנטע רבעי כמ"ד נטע רבעי איך כתב דכל הברכות הוו דרבנן הא בכל ברכה דנטיעה משמע דהוי מן התורה וצ"ע עד כאן ואחרי המחילה נראה שלא ראה דברי התוס' שם ד"ה אלא סברא הוא שכתבו להדיא דהש"ס הדר ביה מההיך וז"ל וקרא דנסיב לעיל אסמכתא בעלמא והגמ' היה סבור מתחילה דלימוד גמור הוא ע"כ משמע להדיא דלפי המסקנא לא הוי מדאורייתא אליבא דכו"ע אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא.

והוא שלא נתעכל המזון שבמעיו. קשה דלמאי איצטריך לאשמועינן זה הא אפילו בבריא לו שלא בירך קאמר דיש לו לברך כל עוד שלא נתעכל המזון מכ"ש במסופק דאין לו זמן אלא בלא נתעכל ומרן ז"ל נראה שהרגיש קצת בזה ולא תירץ כלום עיין עליו. ומאי דנראה לענ"ד דאם רבינו לא היה נותן גבול גם לנעלם הייתי טועה דכיון דבודאי לא בירך יהבינן שיעורא בנתעכל במסופק שהוא יותר גרוע הייתי אומר דנחתינן דרגא ושיעורו בציר מהכי דהיינו בהיסח הדעת או בכדי שהדעת נוטה שיפול הספק וכיוצא להכי הוצרך רבינו לבארו. ובספר קול בן לוי ז"ל כתב דבשכח יש לו שהות עד שיתעכל כל המזון ובנעלם הוה אמינא כיון שהתחיל וכו' עיי"ש ולא ידעתי מנא ליה דבשכח הוי דינא הכי דרבינו לא הזכיר מילת כל ואדרבא מרן ז"ל הביא בשם רבינו יונה משעה שהתחיל להתעכל ואילו הוה ס"ל דרבינו פליג לא הוה שתיק מיניה וצ"ל דהוליד הרב זה ממילת כל שכתב מרן גבי נעלם אף שאינו מוכרח כאמור ודו"ק.

פרק ג

הלכה א

חמשה מינין הם וכו'. פרק כל שעה (פסחים דף ל"ה) תנא כוסמין מין חיטים שבולת שועל ושיפון מין שעורים ע"כ. הקשה הרב לח"מ דאיך יתרץ רבינו קושיית התוספות שם שהקשו מההיא דהחטה אינה מצטרפת עם הכל חוץ מן הכוסמין וכו' ותירצו דאף קאמר וכו' ותירץ ז"ל דרבינו ס"ל דיותר הוא מין חטים ממין שעורים עיי"ש. ונראה לענ"ד דאין צריך לזה דרבינו הכא לא נחית להכי אלא לאשמועינן בענין הברכה דארץ חטה ושעורה דכתיבי בקרא כולל חמשת המינים וכיון דלהכי נחית ולא נפקא לן מידי לענין דינא חדא מנייהו נקט וכן מתבאר מדברי הטור או"ח סימן ר"ח ולא דמי לחלה לאצטרופי בנשוך דנפק"מ טובא ואין הכי נמי דיודה רבינו להתוספות דההיך תוספתא אף קתני וכן מצאתי למרן כסף משנה פ"ז דהלכות ביכורים שכתב בדעת רבינו כההיא מתניתא דאף קאמר ולא הזכיר דברי התוס' כלל מוכח להדיא דבדעת רבינו קאמר. אלא דקצת קשה לי התם שכתב מרן לעיל דרבינו ס"ל דרבי יוחנן בן נורי לאו לאיפלוגי אתנא קמא אתא אלא לפרושי וכו' וקשה דבפירוש המשנה שם כתב רבינו והלכה כר"י בן נורי ומדקאמר הלכה מכלל דפליגי ודו"ק.

וחמשה מינים האלו וכו'. בדברי מרן ז"ל נפלו טעיות הניכרים דבמקום דגן צ"ל תבואה ובמקום תבואה צ"ל דגן ועיין במתניתין פרק הנודר מן הירק (נדרים דף נ"ה.) ובמ"ש פ"ט דנדרים שכתב דפסק כת"ק ומוכרח עוד ממתניתין שהביא מרן גופיה דפ"ק דחלה ואין להאריך ולבאר כי פשוט הוא.

הלכה ב

האוכל פת וכו'. משנה בברכות דף ל"ה וקצת קשה דכיון דאסיקנא בגמרא דבמוציא כו"ע לא פליגי דאפיק משמע אמאי לא עבדינן הכי כבר תירצו התוספות שם בשם הירושלמי כדי שלא לערב האותיות כגון העולם מוציא ואע"ג דבלחם מן נמי איכא עירוב שאני התם דקרא כתיב להוציא לחם מן הארץ וכו' ע"כ ומשו"ה מברכינן בורא פרי הגפן ולא הבורא כיון דליכא עירוב אותיות וכ"כ הרא"ש שם בשם הירושלמי.

אכל דגן שלוק וכו'. כתב מרן ז"ל ברייתא שם דף ל"ז הכוסס את החטה וכו' ומפרש רבינו דהיינו אפילו בשלם וכו' ע"כ. המדקדק בדברי מרן יראה דט"ס נפל בדבריו שהרי הוא סותר את עצמו דבתחילה כתב אפילו בשלם דמשמע לא מבעיא חלוק אלא אפילו שלם ואחר זה כתב כיון שהם שלמים שלא הוסרה קליפתן ולא חלקו אותו וכו' דמשמע דבעינן דוקא שלם ותו דמאי אפילו אדרבא בגמרא אמרינן דייסא גרידא כו"ע לא פליגי

דבורא מיני מזונות ופי' רש"י ז"ל דייסא של חטים כתושות במכתשת ע"כ אם כן כשחולק יש לברך עליו במ"מ ואיך נאמר אפילו לברכה בורא פרי האדמה. גם אין לפרש בשלם מלשון בשול דמרן סיים דדוקא שלוק קאמר ולא בישול.

ולכך נראה שצ"ל אפילו בשלוק וכוונתו מבוארת דכיון דבגמ' אמרינן הכוסס לשון כוסס את החטה משמע דחיים קאמר וכמו שנראה מדברי התוס' שם ואם כן מ"ש רבינו שלוק אפילו שלוק קאמר ואף דלשון כוסס משמעותו חי ס"ל לרבינו דלאו דוקא אלא לאפוקי כל עוד שלא נתבשל והוא בקליפתו עדיין. ושוב זכיתי ומצאתי להרב לחם חמודות בהך פיסקא שהעתיק שלוק במקום בשלם ובהכי מיתרצא שפיר מה שהקשה הרב בעל שמות בארץ ביומא דף פ"א דלמה השמיט רבינו דין הכוסס את החטה חיה עיי"ש. ובספר קול בן לוי ז"ל הקשה על מ"ש רבינו לשון דגן שכולל כל חמשת המינין וכמ"ש לעיל וביומא שם אמרינן זר שכסס שעורין של תרומה משלם את הקרן ואינו משלם את החומש כי יאכל קדש אמר רחמנא פרט למזיק וכיון דאזוקי מזיק לית לן לברך ברכתו הראויה אלא שהכל כמ"ש בשותה שמן זית ופסקו רבינו בפ"ח עיי"ש שתירץ בטוב.

ועוד נראה לענ"ד דכיון דרבינו כבר ביאר דין זה בהלכות תרומות פי' ובפ"ח מהלכות אלו ביאר גם כן דין השמן סמך עצמו שאין לטעות עוד דאוכל שעורין חיים שאין זה דרך אכילתן שיברך כיון דאזוקי מזיק וכו' וכיון דבשלוקין צריך לברך בורא פרי האדמה על כל פנים כתב הדין דרך כלל וכו' אבל בחיים שהוא הדיוק ע"כ צריך לפרשו באופן שלא יסתור את עצמו ועיין בספר בני חיי סימן ר"ח. ועל מ"ש הרב לחם חמודות כבר תירץ החכם הנ"ל וכיון שכיונתי לדבריו לא אאריך ועיין עליו.

וראיתי לאגור ז"ל דברים מגומגמים הרבה וז"ל חמשת מיני דגן אם אכלן בעין לא שנא חיים לא שנא מבושלים אינם חשובים לקבוע להם ברכה ומברכים לפניהם שהכל ואחריהם כתב בעל הלכות גדולות בורא נפשות רבות ע"כ וזה נראה הפך הש"ס דקתני הכוסס את החטה מברך בורא פרי האדמה ויש לדחוק בזה ומ"מ צריך לי עיון.

ועל מ"ש מרן ז"ל דצ"ע למה לא כתב רבינו דין הכוסס את האורז ע"כ אפשר דרבינו לא הוצרך לבארו דסמך אמ"ש בפ"ח וז"ל פירות או ירקות שדרכם להאכל חיים בשלם או שלקם מברך עליהם בתחילה שהכל וכו' וירקות שדרכם להאכל שלוקים כגון כרוב ולפת אם אכלם חיים מברך עליהם בתחילה שהכל וכו' ואם בשלם או שלקם מברך עליהם בורא פרי האדמה וכו' דברים שדרכם להאכל חיים ומבושלים אכלם בין חיים בין מבושלים מברך עליהם בתחילה ברכה הראויה להם וכו' ע"כ וא"כ דין הכוסס את האורז הוא נכלל בדבריו אלה. ובגמרא בברייתא הוצרכו לזה משום סיפא דהיינו בטחנו

אפאו ובשלו וכו' דמברך עליו בורא מיני מזונות וכבר ביארו רבינו בפירקין הל' י'. וא"ת א"כ אמאי כתב רבינו דין הכוסס את החטה היה לו לסמוך אמ"ש שם הא ליתא דהוצרך כי היכי דלא נימא דליבריך במ"מ ודו"ק.

הלכה ג

קמח של אחד וכו'. שם דף ל"ח מסקנא כדברי רבינו ואם אינו ראוי לשתיה וגם לא ללעוס לא נתבאר מה דינו ונראה דיש להחמיר ושלא לאכלו כי אם בתוך הסעודה דהגם דברכת שהכל פוטרת הכל הני מילי בדיעבד וברכה ראשונה אבל ברכה אחרונה בעי ברכתו הראויה ועיין להרב ב"י או"ח סי' קס"ח.

הלכה ד

קמח של אחד וכו'. ברכות דף ל"ו חביץ קדרה וכן דייסא פלוגתא דרב יהודה ורב כהנא ופסק כרב כהנא. ומ"ש וכן הדגן וכו' ברייתא שם. ומ"ש וכן כל תבשיל וכו' משום דס"ל דפלוגתא קמייתא דרב יהודה ורב כהנא היינו אפי' בפת והפסיק ז"ל בדין הדגן וכו' לאשמועינן דגם הוא נקרא מעשה קדרה וק"ל.

הלכה ה

וזה כלל בברכות. משנה שם דף מ"ד ועיין במ"ש לקמן בע"ה.

הלכה ו

לפיכך מיני דבש וכו'. נראה מבואר דכוונתו שאם נותנים החלב חטה כדי לאכלה עם הדבש ולא כדי לדבק יש לו לברך בורא מיני מזונות ולפ"ז ה"ה בכל מיני מרקחת בדבש שהדבר המרוקח בו הוא העיקר והדבש טפילה וכדעת החולקים על הטור סי' ר"ד וכן אנו נוהגים ועיין למרן ובב"י ז"ל שם.

הלכה ז

כיצד היא הטפילה שאינה מעורבת וכו'. קצת קשה דבגמרא פריך ההך מתניתין ומי איכא מידי דהוי מליח עיקר ופת טפלה אמר רב אחא בריה דרב עוירא אמר רב אשי באוכל פירות גינוסר שנו ע"כ. ופי' רש"י פירות גינוסר פירות ארץ ים כנרת חשובים מן הפת ע"כ. ורבינו בפירוש המשנה כתב וז"ל ודברי זאת המשנה אינה אלא בשומרי גנות שהם אוכלים הפירות בתכלית מתיקותם וכו' ע"כ ואם כן למה סתם רבינו דמשמע מדבריו דאם אוכל מליח עם פת מברך על המליח ופוטר את הפת והא ליתא דהפת הוא חשוב מן המליח כדמוכח מהש"ס. ולזה י"ל דרבינו דקדק בדבריו שכתב הרי שצריך לאכול מליח וכו' כלומר דדבר אחר גרם לו זה ומשום דס"ל דלאו דוקא פירות גינוסר כתב כן וכדמוכח מלישנא דפירוש המשנה. וכן זכיתי ומצאתי כדברי במפרשים עיין

עליהם. ואי קשיא הא קשיא לרבינו בעל הטורים והרב ב"י שכתבו דין זה ולא הזכירו מילת הרי שצריך כמ"ש רבינו משמע דס"ל דאף באוכל מליח עם פת הדין כן וכבר ראיתי להמפרשים ז"ל שנרגשו מזה עיין עליהם והפרי חדש ז"ל בליקוטיו לאו"ח סי' רי"ב חלק עליהם וסיים וכנראה שאחר המחילה שהטעהו בזה לשון הרמב"ם וכמ"ש מ"מ ע"כ.

ונראה לענ"ד להליץ בעדם ז"ל בקוצר דעתי ואם שגיתי אתי תלין משוגתי והוא דהטור וסיעת מרחמוהי הבינו דברי הש"ס בסגנון אחר משום דקשיא להו לישנא דמתניתין דקתני הביאו לפניו מליח וכו' דהוה ליה לומר אכל מליח וכו' אלא ודאי הך לישנא מורה שהוא היה מיסב בקביעות לאכילה והביאו לפניו זה ותדע נמי דלעיל מהך מתניתין מיירי נמי בהכי דקתני היו יושבים וכו'. ומכח דיוק זה שהוא עצמו כאמור ס"ל דכי פריך הש"ס ומי איכא מידי וכו' היינו לומר דבשלמא אם אוכל מליח בדרך עראי כדרך הארץ שלפעמים אדם רואה מליח ותאב לאוכלו וכדי שלא יזיקנו בגרונו מטפלו במעט פת בהא ודאי מודינא דהמליח הוא עיקר האמנם בקביעות כדאיירי עיקרא דמתניתין זה לא יתכן דסתמא דמלתא כשאוכל בקביעות דעתו על הפת כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם ולהכי פריך ומי איכא מידי וכו' ולזה מתרץ דמשכחת לה בפירות גינוסר כדקאמר התם שהיו קובעים עצמם עליהם עד שהיו אוכלים סך עצום וא"כ איפה שפיר מיתוקמא מתניתין באוכל מליח בקביעות ע"י פירות גינוסר ולעולם נמי דמגופא דמתניתין שמעינן דיתכן שהפת יהי' טפל למליח ואמטו להכי כתב הטור הדין בסתם משום דאין דרכו ז"ל להביא לפסק הלכה אלא דבר השייך לזמננו ופירות גינוסר לא שכיחי וגם דלאו דווקא פירות גינוסר וכמו שנראה מדברי רבינו בפירוש המשנה עיי"ש. וא"ת אם כן הוה ליה לפרש דדוקא בדרך עראי קאמר לזה י"ל חדא מתרתי או דסתמא דמלתא כשאדם אוכל מליח בקביעות עם פת עושה עיקר גם מהפת כדאמרן ותו דמדכתב אחר זה הביאו לפניו יין ושמן וכו' והוא מלשון הברייתא דאיירי בסעודה כמבואר שם ובההיא דדג מליח לא כתב תיבת הביאו וכו' מורה דבההיא בלא קביעות איירי. וכן הרב ב"י ז"ל שם ציין משנה שם כלומר דמהך מתניתין נ"ל דין זה כאמור ובזה אפשר ליישב דבריהם ז"ל.

הלכה ח

הפת שפתת אותה וכו'. פסקא זו קשיא טובא מינה ובה וכבר עמדו בסוד דבריו גאוני עולם עיין למרן ז"ל שהאריך בזה ולהמגן דוד סימן קס"ח ובשו"ת תומת ישרים סי' כ"ח מצא גירסא בספר הבתים להרב הנכבד שמחק תיבת או הראשון או שניכר וכתב על זה שהיא הנסחא האמיתית ואין עליה ספק כלל והחושב למצוא פנים לנוסחא האחרת

אחר שידע שיש נוסחא זו הוא חורפא יתירא ומחזי כיוהרא ע"כ. ולענין דינא הנכון לחוש לכל הפירושים וליטול ידיו ולברך המוציא על לחם גמור ואחר כך יאכל מאכל זה ויערב לו וכזה נוהגים החסידים ואנשי מעשה.

הלכה ט

עיסה שנאפת בקרקע וכו'. שם דף ל"ח ההיא כובא דארעא וכו'. ובפרק ו' דחמץ ומצה פסק רבינו דאדם יוצא בה ידי חובתו בפסח עיי"ש ובגמרא איתא דכשאדם יוצא בה ידי חובתו בפסח מוכח דמברך עליה המוציא גבי חביצא דף ל"ז ובכזית לא מקרי קביעות. וצ"ל דכיון דהתורה חייבה לאכול לחם עוני בלילה הזו היינו קביעותו אי נמי דמצי לאכול מזאת העיסה בכל סעודתו כדי שיקרא קביעות ולא נחית שם רבינו אלא לאשמועינן דין אם אדם יוצא בה י"ח ולענין ברכה כבר ביארו כאן. ועיין להרב לח"מ ז"ל.

וכן עיסה שלשה בדבש וכו'. שם דף מ"ב ומ"ש רבינו ואם קבע סעודתו עליה וכו'. מפשט דבריו ז"ל משמע דבדידיה תליא מלתא ושיעורא לענין קביעות ולא קפדינן אם אחרים אינם קובעים סעודתם בזה השיעור שאכל הוא אלא כל שהוא קבע סעודתו עליה מברך המוציא וג' ברכות. ואם כן קשה דמהגמרא מוכח דלאו בדידיה תליא מלתא אלא כל שאחרים קובעים עליו אע"פ שהוא לא קבע מברך המוציא וג' ברכות דהכי קאמר ליה רב נחמן לרב הונא וכ"כ מרן ז"ל כאן וגדולה מזו ראיתי להרא"ש ז"ל שהביא לשון רבינו דכותב להדיא שהכל תלוי באחרים והביא גם כן השגת הראב"ד ז"ל עליו עיי"ש והוא דבר תימה שמדברי רבינו כאן הוא בהיפך. והיותר תמוה מהמפרשים ז"ל שלא נתעוררו בכל זה וצריך לי עיון. ובדברי הרא"ש ז"ל שם שנראין קשה ההבנה כבר נתעורר בהם נאמן ביתו הוא המעדני מלך ז"ל עיי"ש. ולענין נטילת ידים אם צריך היכא דקבע סעודתו עליהם עיין להרב ב"י או"ח סי' קצ"ו.

הלכה י

אורז וכו'. שם דף ל"ז ופירש רש"י אורז מי"ל דוחן פני"ן והתוספות הביאו פי' רש"י וכתבו דיש מפרשים אורז ריז"ו ולהאי פירושא יש לפרש דדוחן היינו מי"ל ע"כ והרב ב"י סי' ר"ח כתב דסוגיין דעלמא כיש מפרשים של התוס' ז"ל ועוד כתב הרב ב"י שם דמדברי הרא"ש משמע דבעינן שהאורז יהא כתוש דהיינו שיתמעך בתבשיל וצדד ז"ל בדבר ובשו"ע העתיק כדברי רבינו ולכך היותר נכון שלא לאכלו כי אם בתוך הסעודה ולזה הסכים הרב ב"ח שם מכח המחלוקת שבין רש"י והי"מ שהביאו התוספות ז"ל ועיין להרב כנסת הגדולה שם.

ולבסוף בורא נפשות וכו'. ושם אמרו ולבסוף ולא כלום וסובר רבינו דולא כלום דקאמר היינו לאפוקי ברכת מעין שלש שלא נתקנה כי אם בחמשת המינים שחיובם מן התורה אבל בורא נפשות מברך ודאי משא"כ בברכה ראשונה דאינה אלא מדרבנן וכמ"ש התוספות ז"ל ולכך אין קפידא אם יברך בורא מיני מזונות כיון דמיזן זייני וק"ל.
אבל פת דוחן. וכ"כ הרי"ף ז"ל ועיין למרן וב"י סימן ר"ח והרא"ש ז"ל ס"ל דדוחן שוה לאורז ומברך עליו בורא מיני מזונות והוסיף עוד רבינו יונה דה"ה לשאר הדברים שאנו רואים דמיזן זייני ולכך יש להחמיר שלא לאכלם כי אם בתוך הסעודה. ונ"ל פשוט לדעת רבינו דגם אם קבע סעודתו עליהם אין לו לברך כי אם שהכל דאף דרואים אנו שהם משביעים את האדם ומיזן זייני מ"מ אין לנו אלא מה שתקנו חז"ל כי לא אמרו זה אלא בחמשת המינים עיין עליו ז"ל.

הלכה יא

כל שמברכין וכו'. שם דף ל"ז ומרן ז"ל כתב בשם הרא"ש דהירושלמי כללא כייל כל שאומר אחריו ג' ברכות אומר לפניו המוציא ולרבינו שכתב חוץ מן האורז י"ל דסבר דפליג אגמרא דידן ונתן טעם לדבריו דאין למדין מן הכללות ע"כ ודברים מגומגמים הם ואפשר דט"ס הוא וצ"ל אי נמי לא פליג אגמרא דידן ואין למדין מן הכללות וכו'.

הלכה יב

במה דברים אמורים וכו'. קצת קשה דלמה החמירו בברכה שלפניו שאינה אלא מדרבנן דאפי' על פחות מכשיעור יברך כיון דאפי' ברכה אחרונה שהיא מדאורייתא אינו חייב לברך אלא על כשיעור דוקא ותירץ מרן ז"ל דשמא ימלך ויאכל כשיעור ונמצא שהיה צריך ברכה לפניו ואין בידו לתקן וכו' ע"כ ונכון. ועוד כתב ז"ל דשיעור המשקין ברביעית מדאשכחן בעלמא לענין אכילת איסורין דחייב בשתית משקין אסורים ברביעית דומיא דאוכלין בכזית ע"כ ועיין מה שאכתוב בע"ה בפ"ב דשביעית עשור בדין שתיית הקאפ"י והמרק חמים וכן לענין שתיית המשקים קרים וקרושים לענין ברכה אחרונה.

הלכה יג

וזו היא ברכה אחת מעין שלש וכו'. עיין בגמרא שם דף ל"ה שיש הרבה שנויים ממ"ש רבינו בנוסח ברכה זו ואפשר שלא היתה גירסתו כגירסתנו ומ"מ לענין תנובת השדה צ"ע למה לא הזכירה רבינו ועיין מ"ש בסוף פ"ח מאלו ההלכות בע"ה. שוב מצאתי לרבינו בפירוש המשנה דאכל תאנים וכו' שהביא הכל וכתב להדיא דברכת על המחיה נוסחה כנוסח ברכה מעין שלש של הפירות והיין עיי"ש.

פרק ד

הלכה א

כל המברך וכו'. דעת רבינו כרשב"ם בפסחים דף ק"א דברכה מעין שלש טעונה ברכה במקומה וכן הכריחו התוספות שם ודלא כהרי"ף והרא"ש דס"ל דדוקא במיני דגן הוא דאמרינן הכי וכ"כ מרן ועיין בב"י ז"ל סי' קע"ח וקפ"ד.

אכל כשהוא מהלך וכו'. מסקנא דמלתא בברכות דף נ"א.

שכח לברך ברכת המזון וכו'. משנה וגמרא שם ואיכא למידק דאמאי נקט ברכת המזון דוקא בהך ובריש סיפא הזכיר גם כן מעין שלש דאין לפרש דהכא ברה"מ דוקא דמאי שנא ותו דמעין שלש הויא נמי דאורייתא לדעת רבינו ואפשר דסמך אמ"ש בתחילת הפרק שגילה לנו שהם שוים ולא דק בהכי.

הלכה ב

מי שנסתפק וכו' אינו חוזר ומברך. כך היא הגירסא הנכונה לאפוקי מהטור או"ח סי' קס"ז שהביא בשם רבינו חוזר ומברך ונחלק עליו עיי"ש והרב ב"י הקשה על הטור והרב ב"ח ז"ל הליץ בעדו ומ"מ הסכים גם הוא לגירסתינו עיין עליו.

שכח לברך המוציא וכו'. שם בעו מיניה מרב חסדא מי שאכל ושתה ולא בירך מהו שיחזור ויברך א"ל מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר כדי שיהא ריחו נודף אמר רבינא הלכך אפילו גמר סעודתו יחזור ויברך וכו' ולא היא דהואיל ואדחי אידחי ע"כ ומדקאמר רבינא הילכך גמר סעודתו וכו' משמע להדיא דבברכה ראשונה קאמר וגם סמוך להך בעיא איתא התם מי ששכח והכניס אוכלין לתוך פיו דהיינו ודאי לענין ברכה ראשונה (ולפ"ז קצת קשה למ"ש רש"י שם ברכה לבטלה עיי"ש) ומרן הקדוש הכריח דלברכת המזון משנה שלימה היא בפ' אלו דברים וכו' והרב מג"א בסי' קס"ז כתב דכדי לצאת ידי ספק לחוש לסברת הכלבו והרשב"א בשם הראב"ד ז"ל אפילו גמר סעודתו יאכל מעט ויברך ע"כ ולפי דברי הרב ב"י שם אין צריך לזה כלל וגם הרב ב"ח ז"ל הכריח כדברי הרב ב"י עיין עליהם.

הלכה ג

היה אוכל בבית זה וכו'. פסחים דף כ"א שנוי מקום צריך לברך וכו'. כתב מרן ז"ל ודעת רבינו דמתניא בין בדברים הטעונים ברכה במקומם בין וכו' ע"כ ועיין מ"ש לקמן הל' ה' בס"ד.

או שהיה אוכל וכו'. למד כן מהתוספתא ובריייתא דברכות הביאום התוספות שם והראב"ד ז"ל השיג על רבינו ועיין למרן ז"ל ומ"ש מרן הרי דבכלל בבא דחברים שהיו

יושבים לא שמעינן וכו' ע"כ. נ"ב חסרון הניכר יש כאן ונראה דצ"ל הרי דבכלל בבא דחברים שהיו יושבים הוא וי"ל דמההיא לא שמעינן וכו'. ועיין בב"י או"ח סי' קע"ח ועיין עוד בס' ברכת אברהם ח"ד סי' קי"ד הביאו השיירי כנסת הגדולה שם.

הלכה ד

חברים וכו'. פסחים דף ק"א וכרב ששת ומרן ובב"י ז"ל סימן קע"ח האריך ליישב דעת הרי"ף ז"ל שהיא כדעת רבינו ועיין עוד להרב ב"ח שם ובמ"ש מרן ז"ל ולענין דינא לא שאני לן בין יחיד בין רבים וכו' ואם הניחו שם זקן או חולה וכו' ע"כ איכא לאיסתפוקי אם הניחו נשים מאי דינייהו מי נימא כיון דמספקא לן אם חייבות מדאורייתא בברכת המזון כמ"ש רבינו לקמן פ"ה אינם חשובות לקבוע ברכה כמו האנשים דזה ודאי וזה ספק וקביעות נשים לענין זה לא מקרי קביעות וכמאן דליתנהו דמי ותדע דלא מצטרפי לזימון או דילמא דזה אינו תלוי בברה"מ אלא בגוף הסעודה ובדאיכא מי שקבע סעודתו עמהם הרי לא נתפרדה החבילה וליכא היסח הדעת דהרי הניחו שם מקצת מהאוכלים עמהם באותה סעודה וחפשתי בספרי הפוסקים ז"ל ולא מצאתי שנתעוררו בזה כלל. וגם בטעם דהניחו שם זקן או חולה רש"י ז"ל ושאר מפרשים לא כתבו טעם כלל לבד ראה זה מצאתי להר"ן ז"ל פרק ערבי פסחים וז"ל וטעמא דהניחו שם זקן כלומר דכיון שנשאר שם לא נעקר הקביעות וכו' ע"כ וכ"כ הלבוש או"ח סימן קע"ח ולפי זה הטעם אפשר לומר דמהני כיון דסוף כל סוף לא נעקר הקביעות והרי הן חייבות עכ"פ בברה"מ ותו דאם האיש אכל שיעור דרבנן האשה מוציאתו ידי חובת ברה"מ דקי"ל אשה מברכת לבעלה ואוקמוה בפרק מי שמתו (ברכות דף כ') בדאכל שיעור דרבנן וא"ת א"כ למה אין מזמנין ומצטרפין עם האנשים כיון דסוף סוף הרי נקבעו עמהם לזה י"ל כמ"ש הרב בעל הלבושים סימן קצ"ט שמה שאסרו חז"ל לזמן עם האנשים היינו משום שנראה כפריצות לזמן אשה לצרף אותה עם האנשים ואפילו עם בעלה אינו נאה לזמן ע"כ. ומדכתב רבינו ויצאו לקראת חתן או לקראת כלה וכו' וכן בגמרא עיי"ש משמע דדוקא כי הני שהם עסקי מצוה לא מקרו הפסק ושרינן בהניחו שם זקן או חולה אמנם אם יצאו לדבר הרשות משמע דעל כל פנים צריכים לברך. והא ליתא דהא בתוספתא דפ"ק דברכות שהזכיר מרן ז"ל לעיל ופסקה רבינו דאם היה אוכל בבית זה וקראו חבירו לדבר עמו אי נמי פסק סעודתו והלך לבית אחר הוו מסתמא מילי דרשות. ומרן כ"מ כתב וז"ל ולענין דינא לא שאני לן בין יחיד לרבים וכו' עיי"ש מוכח דלאו דוקא צרכי מצוה אלא כל דבר הכרחי הוי דינו הכי ומלתא דמסתבר הוא.

הלכה ה

וכן אם היו מסובין וכו'. שם וכתב מרן ז"ל אבל נשאר לדקדק בלשון רבינו דוכן משמע וכו' עד שהם טעונים ברכה לאחריהם במקומם וכו' ע"כ. לשון זה הוא מגומגם הרבה וא"א להולמו מכמה טעמי חדא דאיך אפשר לומר דרבינו לעיל איירי בדברים שאינם טעונים ברכה לאחריהם במקומם שהרי בחלוקה ראשונה כתב וחוזר ומברך בתחילה המוציא ובההיא דחברים הזכיר לשון סעודה וסתם סעודה מפת היא או ממיני דגן ותו דבדין זה לא כתב אלא שתיה ואכילת פירות סתם ואילו כן היה לו לפרש יין ושבעה מינין. ותו שסיים מרן כמ"ש בראש פרק זה ואין נראה דהרי לפ"ז הרי הפסיק בדברים שאין טעונים לפי הבנתו ז"ל ותו בדקדוק הלשון שכתב וי"ל דאכילה דלעיל הייתי מפרש וכו' דמשמע דבס"ד קאמר ולא לפי האמת ואם לפי האמת אינו אלא לעיל איירי בדברים הטעונים וכאן בשאר דברים שאינם טעונים מה תירץ לקושייתו שהקשה דכ"ש הוא דבדברים שאינם טעונים ליכא מאן דפליג ולפ"ז יותר היה אפשר לומר כן לפי האמת לתרץ קושייתו ותו דרבינו הוציא והעתיק דין דחברים וכו' מהברייתא ועיקר הברייתא היא בדברים הטעונים דמותיב מינה לרב חסדא (ועיין בזה בלשון הר"ן ז"ל שם דקשה טובא עיין להרב כנה"ג או"ח סימן קע"ח שעמד בו) ואיך אפשר לפרש דברי רבינו בדברים שאינם טעונים דוקא. ואחרי אלף מחילות למה בנה כל המגדל הזה על דקדוק אחד בדברי רבינו והפך כל דבריו ז"ל.

והרב בעל מג"א באו"ח סי' קע"ח כתב דרבינו אתא לאשמועינן דאפילו בשתיה אם הניחו מקצתם אין צריך ברכה וכו' עיי"ש וגם לזה קשה דסיים השו"ע ג"כ שכל המשנה מקומו וכו' ולפיכך מברך וכו' כלשון רבינו דמשמע דהאי וכן אתי לחייבו ברכה ולא לפוטרו ויותר היה אפשר כמ"ש המגן דוד שם דהאי וכן קאי אחד מלתא דשינוי מקום דוקא אמנם אין חילוק בין הניחו ללא הניחו עיי"ש אך קצת קשה דמנ"ל. ונראה לענ"ד בפשיטות דרבינו לא חש להך כל שכן אף דמצד המציאות נראה שהוא אמת והיינו טעמא דכיון דקי"ל כרב ששת ולדידיה הם שוים כמו שאמר אחד זה ואחד זה וכו' רבינו ז"ל רצה להעתיק דין התוספתא והברייתא תחילה דאיירי בדברים הטעונים וגם משום דהמשך דבריו ז"ל כך הוא דבתחילת הפרק מיירי בדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם ושוב כתב דה"ה שתית כל משקים ופירות ולא חש לדקדוק זה כאמור.

והמשנה מקומו מפינה לפינה. נראה דלא היה צריך רבינו לזה דמדכתב לעיל והלך לבית אחר או יצא לפתח ביתו מינה משמע דמפינה לפינה בבית אחד אין צריך לברך וגם לא כתב רבינו כלשון הגמרא עיי"ש. לכך נראה דהוצרך לזה משום דין הסמוך לו

דאכל במזרחה של תאנה וכו' דאף שהכל מקום אחד והוה אמינא דחשיב כמפינה לפינה קמ"ל והראב"ד ז"ל חילק בדין זה עיין למרן ז"ל.

הלכה ו

בירך על הפת וכו'. משנה בברכות דף מ"ב ובמרן ז"ל הא אפשר דכל שכן וכו'. נ"ב ט"ס הוא וצ"ל דבית שמאי. ועל מ"ש ז"ל לכן נ"ל וכו' משמע דס"ל לגמרא דהלכה כב"ש וכו' פסק רבינו כן ומיהו אכתי קשיא דאם כן למה פסק בירך על הפת וכו' הא אי קיימי ב"ש ארישא פת לא פטר אפי' מעשה קדרה ע"כ קושיא זו איני מבין דכיון שכתב דרבינו פסק כאוקמתא דקאי ב"ש אסיפא היכי הוה מצי לפסוק כאוקמתא דרישא ואם כוונתו דהו"ל לפסוק כאוקמתא דרישא קשה טובא דכיון שהוא ז"ל מינד נייד מלומר דפסק כתנא קמא מכח דספק ברכות להקל היכי מצי פריך דהו"ל לפסוק כאוקמתא דרישא דחמיר טפי מאוקמתא דסיפא שהרי בסיפא איכא חדא וברישא איכא תרתי דאפילו מעשה קדרה לא פטר וכ"ש פרפרת ובעיקרא דפסקא שכתב מרן קשה נמי לומר דרבינו פסק כב"ש כיון שהוא ז"ל עצמו בפירוש המשנה כתב דאין הלכה כב"ש וכן נראה דעת הטור והרב ב"י או"ח סימן קע"ו דהלכה כת"ק וגם הרב לחם משנה כתב כן בדעת רבינו עיי"ש וכן מתבאר שם בירושלמי דקתני התם ר' מרינוס בי ר' יהושע אהן דאכל גרמזמיתיה וסלית אע"ג דהוא מברך על גרמזמיתיה בסופא לא פטר סולתא מה כב"ש דב"ש אמרו אף לא מעשה קדרה אמר רבי יוסי דברי הכל היא וכו' ע"כ הרי דפריך בפשיטות איך פסק כב"ש דאינה משנה וכן פירש המפרש על הירושלמי סדר זרעים.

ולקושיית מרן ז"ל דהיכי פסק להחמיר כיון דקי"ל ספק ברכות להקל אפשר דכיון דרבינו מפרש דפרפרת היינו תבשיל ופירות וכיוצא וכדעת רש"י ז"ל. וגם שהתוספות הקשו עליו דאם כן מאי קמ"ל דבירך על הפרפרת לא פטר את הפת וכתבו בשם ר"ח דהיינו פת הצנומה בקערה וכו' אכתי קשה דאיך אפשר דפת הצנומה בקערה היו אוכלים אחר הסעודה והיא קושיית הרבינו יונה ז"ל וכן נראה דעת רבינו בפירוש המשנה שם ויותר מסתבר זה שהוא תלוי במציאות ודבר אפשרי מלומר פת הצנומה שהוא דבר רחוק כאמור ואי משום קושיא דמתניתין איכא למימר דנקט סיפא אגב רישא ונמצא לפ"ז דרבינו הוצרך לפסוק לחומרא וכלישנא דקאי ב"ש ארישא וכמ"ש מרן והשתא ליכא לאקשויי תו דהו"ל לפסוק לקולא משום דדוחק גמור הוא לומר דפרפרת שהוא תבשיל או פירות יפטור למעשה קדרה שהוא ממין דגן אליבא דכו"ע. ומאי דקשיא לי על מור"ם בהגהה או"ח סימן קע"ו שכתב כנוסחת בני בניו של רבינו וציין הרמב"ם בפירוש המשנה דזה אינו ועיי"ש ותו דהרב ב"י בשו"ע כתב דפרפרת היא פרורי פת דק

וכו' ועלה כתב הגהה זו והו"ל לפרש תחילה דרבינו חולק בפירושא דפרפרת כדמוכח הכא.

הלכה ז

גמר בלבו וכו' צריך לברך. זה הוציא רבינו מההיא דפסחים דף ק"ג וחולין דף ק"ז ולפי דברי הראב"ד ז"ל צריך לגרוס בדברי רבינו צריך לברך שניה ואחר כך מתחיל הדבור היו שותים וכו' וכן נראה מדברי ההשגה ומרן שם וכן מצאתי במגדל עוז ובהרמב"ם כתיבת יד. אמנם בב"י סי' קע"ט העתיק צריך לברך ואחר כך מתחיל הדיבור שנים שהיו שותים וכו' והכל עולה לסגנון אחד. ולמ"ש מרן וליישב זה י"ל דרבינו לא גריס ולית הלכתא וכו' ע"כ עיין בב"י שפירשו יותר בריוח ונכון עיי"ש. ועיין להרב לחם משנה ז"ל שתירץ תירוץ אחר נכון בלא שיבוש גירסא.

הלכה ח

היו שותין וכו'. מההיא דפסחים דף ק"ג וק"ד רב חנניא בר שלמיא ותלמידי דרב וכו' וס"ל לרבינו דכי אמרינן שבת קובעת לקידוש היינו דוקא כשאמרו בואו ונקדש וכן נמי לענין הבדלה אפילו אמרו בואו ונבדיל אינו כלום דאפוקי יומא עדיף טפי ומרן הקדוש הכריח דדברי רבינו כאן אינם אלא בשעדיין לא החשיך ולכך בעי אמירה דוקא אבל אם החשיך ודאי אפילו בלא שום אמירה נאסר להם לאכול ולשתות עד שיקדשו ע"י פריסת מפה וכמ"ש רבינו פכ"ט מהלכות שבת עיי"ש ועיין בב"י סימן רע"א והלח"מ ז"ל ובס' קול בן לוי ז"ל סיבב דעת רבינו לכוונה אחרת עיין עליו.

הלכה ט

היו מסובין לשתות יין וכו'. פרק ערבי פסחים (פסחים דף ק"א) אמר רבי יוחנן אחד שינוי יין ואחד שינוי מקום אין צריך לברך מיתיבי שינוי מקום צריך לברך שינוי יין אין צריך לברך תיובתא דר"י תיובתא ופירש רש"י שינוי יין שהביאו לו יין מחבית אחרת אין צריך לברך שניה על היין ע"כ משמע דהשינוי אינו אלא מפני שינוי החביות אבל היין עצמו טעמו שוה ומשו"ה אין לברך בורא פרי הגפן כיון שהכל מין אחד. וקשה דבפרק הרואה (ברכות דף נ"ט) מייתי הך ברייתא גופא ופירש ז"ל שינוי יין שתה יין בסעודה והביאו לו יין אחר טוב מן הראשון אין צריך לברך בפה"ג ע"כ נראה שזה הפך מ"ש. שם ונראה לענ"ד דרש"י ז"ל בההיא דפרק הרואה הוצרך לבאר כן משום דנפק"מ לענין ברכת הטוב והמטיב דקאמר בתר הכי ואמר רב יוסף בר אבא אמר רבי יוחנן אע"פ שאמרו שינוי יין אין צריך לברך אבל אומר הטוב והמטיב ע"כ ולפי שכדי לברך ברכה זו צריך דוקא שיהא האחרון משובח מן הראשון הוצרך רש"י לבאר הענין לאפוקי אם האחרון

הוא שוה לראשון וכ"ש אם הוא גרוע אין לו לברך הטוב והמטיב אמנם בפירקין שלא הוזכר זה אלא לענין בפה"ג כתב סתם מחבית אחרת דבזה אין לטעות כאמור וכן ס"ל לרשב"ם ז"ל והתוס' ז"ל כתבו דכן משמע בירושלמי דסוף כיצד מברכין דאיתא התם אבא בר רב הונא אמר יין חדש וישן צריך לברך שינוי יין א"צ לברך שינוי מקום והיסח הדעת א"צ לברך משמע דר"ל דיין חדש וישן צריך לברך לפי שהישן טוב מן החדש אבל שינוי יין סתם א"צ לברך כיון שאין ידוע שהשני משובח מיהו עובדא דבתר הכי פליג עליה דקאמר דעל כל חבית וחבית היה מברך מה היה מברך אמר רבי יצחק בשם רבי ברוך הטוב והמטיב משמע בכל ענין אפילו מטבא לבישא מיהו יש לדחות שהיה מברך לפי שלא היה מכירו אבל אם ידוע שהיה גרוע לא ונראה דאפילו השני גרוע מברך דעל ריבוי יינות הוא מברך ובלבד שלא יהא האחרון גרוע יותר מדאי וכו' ע"כ.

ויש לדקדק בדבריהם במ"ש מיהו יש לדחות וכו' לפי שלא היה מכירו וכו' דאכתי פליג אתנא קמא דס"ל שינוי יין סתם אין צריך לברך דבעינן שידוע לו בודאי שיהא השני משובח מן הראשון ואין זו קושיא דכוונת התוספות להקשות לרשב"ם דהיכי פסק כת"ק במקום דאיכא עובדא ומעשה רב ולזה תירצו דאין הכוונה מטבא לבישא כי היכי דתקשה לרשב"ם אלא ה"ה גם במסופק ורשב"ם לאו דוקא נקט מבישא לטבא דה"ה בסתם ולאפוקי מטבא לבישא וגם שהם ז"ל תפסו מילת דוקא לרשב"ם בההיא דפרק הרואה הרי ראינו לרשב"ם הכא שלא כתב תיבת דוקא ודבריהם דהתם כי הכא יוכיחו עיי"ש. ומעתה קשה טובא על דברי הטור או"ח סימן קע"ה וכמו שנרגש גם כן הרב ב"י שם ואין תקנה בלשון ההוא אלא דר"ל דהתוספות פירשו דבריו וכמ"ש השיירי כנסת הגדולה עיי"ש. ומרן ז"ל כתב דרבינו מפרש דשינוי יין דתלמודא דידן היינו שינוי מין (כגון אדום ושחור) אבל כששניהם ממין אחד לא וחדש וישן נפקא ליה מהירושלמי דלעיל והביא גם דברי התוספות כנ"ל וקצת קשה לפי דבריו דאם רבינו מפרש דשינוי יין ר"ל שינוי מין ופסק גם כן כירושלמי הרי התם קתני להדיא שינוי יין אין צריך לברך והתם ברכת הטוב והמטיב קאמר לפי דברי מרן ז"ל וגם התוספות פירשו כן ולזה י"ל או דשינוי יין א"צ לברך ר"ל בפה"ג דומיא דשינוי מקום והיסח הדעת דקתני התם והא כדאיתא והא כדאיתא או דשינוי יין ר"ל כפשוטו שהאחד משובח מחבירו וכולו מין אחד או שחור או אדום כי היכי דלא ליפלוג אתלמודא דידן או דבהא הירושלמי פליג אתלמודא דידן ופסק כתלמודא דידן.

ואי קשיא הא קשיא והיא קושיית התוספות על רשב"ם מעובדא דרבי דעל כל חבית וחבית היה מברך ולא מחלק בין חדש לישן ובין אדום לשחור וגם מייתי התם עובדא

דרבי עקיבא דעבד הכי במשתה בנו. ופירש שם הרב אליהו ליב ז"ל דהיה מברך הטוב והמטיב וגם היה אומר חמרא טבא וכו' והעיני בשר לו יראה שתירוץ התוס' לפי' רשב"ם אינו שייך לסברת רבינו דרבינו לא חייב הטוב והמטיב אלא בחדש וישן אי נמי שחור ואדום אבל במין אחד שוה אף במשובח וכ"ש אם אינו מכירו ולא טועמו אין לו לברך והתימה על מרן ז"ל שהביא דברי התוספות ולא נתעורר בזה כלל ובאמת דעל כרחך צ"ל דרבינו נפקא ליה חדש וישן מהירושלמי הנ"ל דאילו בתלמודא דידן לא קתני אלא שינוי יין ומה נפשך או שינוי יין ר"ל בטעמו א"כ אפילו אינו חדש וישן ושניהם שוים אלא שהאחד משובח מחבירו בטעמו ליבריך הטוב והמטיב ואי הך שינוי ר"ל במראיתו ותוארו א"כ חדש וישן מנ"ל הרי יתכן חדש וישן בלא שינוי מראה אלא מעט קט ואין לומר דיפרש שינוי יין דר"ל בשמו ובעצמותו דהיינו יין חדש ויין ישן וה"ה אדום ושחור דא"כ הא איכא יין מתוק גמור ויין סתם שהוא משונה בשמו ובעצמותו יותר ויותר מחדש לגבי ישן מסתמא ולא הזכירו רבינו וכיון שכן הדרא קושיין לדוכתא. ואם נדחוק דבהא פליג אתלמודא דידן אי נמי דעל כל חבית וחבית רוצה לומר מחדש לישן. אי נמי אדום ושחור ניחא. וצריך לי עיון.

וכל זה הוא לדברי מרן ז"ל אמנם בפשט דברי רבינו היה אפשר דסבירא ליה דשינוי יין כל שינוי במשמע אף מטבא לבישא וכסברת ר"ת ותדע שכתב ישן ואחר כך חדש וגם אדום ואחר כך שחור והרי קי"ל גם כן דהאדום הוא יותר בריא לגוף מהשחור כמ"ש המפרשים ואפ"ה מברך הטוב והמטיב דון מינה דה"ה לשאר יינות. ודברי הירושלמי לא שייכי דאי פליג אגמרא דידן לא ילפינן מיניה ומה גם דלענין ברכה דהטוב והמטיב אפשר בפשיטות דלא פליג אגמרא דילן דת"ק כוליה איירי בברכה בפה"ג דומיא דאכל במזרחה של תאנה ושינוי מקום והיסח הדעת. ותו דמהיכא תיתי כיון שלא הוזכר הטוב והמטיב כלל ועובדא דמייתי היינו על שינוי יין סתם וכן פסק הסמ"ג עשין צ"ז. אבל מה נעשה שהמפרשים ז"ל לא הבינו כן עיין עליהם.

הלכה י

אין מברכים על אוכל מן האוכלים וכו'. כתב מרן ז"ל שלמד כן מן הירושלמי וכן שאר הדינים שהזכיר כאן למדם משם והיינו דאיתא התם רבי זריקא אמר רבי זירא בעי אהן דנסב תורמוסא ומברך עילוי ונפל מיניה מהו מברכינן עילוי זמן תניינות מהו בינו לבין אמת המים אמרין תמן לכך כיון דעתו מתחילה ברם הכא לא לכך כיון דעתו מתחילה תני רבי חייא אין מברכים על הפת אלא בשעה שהוא פורס אמר רבי חייא בר ווא הדא אמרא אהן דנסב פוגלא ומברך עילוי והוא לא אתא לידיה צריך למברכא עילוי זמן

תניינות וכו' ע"כ והנה מרן ז"ל פירש דדינו של רבינו שאין מברכים עד שיבואו לפניו יליף ליה מההיא דאהן דנסב פוגלא וההיא דנשרף או שטפו נהר נפקא ליה מההיא דאהן דנסב תורמוסא וכו' ונמצא שאין שום ייתור בירושלמי ואתי נמי בדקדוק שינוי הלשון דבההיא דפוגלא קאמר והוא לא אתא לידיה דר"ל שעדיין לא בא לידו ובההיא דתורמוסא קאמר ונפל מיניה.

ולפי זה קשה על הרא"ש ורבינו יונה ז"ל שהבינו שהשני דינים דתורמוסא ופוגלא ר"ל שנטלם בידו ואחר שבירך נאבד או נשרף שהרי הרא"ש ז"ל אחר שהביא כל דברי הירושלמי כתב מ"מ למדים מירושלמי זה שאם היו פירות לפניו ודעתו לאוכלם ונטל אחד מהם ובירך עליו ונפל מידו ונאבד צריך ברכה אחרת וכו' עיי"ש וכן פירש הרב אליהו ליב ז"ל על הירושלמי בשם הרא"ש ומתבאר עוד ממ"ש הרבינו יונה שם וז"ל ותימה הוא למה לא הזכיר בכאן והוא לא אתא בידיה כמו שהזכיר בפוגלא לקמיה דודאי אם לא מצא אותו אין צריך לברך פעם אחרת ונראה דט"ס הוא עכ"ד הרי לך שכן הוא דעתו ז"ל גם כן והוא תימה למה הבינו כן דברי הירושלמי חדא דהוי כפל גמור דתרתי למה לי ותו דאם כן בדין אם בירך קודם שיביאו לפניו לדעתם ז"ל לא נתבאר מה דינו ותו דלדידהו על כרחך צריך להגיה הירושלמי כמבואר אם לא שנאמר דהוכרחו לפרש כן מכח דבדין פוגלא קאמר אהן דנסב פוגלא ולשון דנסב עכ"ל שהוא בידו אלא שקודם שאכלו לא אתא לידיה כגון שנאבד או נשרף ותו דיליף האי דינא מתני רבי חייא אין מברכים על הפת אלא בשעה שהוא פורס והתם בדאיתיה לפת לפניו אירי אלא דבעינן שיחתוך הפרוסה אחר הברכה לא קודם שאם תיפול הפרוסה מידו ויאבדנה יצטרך לחזור ולברך על פרוסה אחרת וכמ"ש הרא"ש ז"ל וכפל הדינים לא קשיא כלל דההוא דתורמוסא היא בעיית רבי זריקא והך דפוגלא היא מרבי חייא בר ווא ופשוט הוא. ולרבינו צ"ל דלא דייק לישנא דנסב אלא ר"ל שהיה רצונו לקחתו ולאוכלו ותדע מדקאמר והוא לא אתא לידיה ולעיל גבי תורמוסא לא קאמר הכי ומשמע ליה דהוא לא אתא לידיה ר"ל מעיקרא קודם הברכה ודייק תיבת והוא וצ"ל שהוא ז"ל יפרש ההיא דתני רבי חייא בכה"ג דר"ל אין מברכים על הפת אלא בשעה שהוא פורס כלומר בשעה שבוצע כשהוא לפניו ולא קודם שיביאוהו לפניו ובהכי ניחא הכל. ואכתי פש גבן לברורי מה דינו של המברך קודם שיביאו לפניו לדעת הרא"ש ור"י ז"ל. ולכאורה נראה דלא יחזור לברך חדא דמנ"ל שיתחייב לברך כיון שלא הוזכר בשום דוכתא ותו דריא"ז בפרק שלשה שאכלו הביא דין הירושלמי בפת ואמת המים וסיים ולפי זה אם בירך על האוכל קודם שיבא לפניו ואחר כך בא לפניו אין צריך לחזור ולברך שהרי לכך היה

דעתו מתחילה כמבואר בקונטרס הראיות ע"כ דון מינה נמי שיסבור ג"כ הרא"ש שלא יברך ואם כן איפה קשיא לי על רבינו בעל הטורים או"ח סימן ר"ו שכתב דאין מברכים על האוכל עד שיביאוהו לפניו ואם בירך צריך לחזור ולברך אם לא שנאמר דסבירא ליה דנלמד מדין האחר שהוזכר בירושלמי ומהתימה על הרב ב"י שהביא הירושלמי בסתם ולא נתעורר בכל זה.

הלכה יא

דברים הבאים וכו'. מימרא דרב פפא בברכות דף מ"א וכתב מרן ז"ל ורבינו נראה לכאורה דכרש"י ז"ל ס"ל וכו' ויש לדחות וכו' ע"כ ר"ל מדלא שלל רש"י גירסת דברים הבאים כמ"ש התוספות נראה דס"ל דלא קפדינן בהכי אי גרסינן ליה ותהיה כוונת רש"י בהביאו שכתב בחלוקא ראשונה ר"ל ע"פ הרגילות וכן ס"ל לרבינו ומ"ש ודברים הבאים לאחר הסעודה בין מחמת הסעודה וכו' אפשר ע"פ דברי מרן דר"ל בין שהובאו בתוך הסעודה או אחר הסעודה כפי' רש"י ז"ל עיי"ש אף שהוא דוחק גדול ותו דרש"י פירש בתוך הסעודה שלא מחמת ליפתן הרי דשלא מחמת וכו' פירש שהוא בתוך הסעודה ולרבינו צ"ל בהיפך לכך נראה דכסברת התוספות נוטים דברי רבינו יותר ויותר ולא ידעתי למה הניח מרן ז"ל הדבר בספק שקול. ועיין להרב לח"מ ובס' קול בן לוי ז"ל. וכמה חילוקי דינים שיש בענין דברים הבאים ושאינם באים מחמת הסעודה עיין בהרב ב"י או"ח סימן קע"ז ובמג"א ומגן דוד ז"ל שם.

הלכה יב

בשבתות וימים טובים וכו' אבל בשאר הימים וכו'. שם דף מ"ב משנה וגמרא. וקשה דבגמרא אמרינן אבל בשאר ימות השנה מברך על כל כוס וכוס ופירש רש"י על כל כוס וכוס דהוי כנמלך ומתחיל בשתיה בכל חד וחד ע"כ משמע דעל כל כוס וכוס ששותה בתוך הסעודה יש לו לברך וכן משמע מריהטא דסוגיין מעובדא דרב יצחק בר יוסף דאיקלע לבי אבייי ביו"ט חזייה דבריך אכל כסא וכסא אמר ליה לא סבר לה מר להא דרבי יהושע בן לוי אמר ליה נמלך אנא ע"כ משמע דכיון שהוא נמלך הוי כחול. וי"ל דרבינו מפרש על כל כוס וכוס דלאו דוקא אלא ר"ל לפני המזון ולאחר המזון ותדע דמייתי עובדא דרבה בר מרי דאיקלע לבי רבה בחול חזיה דבריך לפני המזון והדר בריך לאחר המזון א"ל יישר וכן אמר ריב"ל עיי"ש ויותר נראה דרבינו לא היה גורס בריב"ל מברך על כל כוס וכוס אלא הכי גרסינן אבל בשאר ימות השנה בירך על היין שלפני המזון לא פטר היין שלאחר המזון והיא גירסת הרי"ף והרא"ש ז"ל עיין עליהם. ודין נמלך לא הזכירו רבינו משום דסמך אמ"ש הל' ז' עיי"ש. ודין בירך על הפרפרת שלפני המזון

פטר את הפרפרת שלאחר המזון השמיטו רבינו והרב לח"מ כתב דסמך אמ"ש בדין היין עיי"ש וקצת קשה דביין מחליקינן בין שבתות ויו"ט לשאר ימות השנה אבל בפרפרת לא מחליקינן בהכי ואפשר דכיון שדעתו לאוכלם ה"ה יו"ט וה"ה חול וכמ"ש הרא"ש גבי אביי עיי"ש. עוד הקשה הרב הנ"ל למ"ש הרב המגיד פרק ל' הלכות שבת על מ"ש רבינו דצריך לקבוע סעודה על היין דיליף לה מהך דריב"ל והקשה דשם ר"ל רגילות הוא דקאמר תדע מעובדא דאביי ופי' רש"י איני רגיל וכו' ע"כ וי"ל דגם תיבת צריך ר"ל לכתחילה דמנהגם של ישראל תורה היא ואין הכי נמי דלאו חיוב גמור הוא מעיקר הדין ואביי מעיקרא לא קביל עליה אי נמי לא היה חפץ ביין כל כך אי נמי משום שלא היה לו יין בריוח ודו"ק.

בא להם יין וכו'. משנה שם דף מ"ב ובגמרא שאלו את בן זומא ואמר ליה הואיל ואין בית הבליעה פנוי ופי' רש"י אין לב המסובים אל המברך אלא לבלוע ורבינו פי' שם משום שאם יענה אמן בעוד שהוא אוכל יש לחוש שמא יחנק ע"כ וכדבריו נוטים דברי הגמרא שלנו ואיתיא בירושלמי להדיא הביאו מרן ז"ל.

ואינו פוטר וכו'. שם בעיא דאיפשיטא ופסק רבינו כמאן דאמר אינו פוטר.

פרק ה

הלכה א

נשים ועבדים וכו'. פרק מי שמתו (ברכות דף כ') אמר ליה רבינא לרבא נשים בברכת המזון דאורייתא או דרבנן וכו' ת"ש באמת אמרו בן מברך לאביו וכו' ואשה מברכת לבעלה וכו' אי אמרת בשלמא דאורייתא אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא אלא אי אמרת דרבנן אתי דרבנן ומפיק דאורייתא וליטעמיך קטן בר חיובא הוא אלא הכא במאי עסקינן כגון דאכל שיעורא דרבנן וכו' ע"כ ומדקאמר אלא הכא במאי עסקינן משמע דקאי במסקנא דהוו נשים חייבות מדרבנן ורבינו שכתב שהוא ספק צריך לומר דס"ל דדיחויא הוא דקמדחי ליה כלומר דלא מצית למילף מהך ברייתא דהוו דאורייתא דאימא דהוו דרבנן דומיא דבן מברך לאביו ולעולם דנשאר הדין בספק וכן נראה מהרא"ש ז"ל שכתב דבעיא לא אפשיטא אמנם הרי"ף ז"ל כתב וז"ל תפילה ומזוזה וברכת המזון דהוה ליה מצות עשה שלא הזמן גרמא וכל מ"ע שלא הזמן גרמא נשים חייבות ע"כ משמע דס"ל שהם חייבות מדאורייתא ואל תתמה על החפץ שהרי הרשב"א שם כתב להדיא דחייבות מדאורייתא וגם הראב"ד ז"ל בהגהותיו על בעל המאור הובאו בספר תומת ישרים סימן ר"מ כתב כן להדיא והביאם ג"כ הרב ב"י או"ח סי' קפ"ו ונתן טעם הרשב"א זלה"ה חדא

דרבא רביה דרבינא ועוד דאמרינן לעיל וחייבות בברכת המזון פשיטא ואהדריה מהו דתימא הואיל דכתיב בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר מ"ע שהזמן גרמא הוא קמ"ל אלא מלתא דפשיטותא היא לכולהו דחייבות דאורייתא וכו' עיי"ש ובירושלמי נמי משמע דהוו דאורייתא מדיליף להו מקרא דואכלת ושבעת וברכת ופירש הרב שם ואכלת וכו' חובת האוכל היא ועיי"ש לקמיה.

ולפי זה קשה לי על הרבינו יונה ז"ל שהבין בפשיטות דלא מחייבי אלא מדרבנן והרי דברי הרי"ף מוכחי דחייבות מדאורייתא וכדעת הרשב"א והראב"ד ז"ל ואף דמהתוספתא פ"ו דברכות משמע דהוו דרבנן מדקתני הכל חייבים וכו' ולא תני נשים ובתר הכי תני נשים ועבדים וקטנים פטורים וכו' מ"מ דברי הרי"ף ז"ל מוכחי אנפשייהו טפי שכתב תפילה ומזוזה וברכת המזון בהדי אהדדי ואכולהו קאמר דהוו מצות עשה שלא הזמן גרמא ואין לטעות. ועל מ"ש רש"י ז"ל ד"ה או דרבנן דכתיב על הארץ הטובה ולא ניתנה לנקיבות להתחלק הקשו על זה התוספות ז"ל דא"כ כהנים ולויים נמי תבעי שהרי לא נטלו חלק בארץ ואם כן לא יוציאו אחרים ידי חובתם וכו' ע"כ ומכח זה כתב השלטי הגבורים ז"ל שם דלרש"י כהנים ולויים פטורים מבה"מ עיי"ש והוא תימה שהרי בתוספתא פ"ו הנ"ל קתני להדיא הכל חייבים בברכת המזון כהנים לויים וישראלים וכו' וודאי דחייבים מדאורייתא קאמר דומיא דישראלים והנך דקתני התם ותדע עוד דקתני בתר הכי נשים פטורים מברכת המזון ועל כרחך פטורים מדאורייתא קאמר דאלו מדרבנן ליכא מאן דפליג כפשטא דמתני' ועיין במרדכי שם ולהכנה"ג שהוכיחו עוד מתוספתא דביכורים דכהנים נטלו חלק בשדה מגרש ובהכי ניחא טפי עיי"ש.

הלכה ב

שלשה שאכלו וכו'. משנה שם דף מ"ה ומ"ש אם היו האוכלים וכו' שם דף מ"ט ומ"ש והוא חוזר וכו' היינו מ"ש שם דף מ"ו להיכן הוא חוזר וכו' וכ"כ התוספות ומרן ז"ל.

הלכה ג

ואחר כך אומר וכו'. לאפוקי מהטור סי' קצ"ב שכתב לומר ברוך הוא וברוך שמו וכו' כי לא נזכר זה בשום מקום עיין להמגן דוד ז"ל שם ומ"מ העולם נהגו לאומרו.

הלכה ד

נברך לאלהינו וכו'. רבינו גריס לאלהינו בלמ"ד ואף דהתוספות והרא"ש כתבו דאין לומר בלמ"ד דלא אשכחן למ"ד אלא בהודאה כגון הודו לה' שירו לה' וכיוצא אבל בברכה אין למ"ד כגון ברכו עמים אלהינו במקהלות ברכו אלהים וכ"כ הרבינו יונה מ"מ יש לומר לדעת רבינו דלשון תורה לחוד ותו דבקרא אשכחן אברך את ה' אשר יעצני ואברך

את ה' אלהי אדוני אברהם דהוה מצי למכתב בלא את והיינו את והיינו למ"ד. ונראה שכך היתה גירסת רבינו כמ"ש בפירוש המשנה עיי"ש. ופשיטא שאין זה דומה למי שאכלנו משלו שאסרו בגמרא דהכא לאלהינו קאמר ועיין להרב ב"י שנתן טעם לדברי הטור שכתב שאין לומר לאלהינו בלמ"ד שהוא מהטעם שאסרו לומר למי שאכלנו משלו ע"כ ואחרי המחילה רבתי מהרב ב"י מה ענין זה לזה הרי הכא לאלהינו קאמר דליכא למיטעי כלל ותו דהטור עצמו הוציא דין זה מאביו הרא"ש ז"ל ושם נתן טעם לשבח כדברי התוספות והבן.

הלכה ה

הסועד וכו'. כתובות דף ח' מבואר כדברי רבינו והגהות מיימוני כתב דבזמן הזה ערבה כל שמחה ואין מברכים אחר ימי המשתה כלל וכו' ע"כ וכן אנו נוהגים ועיין להמפרשים ז"ל. ומ"ש מרן מברכי סעודת וכו' צ"ל מצרכי סעודת.

עד שנים עשר חדש מברך וכו'. וא"ת ואמאי לא אמרינן הכא דאף לאחר שנים עשר אם הוא אוהבו או קרובו ששמח מאד ממנו דליבריך שהשמחה במעונו כדאשכחן בגוי שעשה משתה לבנו דאיסורו שוה לדין זה כמבואר ולאחר י"ב חדש נמי אסור כדאיתא בפ"ק דע"ז דף ח' דפריך ולבתר תריסר ירחי שתא שרי והא רב יצחק בריה דרב משרשיא איקלע לבי ההוא גוי לבתר תריסר ירחי שתא ושמעיה דאודיה ופירש ולא אכל שאני ר' יצחק בריה דר"מ דאדם חשוב הוא ופירש רש"י דאדם חשוב הוא ושמח ממנו הגוי מאד ע"כ וגם כי רבינו השמיטו בפ"ט דע"ז כבר תירצתי הנראה לענ"ד שם דהתם האיסור הוא משום שהודה לע"ז ומילתא דפשיטא היא דאסור אי נמי אדם חשוב ר"ל ממדת חסידות. ועכשיו ראיתי שכתירוץ שני כתב הרב ב"י יו"ד סי' קנ"ב להליץ בעד רבינו והרי"ף והרא"ש ז"ל שהשמיטוהו עיי"ש אלא דקשה לי ע"ז דאף בדבר שהוא משום חסידות משום חומרא דע"ז הוה לן לאחמורי כמ"ש רבינו בפ"ז הל' י"א וכמ"ש מרן שם דאסר רבינו לכל אדם אף שהוא מידת חסידות עיי"ש ותו דמי סני מודה לע"ז הרי קעבר משום לפני עור לא תתן מכשול ועיין ברש"י ז"ל דף ו' ע"א ויש ליישב ודו"ק. ולתירוץ ראשון קשה גם כן דאם כן הוה ליה לתרץ שאני התם דהודה לע"ז ולזה י"ל דהיא גופא קאמר שאני ר"י דאדם חשוב הוא ושמח מאד ממנו וזה גרם לו שיודה לע"ז וכ"כ הט"ז שם וצ"ל דהתם לאו מחמת אירוסין הוא דהודה אלא משום חשיבותו של ר"י ולכל התירוצים לא תקשה לנדון דידן דלעולם אחר י"ב חדש ליכא תו סעודה מחמת נישואים.

הלכה ו

הכל חייבים וכו'. בריש ערכין תניא הכל חייבים בזימון וכו' פשיטא לא צריכא דאכלי קדשים סד"א ואכלו אותם אשר כופר בהם אמר רחמנא והא כפרה היא קמ"ל ואכלת ושבעת אמר רחמנא והא איתנהו.

וכן כהנים וכו'. שם תניא הכל מצטרפין לזימון כהנים לוים וישראלים ופריך בגמרא פשיטא ומשני לא צריכא דאכלי כהנים תרומה או קדשים וזר אוכל חולין סלקא דעתך אמינא הואיל ואי בעי זר למיכל בהדי כהן לא מצי אכיל לא ליצטרף קמ"ל דכיון דכהן מצי אכיל בהדי זר מצטרף ע"כ ולפ"ז אם ג' בני אדם מודרים הנאה זה מזה לא מצטרפין לזימון וכן כהן וזר שאוכלים כאחד כהן אוכל חלה וזר אוכל פת של גוים והכהן נזהר מפת של גוים לא מצטרפין דהרי אין אחד מהם יכול לאכול עם חבירו וכ"כ הגהות מיימוני ז"ל ולא אמרינן אילו מייתו להו פת של ישראל הוו מצי אכלי בהדדי מצטרפין אלא אמרינן השתא מיהא לית להו ולא מצטרפי. וקצת קשה ממאי דאמרינן פרק שלשה שאכלו (ברכות דף מ"ז) רב ושמואל הוו יתבי בסעודתא אתא רב שימי בר חייא הוה קמסרהב ואכיל אמר ליה מאי דעתיך לאיצטרופי בהדן אנן אכלינן לן אמר ליה שמואל אילו מייתו ליה ארדיליא וגוזליא לאבא מי לא אכלינן ופירש רש"י וקא מסרהב ואכיל ממהר לאכול כדי להצטרף לזימון ויזמנו עליו גמרה לן סעודתן קודם שבאת ואי אתה מחייבנו עוד בזימון אילו מייתו לי וכו' שמואל חביבין עליו ארדיליא בקינוח סעודה והן כמהין ופטריות ולרב היו חביבין גוזלות וכו' מי לא אכלינן הלכך לא גמרה סעודתן ומצטרף ע"כ. וכתבו התוספות דכן הלכה עיי"ש הרי דגם שכבר גמרו לאכול אפ"ה אמרינן אילו הוו מייתו להו איזה מאכל מצטרף אף שלא הביאום ממש וקשה דבההיא דערכין אמרינן כיון דכהן מצי אכל בהדי זר מצטרף דמשמע דבעינן שיכול לאכול ממה שלפניו דוקא דאי לא תימא הכי כדפריך פשיטא לישמועינן רבותא טפי דאפי' במציאות שאין שום אחד מהם יכול לאכול עם חבירו מאותו פת שלפניהם אפ"ה כיון דאי מייתו להו פת אחר דמצו אכלי כגון פת חולין הוו מצטרפי השתא נמי ליצטרפו.

ויש לחלק דכיון דעיקר הזימון הוא באכילה גופא כשהם אוכלים ביחד בעינן לעולם שבאותה אכילה עצמה שלפניהם יוכלו לאכול יחד כגון כהנים דאכלי תרומה דמצו אכלי חולין מתוקנים עם הישראל שעמהם וזה הוא דבר מוכרח מצד עצמו אמנם כשאכלו כולם מפת אחת אלא שאחד מהם בא בסוף והעיכוב הוא מצד הזמן כלומר שלא בא קודם לכן קצת באופן שיאכל עמהם ממש כיון שסוף כל סוף הרי אוכל ממאכלם וגם הם לא סילקו עצמם מלאכול לגמרי שלא אמרו הב לן ונבריך אמטו להכי מקלינן

להו לומר אילו מייתו להו כיון שבעיקר הזימון שהיא האכילה היו שוים בפועל מצד האכילה לא קפדינן אהזמנא ואמרינן אילו מייתו להו וכו'. והשתא על כרחך לומר שיפה תמה הרב ב"י או"ח סי' קצ"ו על הרב האגור ז"ל שכתב בשם יש אומרים דאם היו כהנים וזר אוכלים יחד והכהנים אוכלים חלה ונזהרים מפת של גוים והזר אוכל פת של גוים דאפילו שהכהנים אינם יכולים לאכול מפת של גוים שלפניהם כיון דאי מייתי להו פת של ישראל מצו אכלי מצטרפי עיי"ש וכתב הרב ב"י על זה דדברים בטלים הם מההיא דערכין וכו' והרב בעל מגן דוד שם הליץ על דברי האגור מהך דרב ושמואל עיי"ש ואחר המחילה לדבריו סתרי הסוגייאות אהדדי. ומבואר החילוק שאמרנו כי נראה לענ"ד שהוא אמת ויציב.

הלכה ז

נשים וכו'. פרק שלשה שאכלו (ברכות דף מ"ה) והא דהשמיט רבינו אכל טבל והנך דקתני התם נראה דסמך אמ"ש סוף פרק א' מהלכות אלו לענין ברכה וה"ה לענין זימון וכמ"ש מרן ז"ל שם וגם דכיון דליכא ברכה ליכא גם כן זימון ובמאי דאיכא ברכה כגון דמאי וכו' ה"ה זימון. ואי קשיא הא קשיא דאמאי השמיט דין הכותי שמזמנין עליו ודין השמש שאכל כזית שמזמנין עליו אף שלא נקבע עמהם כדאיתא בגמרא ותו דבדין הנכרי שאין מזמנין עליו כתב רבינו סתם ואלו בגמ' פריך פשיטא ומשני דהכא במאי עסקינן בגר שמל ולא טבל וביארו ג"כ רבינו בפירוש המשנה שם. ולזה י"ל דסמך אמ"ש במקומו בגר שמל ולא טבל דהרי הוא כגוי גמור וכמ"ש הרב לחם משנה ז"ל אי נמי דכיון שהזכירו בהדי הנך דלעיל דאית בהו צד חיוב במקצת ה"ה במציאות דנכרי אף היכא דאית ביה צד חיוב במקצת וכמ"ש בפי' המשנה שם. ולדין הכותי י"ל דס"ל כהרי"ף ודעימיה דאינו נוהג בזמן הזה דעשאום כגוים לכל דבריהם ומזה גם כן יש להכריח דמ"ש נכרי סתם היינו אפילו מל ולא טבל שהרי לא הזכיר אותו מטעם דהרי הוא כגוי גמור. ודין השמש אפשר דסמך אמ"ש לקמיה הל' ח' דאין מזמנין אלא על מי שיאכל כזית פת ולמעלה וכו' וכיון דהשמש אכל כזית מינה דמחייב ולא קפדינן כלל אקביעות לפי האמת דכיון שהוא חייב לברך דנלמד מדין אכל כשהוא מהלך שכתב בריש פרק ד' מינה נמי דמצטרף לזימון.

אבל נשים וכו'. כתב מרן הקדוש וז"ל והטעם שלא הזכיר הברייתא וקטנים מזמנין לעצמם לפי שהקטנים אינם חייבים בשום מצוה אלא על אביהם מוטל לחנכם וכיון שהיא חברת קטנים אינם מצווין בזימון ע"כ פירוש אף בקטן שהגיע לחינוך אירי דלעולם אין ליתן חיוב על הקטן דקטן לאו בר חיובא הוא כל עוד שאינו בר עונשין.

אלא דאפשר לחלק ודו"ק. ומ"ש בן מברך לאביו ר"ל שיכול אביו לומר לו שיוציאהו ידי ברכה וכל זה מכח החיוב המוטל על האב ולפיכך כתב מרן ז"ל דבקטנים לא שייך לחייבם בזימון כשהם לבדם דעל אביהם מוטל ולא שכיחי גבייהו כשאוכלים בחברת שאר קטנים ודמי למ"ש רש"י בפרק מי שמתו (ברכות דף כ') אמתניתין דקטנים פטורים מק"ש שכתב דאפילו הגיע לחינוך לא הטילו על אביו לחנכו בק"ש לפי שאינו מצוי תמיד כשמגיע זמן ק"ש ע"כ ובהכי מתיישב שפיר מה שדקדק בספר קול בן לוי על דברי מרן דלא קשיא מידי עיי"ש.

קטן היודע וכו'. ברכות דף מ"ז מסקנא דרב נחמן קטן היודע למי מברכים מזמנים עליו ומפרש לה רבינו דהיינו בן ז' או בן ח' ותו מייתי תלמודא התם עובדא דאביי ורבא דהוו יתבי קמיה דרבה אמר להו רבה למי מברכים אמרו ליה לרחמנא ורחמנא היכא יתיב רבא אחוי לשמי טללא אביי נפק לברא אחוי כלפי שמיא אמר להו רבה תרווייכו רבנן הויתו וכו' וזה משמע כבן ז' או בן ח' כדברי רבינו והיא שיטת הרי"ף ז"ל ודלא כהרא"ש ושאר פוסקים דבעו עד י"ג שנים ויום אחד והביאו ראיה מהירושלמי והרב ב"י סימן קצ"ט פסק כדברי רבינו והשיירי כנה"ג אחר שפלפל בדבר כתב ואנו אין לנו אלא דברי הרב ב"י וכן מנהג פשוט בקוסטנטינה לצרף קטן שיודע למי מברכים לשלשה אם הגיע לעונת הפעוטות וכו' ע"כ ופשט דברי רב נחמן הכי מוכחי וגם עובדא דאביי ורבא וכו'.

והנכרי וכו'. משנה שם דף מ"ה ובגמ' פריך פשיטא ומשני הכא במאי עסקינן בגר שמל ולא טבל דאמר רבי זירא לעולם אינו גר עד שימול ויטבול וכמה דלא טבל נכרי הוא ע"כ וכ"כ רבינו בפירוש המשנה שם וכאן סתם הדבר משום דסמך למ"ש בפי"ג דאיסורי ביאה שפסק להדיא כרבי זירא.

הלכה ח

אין מזמנין וכו'. משנה שם השמש שאכל כזית מזמנין עליו ובגמ' פריך פשיטא ומשני מהו דתימא שמש לא קבע קמ"ל ומכאן למד רבינו דאין מזמנין אלא על מי שאכל כזית פת וכו' וכן פסקו הפוסקים ז"ל.

שבעה שאכלו פת וכו'. גם זה שם במחלוקת שנויה ופסקו של רבינו מבואר וכן פסק הרי"ף ועיין להרב ב"י ז"ל סי' קצ"ז.

הלכה ט

שנים שאכלו וכו'. שם דף מ"ז וכתב הרב כנה"ג שם וז"ל ולענין מעשה ראיתי לרבותי ולאדוני אבי ז"ל ורבים מגדולי הדור נוהגים שאם היו שנים אוכלים ובא שלישי אם היו יכולים להזקיקו וליטול ידיו ולאכול עמהם כזית דגן היו עושים ואם לאו היו נותנים לו

כזית ירק או כוס של יין והיו מזמנין עמו וכן נהגנו אנחנו וכו' וכתב עוד בשם הרמ"ע מפאנו סי' קי"ב דשלשה שאכלו דגן ורביעי שתה כוס אחד יכול לענות אחר ברכת זימון כמו שהם עונים ע"כ ומסתברא דכל זה אינו אלא קודם שאמרו הב לן ונבריך וכו' וכ"כ ז"ל ופשוט.

וחכם וכו'. גם זה שם ומבואר הדבר שאם רצה החכם למחול על כבודו רשאי עיי"ש.

הלכה י

שלשה שאכלו וכו'. משנה שם דף נ' ומבואר הדבר משום דאכל חד מנייהו חל חיוב הזימון ועיין להתוס' שם.

הלכה יא

שלשה בני אדם וכו'. מימרא דרב הונא שם ומרן ז"ל יישב דעת רבינו להשגת הראב"ד ז"ל וכמה פירושים נאמרו בדין זה עיין בהרא"ש ומעדני מלך והרב עראמה ז"ל. ומ"ש הרב לח"מ שהראב"ד ס"ל כרבינו יונה שהביא הרא"ש עיין עליו אין נראה עיי"ש.

הלכה יב

שתי חבורות וכו'. כתבו התוס' והרא"ש דלאו דוקא בית אחד וכן הסכימו הפוסקים ז"ל ולרבינו צ"ל שהעתיק לישנא דמתניתין שם דתני בבית אחד משום סיפא כמ"ש התוס' עיי"ש.

והוא שישמעו וכו'. מ"ש מרן דר"ל ברכת זימון הוא מוכרח ועיין להרב ב"י או"ח סימן קפ"ג וקצ"ה ור' אלא דקצת קשה דשם הסכים להלכה כדברי הרי"ף ולא הביאו בשו"ע עיי"ש.

הלכה יג

ג' שאכלו וכו'. מימרא דרב דימי בר יוסף שם דף מ"ה ומ"ש ומזמנין עליו פירוש שיענה עמהם ברוך שאכלנו משלו וכ"כ ז"ל.

ויוצא ידי חובתו. והרב ב"י סימן קצ"ד כתב דרבינו יונה ז"ל חולק וס"ל דלא יצא י"ח ועיין להעטרת זקנים שם.

אבל עשרה וכו'. ואף דלעיל הל' ח' חמיר טפי שלשה מעשרה כבר תירץ מרן ז"ל דהכא שאני דכיון דבעי לאדכורי שם שמים צריך לישב עמהם אבל לענין הצטרפות בשלשה שהם מועטים בעינן שכולם יאכלו דגן אבל בעשרה כיון דרובא דמנכר אכלו דגן הו"ל כאילו כולם אכלו ע"כ.

הלכה יד

שלשה שאכלו וכו'. מימרא דרבא תוספאה שם דף נ' והרא"ש ז"ל כתב בשם ריא"ז דאם היו חמשה וקדמו שלשה מהם וזימנו לעצמן אינו יכול להצטרף אחד מהשלשה עם השנים הנשארים לזמן הואיל ויצא כבר ידי זימון והביאו העטרת זקנים ז"ל.

הלכה טו

שנים שאכלו וכו'. ברייתא שם דף מ"ה שנים שאכלו כאחד מצוה (ליחלף) [ליחלק] וכו' והיינו מ"ש רבינו שכל אחד מברך לעצמו והרב ב"י בשם רשב"ם כתב משום דברכת המזון דאורייתא והרא"ש ז"ל כתב משום דבסוף הסעודה בטל הקבע וכו' ע"כ ועיין להמגן דוד סימן קצ"ג.

ואחד אינו יודע וכו'. רבינו סתם דבריו ומשמע דאף שאינו מבין לשון הקדש יוצא ולדידיה גם הנשים שאינם מבינים לשון הקדש יוצאים בשמיעה וכן היא דעת רש"י ז"ל אמנם הרב ב"י ז"ל פסק דבעינן שיבין דוקא עיי"ש.

והשני עונה וכו'. היינו כדי שתחשב לו כאילו בירך הוא עצמו דלענין לצאת ידי חובתו אף בלא עניה הוא יוצא וכמו שכתב רבינו פ"א הל' י"ג ועיין מה שכתבתי שם בס"ד.

ובן מברך לאביו. סוכה דף ל"ח ומבואר הדבר דרבינו ס"ל כרב עוירא פרק מי שמתו (ברכות דף כ') דכזית דגן אינו מן התורה אלא מדקדוק ישראל על עצמן עד כזית ועד כביצה וכמ"ש בראש אלו ההלכות דמן התורה אינו חייב בברכת המזון עד שיאכל כדי שבעו וכ"כ לקמיה להדיא ועיין למרן ז"ל שהאריך בזה להשגת הראב"ד ז"ל והביא תשובת רבינו לחכמי לוניל ז"ל עיין עליו ולמ"ש מרן דהא סתמא קתני להוציא את הרבים וכו' ע"כ. ראיתי בהגה כתב יד וז"ל ולא ידעתי למה לא הכריח הגאון דעת הראב"ד מעובדא דשמעון בן שטח כמו שהכריחו רש"י והתוס' ע"כ ואפשר לי לומר דכיון שלא היה זה המעשה בעצמו אלא מדיוקא וכו' כ"כ לי זה כמו ההיא דסתמא וכו' ונקט מרן הכי משום רבא שהוא בתרא כדאיתא התם ודו"ק. ומ"ש מרן בשאלת חכמי לוניל ולגרמיה הוא דעבן צ"ל הוא דעבד. ומ"ש שהוציאו כאחד מן השבעה ט"ס הוא וצ"ל באחת בבי"ת ור"ל באחד מן השבעה מינין שהוא היין והיה צריך דגן דוקא והוא ברור. ומ"ש בתשובת הרמב"ם והלא דבר זה וכו' או דרבנן אלא הכא במאי עסקינן כגון דאכיל שיעור דרבנן דאתי שיעור דרבנן ומפיק דרבנן כדדרש רב עוירא וכו' וזה אין בו ספק והא דאמרינן עד שיאכל כזית דגן לאפוקי וכו' עד כאן כצ"ל ובגירסתינו יש חסרון וכ"ה בגירסת מגדל עוז. בא"ד כמו שנתבאר בפרק מי שמתו אותם הדברים וכו'. כתב הרב עראמה שנ"ל שהוא ט"ס וצ"ל פרק שלשה שאכלו כי שם נתבאר בבירור וכו' אליבא דכו"ע ע"כ.

הלכה טז
במה דברים אמורים וכו'. מרן ז"ל בד"ה ויש לדקדק וכו' יישב דברי רבינו על נכון עיי"ש.

הלכה יז
הנכנס וכו'. שם דף מ"ה כרב זביד ורב פפא דלא פליגי.
ואם מצא וכו'. משמע דאם כבר ענו האוכלים ברוך שאכלנו משלו וזה נכנס כשהמברך אומר ברוך שאכלנו משלו אינו חייב לענות אחריו אמן כיון שהאחרים שותקים אין עליו שום חיוב והלבוש ז"ל כתב דגם בזה יענה אמן ועיין להמגן דוד סימן קצ"ח.

פרק ו

הלכה א
כל האוכל וכו'. חגיגה דף י"ח נוטלין לידים לחולין ולמעשר ולתרומה וכו' ומסיק בגמ' דהיינו לאכילה דנהמא וכו' ודין נטילת ידים באחרונה מבואר בחולין דף ק"ה ועמ"ש בדין ג'.
אע"פ וכו'. משנה דטהרות פ"ז וכן כתב רש"י פ"ק דשבת דף י"ג.
שטיבולו במשקה. מבואר בפסחים דף קט"ו וידוע דשבעה משקין הם וסימנם י"ד שח"ט ד"ם ועיין להרב ב"י או"ח סימן קנ"ח. והרדב"ז סי' ע"ח כתב דהיינו דבר דדרכו לאכול מטובל במשקה או שדרכו להיות עליו משקה אבל מידי אחרינא שאין דרכו בטיבול בטלה דעתו אצל כל אדם ואין צריך נטילה ושם נתן טעם למה לא הצריכו נטילה גם לשותה כנה"ג ושם ובשיירי הביא כמה חילוקי דינים בזה עיי"ש. וכבר ידוע דרבינו בעי ברכה על נטילת ידים לנוטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה וכמ"ש להדיא בפ"ח דחמץ ומצה ואין כן מנהגינו.

הלכה ב
כל הנוטל ידיו וכו'. חולין דף ק"ו נטילת ידים משום מצוה לשמוע דברי חכמים וכו' ועיין למרן ז"ל.
ומים אחרונים אין מברכין עליהן וכו'. והראב"ד ז"ל כתב דמברכין ושכן עיקר שהרי חז"ל דרשו שתיהם מפסוק אחד והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים ומרן הקדוש הביא דהתוס' פ' כל הבשר כתבו שבעל הלכות גדולות סובר שאינן טעונים ברכה. דברי הלכות גדולות הם דברי קבלה וכן דעת רב עמרם וכו' עד כאן ומנהג העולם כדברי רבינו ובה"ג ז"ל ומ"מ אין להקל בהם שהרי כתב בס' החרדים פ"ה

וז"ל מים אחרונים חובה ודבר שבקדושה הם והמקיל בהם מקילין לו ימיו ושנותיו כך השיבו מן השמים ע"י שאלת חלום מגיסו של הרב המרדכי ובזוהר נמי מחמיר מאד ע"כ.

הלכה ג

נטילת ידים וכו'. חולין דף ק"ה ומבואר שם דבין תבשיל של בשר לשל גבינה חובה ליטול ידיו ומרן בשם סמ"ג ז"ל כתב דבין בשר לגבינה אין טעונין ברכה שאין זה אלא אכילה כעין ניקור חלב ומליחת בשר.

וכל הנוטל ידיו וכו'. שם וכרב נחמן והכי קי"ל בעלמא.

כל פת שהמלח בו וכו'. במה שהשיג הראב"ד ז"ל עיין להרב עראמה ז"ל. ולמה שהקשה מרן ז"ל על רבינו דאם נוסחת ספרינו אמיתית קשה מנא ליה לרבינו דפת שהמלח בו טעון מים אחרונים ע"כ קשה דלעיל אמ"ש רבינו דפת טעון נטילת ידים בסוף כתב מרן שם שהוא פשוט בפ' כל הבשר וא"כ איך כאן הקשה עליו. ויש לומר דלעיל לא נחית להכי משום דעיקר דברי רבינו קיימי אמים ראשונים והמשך דבריו מוכח כן שכתב ואע"פ שהיא פת חולין וכו' ולהכי מרן כסף משנה לא חש אלא לציין מקור דין מים אחרונים שהוא פשוט ומבואר בפ' כל הבשר אמנם הכא דנחית רבינו לזה ופירש דבפת שיש בו מלח בעי נטילת מים אחרונים דאף שהמלח הוא מעורב ומוגבל בעיסה יש לחוש למלח סדומית הקשה עליו דמנא ליה. ונוכל להסביר דברי מרן ז"ל ביתר שאת ע"פ מה שכתב רש"י ז"ל דטעמא דמלתא ע"פ מה שאמרו חז"ל אחר כל אכילתך אכול מלח דמשמע בעין והביאו הרב ב"י גופיה או"ח סימן קפ"א ושאר פוסקים ז"ל עיין עליהם אמנם משום המלח המוגבל בפת מנא לן ובגמרא נמי לא תלו הדבר בפת. הגם דלרבינו אפשר או שתלוי בגירסאות כמ"ש ז"ל או שבעוצם חכמתו ז"ל ע"פ הרפואה יש כח באותו מלח להזיק אף שהוא מוגבל בפת. עוד הקשה מרן ז"ל דלמה לא הזכיר דין כל מילחא וכו' ולא תירץ ע"ז כלום וקשיא לי דגם הוא עצמו לא הביאו בב"י וגם הטור השמיטו והרי"ף והרא"ש הביאוהו לפסק הלכה עיין עליהם ובהכרח צ"ל דכיון דמכ"ש הוא כמ"ש בגמרא לא הוצרכו לבארו וכן מצאתי להרב עראמה ז"ל וא"כ אמאי לא תירץ ז"ל בעד רבינו ותמהתי על המפרשים שלא נתעוררו בזה כלל. ובפסקי הרא"ש פרק כל הבשר כתוב מי שמודד מלח סדומית וכו' והוא ט"ס הניכר דמלח סתם הוא דמבעיא ליה לש"ס דמלח סדומית מנא לן ודו"ק.

הלכה ד

עד הפרק. כן היא גירסת רבינו בברייתא דחולין דף ק"ו וכן היא גירסת הרי"ף ז"ל ועד הפרק מסתמא היינו עד סוף היד מקום חבורה עם הזרוע כסברת הרי"ף ז"ל וכ"כ מרן

ובב"י סי' קס"א הביא דעת הרא"ש ודעימיה ז"ל דס"ל עד מקום חיבור האצבעות לכף היד וכתב המג"א שם שכ"כ הזוהר הקדוש פרשת עקב וברקנטי שם וסיים הרב ב"י דמי שמחמיר ליטול עד קנה של זרוע נכון להתנות ולומר שאינו מקבל עליו דבר זה בתורת חובה דשמא לא יזדמן לו פעם אחרת כל כך מים לא יצטרך להחמיר כמנהגו וכן ראוי להתנות בכל דבר שאדם רוצה להחמיר על עצמו וכ"כ ז"ל.

רביעית לכל שתי ידים. מעיקר הדין קאמר אמנם נכון והגון הוא לשפוך על ידיו יותר מרביעית בשופע דאמר רב חסדא אנא משאי מלא חפנאי מיא ויהבו לי מלא חפנאי טיבותא כדאיתא בשבת דף ס"ב וכן פסק הרב ב"י סי' קכ"ח.

וכל שחוצץ וכו'. מבואר בדברי רבינו פ"ט דמקוואות עיי"ש.

וכל העולה וכו'. מבואר פי"א דמקוואות בדברי רבינו שהם השלג והברד והכפור והגליד והמלח וטיט הנרוק ועיין למרן ז"ל.

הלכה ה

כל הצריך וכו'. מרן ז"ל הביא מהתוספתא שכתב רבינו פ"א דמקוואות כל מקום שאדם טובל ידים וכלים טובלים אין אדם טובל אין ידים וכלים טובלין ומבואר עוד במקומות אחרים עיי"ש ומ"ש בשם סמ"ג ולא נגוב וכו' כדתניא בפ"ב דידים וכו' ע"כ היא תוספתא בפ"ב דידים ברישׁ התוספתא ויש בה חסרון הניכר עיין להר"ש ספ"ב דידים.

או במים שאובים וכו'. הראב"ד ז"ל השיג על רבינו מדין בעלי קריין שטובלים אע"פ שהם שאובים עד כאן ומרן ז"ל תירץ דאין משם הכרח לומר דה"ה לנטילת ידים כיון דבשאר טמאים אין טובלים בהם ע"כ פירוש דשם איירי לענין קריאת דברי תורה שאיסורו מדרבנן ותירוץ מרן ר"ל כיון דשאר טמאים מדרבנן כגון אותם ח"י דברים שגזרו בו ביום כדאיתא בשבת דף י"ג וכיוצא אין טובלים במים שאובים ע"כ דהיינו טעמא דהקילו בבעל קרי משום ביטול תורה כי היכי דהקילו בתשעה קבין כדאיתא בפ' מי שמתו (ברכות דף כ"ב.) והרב לח"מ פירש כוונת הראב"ד ז"ל עם הברייתא דפרק מי שמתו דפליגי רבי יהודה ורבנן ור"י אומר ארבעים סאה מכל מקום ואיכא מאן דאמר דמכל מקום ר"ל מים שאובים ופסק כן הראב"ד והקשה עליו מרבנן דפליגי על ר"י ותירץ דס"ל מדשקלי וטרו אליביה שמע מינה דהלכה כר"י עיי"ש ע"כ. וקשה לי דהתם פליגי בללמד לאחרים אבל ללמוד לעצמו משמע דלכו"ע שרי ותדע דעל כרחך לומר כן כי היכי דלא ליפלגו אמתני' דרישׁ פ"ח דמקוואות דמצו לאוקומא בלומד לעצמו ואם כן מאי דוחקיה דהראב"ד ז"ל לפי דרכו של הרב לח"מ להקשות על רבינו מלומד לאחרים ליפרוך ליה מלומד לעצמו שהוא מוסכם אליבא דכו"ע דבמים שאובים שפיר דמי ומה

גם דלפ"ז לא פריך מידי דתשובתה בצדה אנא דאמרי כרבנן דרבים נינהו לגבי דר"י ולמה ייחס זה להראב"ד ז"ל. ואפשר שכתב כן להקשות ביתר שאת מצד אחר דאפי' ללמוד לאחרים שהוא יותר חמור מלומד לעצמו אפילו הכי לענין הלכתא קי"ל דבמים שאובים שפיר דמי וא"כ ק"ו לנטילת ידים ודו"ק. ומ"מ במ"ש לדעת מרן הכל מתורץ. ובספר קול בן לוי חילק בין נטילת ידים דעיקרה משום טומאה לבעל קרי עיין שם.

הלכה ז

מים שנשתנו וכו'. פ"ק דידים נפל לתוכן דיו קומוס וקנקנתום ונשתנו מראיהם פסולים ע"כ ובדברי מרן נפל ט"ס הניכר.

בין מחמת מקומם וכו'. ראיתי בענין זה קושיא על רבינו בעל הטורים סי' ק"ס שכתב בין מחמת עצמם וכו' דפסולין והביא ראיה מהך מתניתין דפ"ק דידים ופסקה מרן ב"י בשלחנו הטהור עיי"ש והקשה על זה הרב מגן אברהם מהתוספתא דקתני מי חטאת שנשתנו מחמת עצמן כשרים מחמת עשן או דבר אחר פסולין ופסקה רבינו פ"ו ופ"ט מהלכות פרה וכן הוא במשנה פ"ח דפרה וכיון דכשרים למי חטאת ק"ו לנטילת ידים ובמתניתין גם כן לא משמע אלא בנשתנו מחמת דבר אחר שנפל לתוכן וכן הוא הדין בטבילה עיין ביו"ד סימן ר"א וכן משמע בהרא"ש פרק כל הבשר וכו' ע"כ וכן הרב מגן דוד תמה על זה והוסיף עוד דלכל הפחות הוה ליה לתנא לכתוב רבותא וכו' וכתב דהב"ח מחקו וסיים ז"ל וצ"ע דלפי הנראה אין מקום לקיים זה ע"כ וגם הכנה"ג הביא דברי הרב ב"ח דלא גריס ליה עיי"ש. והדבר קשה מאד להולמו וח"ו לשוויי לרבינו בעל הטורים כטועה בדבר משנה וכן הרב ב"י והעתיק הדין גם כן הרב מרדכי יפה ז"ל עיי"ש ודוחק גמור הוא לשבש כל הספרים וגם בספר ים של שלמה כתב כן בשם הרמב"ן ז"ל עיי"ש.

על כן אמרתי אחוה דעתי החלושה להליץ בעד הרבנים הנ"ל שנראה לענ"ד שכיונו להלכה על נכון הם אמת ודבריהם אמת וזה כי אע"ג דפיסול המים לנטילת ידים מדין מי כיור ילפינן לה וכמ"ש מרן ב"י בשם הרא"ה ז"ל ואף אם הטור יחלוק על זה מכל מקום הק"ו במקומו עומד. מ"מ ס"ל דמתניתין פסלה כל מין שינוי ונקט שנפל דיו וקנקנתום לחידושא אפילו שהיה להם שעת הכושר וכ"ש מחמת עצמם או מקומם דלא היה להם שעת הכושר ואם היה להם שעת הכושר הוי דינם כדיו וקנקנתום והרי רבינו פסל מחמת מקומן אף דליתיה במתניתין וכתב מרן ז"ל דהוא הדין דמאי שנא ע"כ.

כללא דמילתא כל שאין בהם מראה מים הרי נפסלו לנטילת ידים וכ"כ הסמ"ג עשין כ"ז וז"ל תנן עוד נפל בהם דיו או קנקנתום ונשתנו מראיהם פסולין מפני שצריך שיהא בהם מראית מים ע"כ הרי דס"ל דטעמא דפיסולא דמתניתין היינו משום דבעינן שיהא בהם

מראית מים ולא נשתנו כלל ובפרק כל הבשר (חולין דף ק"ז) אמרינן קפדיתו אחזותא אמר ליה הין וצ"ל דראו חז"ל לאסור כל שינוי מראה גבי נטילת ידים לפי שהוא דבר ההוה ורגיל ונמסר ביד כל אדם וכההיא דכתב רבינו יונה פרק אלו דברים גבי פלוגתא דחזקיה ורבי יוחנן בחמי טבריא דהחמירו טפי בנטילת ידים מטבילה גופא אף שהיא דאורייתא מהנך טעמי דכתיבנא עיי"ש וגם גבי מי כיור אף שפיסולן מדאורייתא מקרא דבבואם אל אהל מועד ירחצו מים כמ"ש התוס יו"ט שם לא גזרו משום דכהנים זריזין הם ומה"ט לא גזרו שבות במקדש ואין זה משום קולא וחומרא משא"כ בשאר בני אדם. והרי באוכלי חוליהם בטהרה החמירו יותר מאוכלי תרומה גופא וכמ"ש הרשב"א בספר תורת הבית בית ששי עיי"ש וא"כ איפה זכינו לדין דדברי רבינו בעל הטורים והרב ב"י זלה"ה אמת שהבינו כן לשון המשנה בטוב טעם ודעת ומסתייעא הדין מלתא נמי מדילפינן נטילת ידים מקרא דוהתקדשתם וכו'. דמשמע דדבר של קדושה בעי לאפוקי נשתנו מראיהם וכו' וידוע דקדושה הוא יותר מטהרה כדמוכח בסוף עגלה ערופה. את זו ראיתי להליץ בעד רבינו בעל הטורים וסיעת מרחמוהי ודו"ק כי נראה לענ"ד נכון.

וכן אם נתגלו וכו'. בע"ז דף ל"ה וכתנא קמא ולמה שכתב מרן הקדוש וס"ל ז"ל דכיון דלא ירחץ בהם ממילא פסולין לנטילת ידים ואפילו אם רחץ לא עלתה לו נטילה ע"כ דקדק כן מיתור לשון רבינו שכתב נפסלו בנטילת ידים דלמה לי דבהא קעסיק. ונראה דהוצרך לזה משום דהוה אמינא דבדיעבד שפיר דמי כיון שאין פיסולן מחמת עצמן להכי כתב ז"ל דגם בזה לא עלתה לו נטילה דחמירא סכנתא מאיסורא.

הלכה ח

כל מים וכו'. משנה פ"ק דידים ומ"ש או ששרה בהם פתו גם זה שם ומלשון ששרה בהם פתו משמע דדוקא בנתכוון לזה הוא דפסלי אבל בלא כוונה משמע דלא מפסלי ודיוק זה איתיה נמי בלישנא דמתניתין ומ"מ ממ"ש בפירוש המשנה שם משמע דאף בלא כוונה כגון נתכוון לשרות בזה ונפל לשני מפסלי לדעת ת"ק דהכי הלכתא לגבי דרבי שמעון התימני עיי"ש וכן הרב ב"י או"ח סימן ק"ס סיים וז"ל וכן נראה דעת כל הפוסקים שכתבו דמים שנעשה בהם מלאכה פסולין ולא חילקו בין נתכוון ללא נתכוון ע"כ ומיהו בנפל הפת מאליו מסתברא דלא נפסלו דלא מצינו שהחמירו אפילו בלא נתכוון אלא משום דמקצת כוונה דהיינו כוונת שרייה מיהא איכא וגם לישנא דמתניתין ודרבינו הכי דייקי דשרה דנקטו היינו לאפוקי נפל מעצמו ותדע דאם לא כן לישמועינן חידושא דאפילו בנפל מעצמו נפסלו ומינה דכ"ש כשפסלן בידים ועיין לפי' מהר"ם שם ודבר זה נראה לענ"ד שהוא מוסכם מכל הפוסקים עיין עליהם. וכן מצאתי שוב להמג"א ז"ל.

הדיח בהם וכו'. גם זה שם וראיתי להרב עראמה ז"ל שנסתפק במי שמצנן המים במים אחרים כגון בימות הקיץ אי מקרי נעשה בהם מלאכה או לא והסכים שהוא כמו הדיח בהם כלים מודחים כיון שאינו משתנה מראיתם ע"כ. ואחר המחילה נראה לענ"ד דשניא דא מן דא דבהדיח כלים מודחים אינו צריך לאותם מים כלל אלא שמדיחם לנקותם יותר משא"כ במצנן שהוא צריך לאותם מים צורך גמור לקרר המים האחרים כדי שיהיו נוחים לשתותם לתוקף החום והרי מצינו להרא"ש ז"ל והביאו הרב ב"י או"ח דפסל מצנן יין במים ועל כרחך לחלק כדכתיבנא ומה לי יין מה לי מים.

הלכה ט

וכל מים שנפסלו וכו'. גם זה שם ולמה שכתב מרן הקדוש אבל מדברי רבינו נראה דפירוש בתרא עיקר ע"כ פי' דאילו לפירושא קמא בעכורין אפי' בקרקע פסולין ועיי"ש. **חמי טבריה וכו'**. חולין דף ק"ו ומרן ז"ל תיקן דברי רבינו לפי הש"ס עיין עליו. ובאמת שכן פסק הרי"ף פרק אלו דברים והרא"ש ז"ל פרק כל הבשר וכן בפסקיו וכן פסק הטור והרב ב"י שכולם כאחד לא כתבו חילוק דבת בירתא כי אם בחמי טבריה ונראה דהם לא היו גורסין כתנאי וכו' שהרי הרא"ש גריס ת"ר וכו' והרי"ף ז"ל לא גריס כתנאי עיי"ש ואם כן לא קשה מידי לפי גירסתם דבמים שנפסלו משתיית הבהמה פסקו כסתם מתניתין דמסכת ידים ואם גירסת רבינו ז"ל כהרי"ף והרא"ש אין צורך לדברי מרן כמבואר וק"ל.

הלכה י

יש לנוטל וכו' עד ויהיה וכו'. מתניתין פ"ק דידים מי רביעית נוטלים לידים לאחד אף לשנים וכו' ופירשה רבינו לענין מים שניים שצריך ליטול כדי לאכול תרומה וכו' עיין עליו והקשה הרב לחם משנה דשם במשנה כדפליג בסיפא בין ראשונים לשניים שאמרו שם מוסיפים על השניים ואין מוסיפים על הראשונים אמאי לא מפליג ברישא דהיינו דוקא בשניים אבל לא בראשונים ומדמפליג בסיפא ולא ברישא משמע דברישא בכל גוונא הוי בין לראשונים בין לשניים ועוד קשה דבפרק ב' דגיטין דף ט"ז איבעיא לן ידים טהורות לחצאין או לא היכי דמי אי דקמשו בי תרי מרביעית והתנן מי רביעית נוטלים לידים לאחד אף לשנים וכו' והשתא לדעת רבינו מאי מקשה דילמא מתניתין במים שניים דוקא כמו שהוא לפי האמת ומבעיא ליה אי מתניתין בשניים דוקא אבל בראשונים לא או דילמא אפי' בראשונים דסתמא מתניא וכדסבירא ליה מאן דאמר אשיעורא לא קפדינן בפ' כל הבשר ותירץ דסוגייאות מתחלפות הם וקי"ל כההיא דכל הבשר ולקושיא ראשונה לא תירץ כלום עיי"ש.

ולענ"ד נראה להליץ בעד רבינו דלא קשה ולא מידי וזה דעיקר טעמו ז"ל לאוקומי

ההיך מתניתין במים שניים דוקא היינו מדאמרינן בפרק כל הבשר אשיעורא לא קפדינן דתנן מי רביעית נוטלים לידים לאחד ואפי' לשנים ולא היא שאני התם דקאתו משירי טהרה ע"כ ומשירי טהרה משמע טפי אחר שכבר נטל מים ראשונים כדתנן מלומר במים ראשונים וכמ"ש מרן ז"ל פי"א הלכות מקוואות ומתניתין לשון קצר נקט במעט המחזיק וכו' ורצה לאשמועינן תרתי חדא דצריך מים ראשונים ועוד דבעו רביעית דוקא דמדקתני במים שניים דמי רביעית סגי מינה משמע דאיכא ראשונים ודבעו רביעית שלם דוקא והכי מוכח להדיא מדברי מרן ז"ל שם שעל מ"ש רבינו דשיעור הראשונים ברביעית כתב ז"ל בריש ידים מי רביעית וכו' ע"כ ובהכי אתי שפיר דמפליג בסיפא בין שניים לראשונים על סמך מה שרצה לומר ברישא דאילו למאן דמפרש דמתניתין בראשונים איירי לא אתי שפיר מוספין על השניים וכו' דקאמר דמאן דכר שמיה דמים שניים אבל לדעת רבינו אתי שפיר דמיירי בשניים ומינה דאיכא ראשונים ואתי ליה נמי שפיר מאי דקתני מלוג לחמשה לעשרה ולמאה דמסתמא לא יגיע לכל אחד אלא כדי משיחה בעלמא ואי אמרת בשלמא בשניים ניחא אלא אי אמרת בראשונים מאי אהני הרי צריך נטילה גמורה ואיך יספיק לכולם כן נראה בדעת רבינו ע"פ דברי מרן ז"ל דמפיו אנו חיים.

והשתא לפי זה תתורץ נמי קושיא שניה דמאי דבעי בפ"ב דגיטין לענין מים ראשונים ומתרץ ליה מהך מתניתין וכו' היינו כמ"ש דמכיון דקתני בשניים דסגי בבציר מרביעית מטעמא דמשירי טהרה אתו מכלל דראשונים על כרחך בעי רביעית דוקא ואין הידים טהורות לחצאין ולא מצי טעי דמתניתין בין שניים בין ראשונים קתני דליכא מאן דס"ל הכי דההוא מאן דאמר דלא קפיד אשיעורא הכי מתפרש תדע דהתוספות והרא"ש ז"ל הקשו שם אמאי דבעי קפדיתו אחזותא דמאי בעי הא מתני' היא בפ"ב דידים וכו' ותירצו דהתם בתרומה איירי והכא גבי חולין דקילי טפי ע"כ וגבי שיעור נמי הכי בעי קפדיתו אשיעורא כלומר כי היכי דקפדיתו אחזותא ואמנא דומיא דתרומה ומייתי ליה ממתניתין דמתנייא גבי תרומה וכלומר דכיון דבחולין לא בעינן מים שניים א"כ דייקינן ראשונים דחולין כשניים דתרומה ולא כראשונים כיון דסוף כל סוף זאת הנטילה אינה אלא משום סרך תרומה מסגי לן לדמויינהו לשניים דלא בעו שיעור ובהכי ניחא דמייתי מתניתין דמי רביעית דאיירי בשניים ודחי ליה דהתם שאני דמשירי טהרה דראשונים אתו אמטו להכי מהני אבל בלאו הכי בעו רביעית שלם וא"כ זו אינה ראיה כלל ולעולם דלא אשכחן מאן דסבר דההיא מתניתין לענין ראשונים ואחרונים היא אלא לשניים דוקא אבל ראשונים לעולם דבעינן רביעית ולהכי פסק כאן רבינו דראשונים דנטילת ידים לחולין בעי רביעית שלם כדדחי בפרק כל הבשר ולא היא וכו' ודו"ק כן נראה לענ"ד נכון.

הלכה יא

אין נוטלין מים וכו'. גם זה שם בפ"ה דפרה ומ"ש ואם תיקן המגופה וכו' חולין דף ק"ז. **וכלים שנשברו וכו'**. מימרא דרבא פרק כל הבשר (חולין דף ק"ה) כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלים ממנו לידים ע"כ וכבר יישב מרן ז"ל דעת רבינו עם הך דרבא בטוב טעם ודעת עיין עליו והרב לח"מ הקשה דבפ"ו דפרה העתיק רבינו דברי רבא ולא כתב דרך כלל כמ"ש כאן ולא תירץ כלום עיי"ש ואפשר דכאן הוציאו מההיא דפ' כל הבשר ושם לא הוזכר כלי חרס אלא כלי סתם וההיא דפרה הוא ממ"ש רבא פרק המצניע ששם ביאר כלי אף דלענין דינא אין חילוק. אי נמי גבי פרה שהוא דאורייתא כיון שכתב שם בתחילת הפרק דבעינן כלי דוקא העתיק דברי רבא וה"ה לשאר כלים אבל הכא גבי נטילת ידים שהוא דרבנן הייתי טועה ומקיל להכי הוצרך לכלול כל הכלים.

וראיתי להזכיר כאן דברי הרב מגן דוד או"ח סימן קנ"ט שעמד בדברי מרן אלה והקשה עליו הרבה וכתב הבנה אחרת בדברי רבינו עיי"ש ואחרי אלף מחילות מכבוד רבנותו איני רואה שום קושיא על הרב ב"י וגם מ"ש על דברי רבינו הוא דוחק ואני הצעיר אתנהלה לאטי אחרי נשיקות רגליו אחת לאחת למצוא דברי חפץ וזה כי תחלה הקשה עליו לפי תירוץ ראשון דאם יש עוד שיעור אחר זולת כונס משקה למה לא הזכירו רבא ותו דרבא על כלי עץ נמי קאמר דהא לפני זה אמרו בגמ' ואי בזיע דוולא בכונס משקה וכו' וגירסת הרי"ף דאמר רבא וסתם דוולא של עץ ע"כ ואין זה קושיא דכיון דמרן ביאר דבריו לדעת רבינו דרבא בכלים המיוחדים למשקים אייריי דדרך ליטול מהם לידים ואורחא דמלתא נקט מה שייך להקשות דהוה ליה לפרש שיעור אחר כיון דבכלי שהוא מיוחד למשקים דהיינו לשים בהם משקים או לשתות או לרחוץ אין לנו שיעור אחר כי אם כונס משקה ומ"ש דרבא בשל עץ אייריי בגירסתנו אין שם דאמר רבא ואין כאן קושיא וגם לפי גירסת הרי"ף לא קשיא חדא דמי לא עסקינן שהדוולא היא של חרס ואף אם יהיה של עץ אין זה הכרח דגם רבא בשל עץ אייריי דכוונת הש"ס הכי קאמר תדע דכונס משקה דוקא בעינן להחשיבו חיבור עם המים שביאור. שהרי רבא לענין נטילת ידים קאמר דכלי שניקב בכונס משקה נפסל מכלי ולא סגי בניקב כמוציא משקה אלא בעינן נקב קצת גדול ליפסל מכלי ומינה נמי דלענין חיבור בעינן נמי נקב כזה ולעולם דהאי כדיניה והאי כדיניה דהכא בכלי חרס דוקא אייריי.

עוד הקשה לתירוץ שני דאמאי לא נקט רבא רק דין כלי חרס ולא כלי שטף כיון שדינם משתנה עיי"ש. וגם זה לא קשה דכיון דאורחא דמלתא ליטול בכלי חרס נקט הרגיל והווה ומינה נילף לשאר כלים ואין כאן דוחק. עוד הקשה דכיון שכתב רבינו דשבר כלי

הוא אם כן אפילו דרך הנקב אסור דכל שאין שם כלי עליו אין נוטלים ממנו לידים וכו' וקשה דשם הכשיר דרך הנקב אחר כך הביא דברי הרמב"ם והרי הם סותרים זה את זה וכו' ותירץ הרב ב"י על הטור ז"ל דאם מחזיק רביעית כשר וכו' והקשה עליו דאם כן אמאי הוצרך הטור ז"ל להביא דברי הרמב"ם וכו' ע"כ וגם זה לא קשה דמייתי לאשמועינן דה"ה לכל הכלים ושזו היא כוונת רבא והאי כדיניה והאי כדיניה וכדלעיל ואם מחזיק רביעית מהנקב ולמטה דכשר לנטילת ידים כיון שעדיין הוא כלי לענין טומאה כבר הוכיחו מרן ז"ל ממ"ש רבינו פ"ב ופ"ג דכלים עיי"ש ומתבאר עוד ממ"ש רבינו פ' י"ט דכלים הל' י"ג וי"ד עיי"ש. עוד כתב ז"ל דהרב ב"ח כתב דיש ללמוד מדברי הרמב"ם בנשבר ונתבקע הכלי אפילו במוציא משקה פסול לנטילת ידים כיון שנטהר על ידי זה וכתב עליו ואין לזה מקום דלפי הנראה גם לענין טהרה לא מועיל הביקוע כל שאין המשקה נכנס שם ע"כ.

ואישתמיטתיה להרב ז"ל משנה ערוכה פ"ד דכלים וז"ל גיסטרא שנתרועעה ואינה מקבלת משקים אע"פ שהיא מקבלת אוכלים טהורה ע"כ ומדקתני אע"פ שהיא מקבלת אוכלים על כרחך במיוחדת לאוכלים היא דאם היא מיוחדת למשקים מהיכא תיתי שתהא טמאה משום שמקבלת אוכלים הרי כל הכלים המיוחדים לשתיה כיון שניקבו בשיעורם לא איכפת לן כלל אם מקבל אוכלים והר"ש נמי כתב כן שם בפשיטות והכריחו מדין חידודין דקתני התם עיי"ש וכ"כ הרב תוס' יו"ט ודברי הרמב"ם שם בפי"ט שנתן טעם שאינה עשויה אלא לקבל משקים הדולפים כמו שביארנו ר"ל דסתם גיסטרא בעלמא דינו כן והוא מוכרח כמ"ש. וסברא אלימתא היא דכיון שנתרועעה לאורכה או לרחבה יש לדונו במוציא משקה לבד מפני שאם נחשוב כל הביקוע יהיה ככונס משקה או יותר וא"כ דברי הרב ב"ח הם נכונים בטעמם לענין דינא. עוד כתב דדברי הרמב"ם י"ל דס"ל דשברי כלי פסול אפי' מחזיק רביעית דמ"ש הרב ב"י בדין גיסטרא דהוי במוציא משקה וכו' ליתא דגיסטרא שבר כלי הוא ותנן בפ"ב דכלים דשיעורו כדי סיכת קטן וכו'. גם זה לא קשיא דהתם איתא נמי שיעורא דרביעית בלוג ועד סאה עיי"ש וכיון דבנטילת ידים בעינן שהכלי גם כן יהא מחזיק רביעית מינה מוכח. ומ"ש עוד דהרמב"ם כתב שם דאיתא בספרי מנין לרבות שברי כלי ת"ל וכל כלי חרס הרי דצריך קרא לרבויי שבר כלי א"כ גבי נטילת ידים מנין לך שבר כלי וכי תימא דילפינן מיניה ליהוי שבר כלי מהני אפילו בפחות מרביעית כי התם ותו דהרמב"ם כתב פי"ח דכלים דדוקא בכלי חרס ריבה ולא בשאר כלים אם כן אנו רואים שאין זה בנין אב ללמוד ממנו וכו' ע"כ גם זה לא קשיא דבמילי דאורייתא הוא דלא ילפינן אבל בנטילת ידים שאינו אלא דרבנן אמאי

לא ילפינן והרי ילפינן עיקר נטילת ידים מיתורא דקרא כמ"ש הרב תוס' יו"ט פ"א דידים מקרא דבבואם אל אהל מועד ירחצו מים דתיבת מים יתורא הוא עיי"ש. ותו דבנטילת ידים כיון דשיעורם ברביעית דבבציר מהכי לא נטהרו הידים להכי בעינן שהכלי שנוטל בו יהא מחזיק רביעית וכדברי רבא בש"ס ופסקו רבינו לקמן.

עוד הקשה דבפ"ק דידים שנינו אין נותנים לידים לא בדופנות הכלים ולא בשולי המחץ ופי' הר"ש וכו' אלמא שברי כלים פסולים לנטילת ידים והרב ב"י כתב דהיינו לומר שאין מקבלים רביעית אבל אם מקבלים רביעית וכו'. והקשה עליו שפירוש תמוה כתב דאם כן מאי איריא שבר כלי אפילו כלי שלם נמי פסול אם אין בו רביעית ע"כ. גם זה לא קשה דהרב ב"י ז"ל כתב דלאו משום שבר כלי פסל להו אלא מפני שאין מקבלים רביעית שלא מסומכים וכו' ע"כ ואשמועינן חידושא דאע"פ שכשהיו כלים מחוברים היו יושבים בלא סמיכה והוה אמינא כיון דהיה להם שעת הכושר וגם השתא לא נשברו לגמרי הוה אמינא דמכשרי אף בלא יושבים קמ"ל דאילו בעיקר הכלי מלתא דפשיטא הוא. והקושיא האחרת כבר היא מתורצת מתוך דבריו ז"ל ואם כן עלו דברי מרן ז"ל להלכה ואין צורך למה שנדחק הרב ז"ל. ולפ"ז ישתנה הדין שכתב הרב ז"ל לקמיה ד"ה ולענין אם מועיל לסתום הנקב הפוסל בכלי וכו' שהכריח הרב לפי דרכו בדעת רבינו לפסול. אמנם לפי כוונת מרן ז"ל שפיר דמי אם יסתום אותו הנקב ומבואר הוא בדברי הרמב"ם פי"ט דכלים שכתב שאם סתם החרס בזפת והוא מחזיק רביעית שהוא מקבל טומאה עיי"ש.

הלכה יב

בכל הכלים וכו'. פ"ק דידים ודין כלי שאינו מחזיק נתבאר בחולין שם.

הלכה יג

הכל כשרים וכו'. ספ"ק דידים והראב"ד השיג על רבינו ועיין למרן ז"ל.

וצק בזו על זו וכו'. לכאורה משמע דר"ל דנוטל מים מן החבית בידו אחת וצק מידו אחת לידו האחרת וכגון בדאיכא רביעית וזה א"א שהרי אין כאן כח נותן בכלי שהידים אין להם דין כלי כמ"ש רבינו לעיל הל' י"א אם לא שנאמר דכיון דביד ראשונה איכא כלי סגי אלא דא"כ למאי איצטריך ליציקה פעם שניה אלא מוכח דכוונת רבינו לומר דמטה החבית בידו אחת וצק על ידו אחרת ושוב חוזר ומטה החבית בידו אחרת וצק על ידו השניה ודו"ק.

הלכה יד

השוקת וכו'. חולין שם מימרא דרב פפא ומ"ש ואם היו ידיו קרובות וכו'. איכא למידק אמאי לא גזרו דלא תעלה לו נטילה אטו שמא יטול מן השוקת עצמה דאין כאן כח נותן כי היכי דגזרו בבת בירתא לעיל הל' ט' עיי"ש ואפשר דהתם גזרו משום דהנטילה במנא הוא דבר ההווה ורגיל ואין לו שום היכר לזכור שאסור במנא דיאמר מה לי טבילה מה לי נטילה אבל הכא אינו רגיל ליטול בזה וגם הוא זוכר שהרי אסרו לו השוקת שהוא לפניו ולא התירו אלא מהדלי ועל ידי זה מדכר.

הלכה טו

מים שנסתפק וכו'. פירוש אפילו אם יהיה במים כל אלו הספיקות הוא טהור וכמו שנראה מדברי רבינו פ"ב דידים וכ"כ הר"ש והרע"ב להדיא שם ולפ"ז קצת קשה לדברי הראב"ד שכתב דאם יש לו מים לרחוץ אומרי' לו קום ורחוץ והוציא עצמך מן הספק ע"כ דכיון דחז"ל הקילו כ"כ איך נאמר שיש לו לרחוץ להוציא עצמו מן הספק ויש ליישב. אמנם דברי רבינו נראין עיקר לפי מה שכתבנו מלבד מ"ש מרן ז"ל.

הלכה טז

מים הראשונים וכו'. במשנה שלפנינו פ"ב דידים גרסינן נטל את הראשונים ואת השניים חוץ לפרק וחזרו ליד טמא ופירשו ז"ל לפי שחז"ל לא תקנו שיטהרו שניים לראשונים אלא עד לפרק דוקא ולא אותם שחוץ לפרק אמנם רש"י ז"ל פ"ק דסוטה דף ד' לא גריס הכי אלא נטל את הראשונים חוץ לפרק ואת השניים עד לפרק והיינו טעמא משום דאותם ראשונים שיצאו חוץ לפרק אם יחזרו ליד הרי טמאוה שהרי לא נטהרו מהשניים שלא הגיעו אלא עד הפרק ולפי גירסא זו ניחא טפי דטעמא דמסתבר הוא דאילו לגירסא שלפנינו קשה דאמאי לא יטהרו השניים את הראשונים אף למים שחוץ לפרק כיון דסוף סוף מים שניים מטהרים את הראשונים והר"ש ז"ל כתב שם על דברי רש"י דאגב חורפיה לא עיין בה ע"כ ונראה לענ"ד דרש"י ז"ל לא גריס לה ומן הטעם האמור. ושוב ראיתי להרב ב"י או"ח סי' קס"ב שכתב שכדברי רש"י כתב ס' התרומה עיי"ש. וראיתי עוד שם שכתב דרבינו אף שהוא סבור שאין צריך מים שניים אלא לאכילת תרומה בלבד וכו' כתב דצריך להגביה ידיו וכו' ונראה דהיינו לומר שאם לאכילת חולין רצה לחלק הרביעית וכו' ע"כ ולא ידעתי למה לא הכריח ממ"ש רבינו לעיל הל' ו' וז"ל יש לנוטל ליתן על ידיו מעט מעט עד שיתן כשיעור וכו' הרי שכתב בדרך עצה טובה שיש לעשות כן ולפיכך הביא לנו דין זה כאן דלכתחילה טוב וישר הוא ליטול מים ראשונים להעביר הלכלוך ואח"ז מים אחרונים.

בין על גבי כלי. חולין דף ק"ה נתבארו כל דברי רבינו.

הלכה יז

נוטל אדם ידיו שחרית וכו'. פרק כל הבשר (חולין דף ק"ו) אמר רב נוטל אדם את שתי ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום כולו אמר להו רבי אבינא לבני פקתא דערבות כגון אתון דלא שכיחי לכו מיא משו ידייכו מצפרא ואתנו עלייהו לכולי יומא איכא דאמרי בשעת הדחק הין שלא בשעת הדחק לא ופליגא דרב ואיכא דאמרי אפי' שלא בשעת הדחק נמי והיינו דרב ע"כ ורבינו פסק כאיכא דאמרי בתרא מדלא חילק בין שעת הדחק ללא ודלא לאפושי במחלוקת וכמ"ש מרן ז"ל. והנה התוס' ז"ל הקשו אדרב מההיא דפסחים הנוטל ידיו לא יקדש משום דקידוש מפסיק בין נטילת ידים לסעודה ובפרק אלו דברים נמי אמרינן מוזגים את הכוס ואחר כך נוטלים לידים משום דתכף לנטילת ידים סעודה והשתא הא מועיל תנאי אפילו כל היום ואומר ר"ת דהני מילי כשמתנה בשחרית ועוד י"ל דאע"ג דמועיל תנאי וכו' היינו אם אין מים בסמוך לו אי נמי יש לו וצריך לדברים אחרים ע"כ וכ"כ בפסקי תוס' ובפרק ערבי פסחים תירצו תירוץ שני עיי"ש ותירוץ זה אינו עולה לדעת רבינו שהרי לא חילק וצ"ל דיתרץ כתירוץ ר"ת והשתא יש להבין תירוץ זה דאיך אפשר דבשחרית מועיל לכל היום כולו ולפי שעה לא יועיל זה הוא דבר תימה לכאורה דהדברים ק"ו. ואם היינו יכולים לומר דתירוץ שני של התוספות הוא נגרר אחר התירוץ הראשון ור"ל דלאו דוקא שחרית אלא משום שאין לו מים בסמוך וכו' הוה ניחא לר"ת מיהא אמנם מדברי פסקי התוס' שם מוכח שהוא תירוץ אחר עיי"ש.

תו קשה לי להרב ב"י או"ח סי' קס"ד שהביא דברי הרבינו יונה ז"ל שתירץ קושיית התוספות דהתם שלא התנה בנטילת שחרית ונתחייב ליטול בשעת אכילה בזה אמרו תכף לנטילה סעודה דמאחר שנוטל ידיו לאכול יש לו לאכול מיד שלא יסיח דעתו בנתיים אבל בזה שאינו מחוייב ליטול בשעת אכילה שהרי שמר אותם מהבקר והתנה עליהם לא אמרו תכף לנטילה סעודה ע"כ ואפשר שזו הייתה כוונת ר"ת וכו' וכל שמתנה שלא בשעת אכילה מתנה שחרית קרי ליה שאם לא כן מה טעם לחלק בין תנאי דשחרית לתנאי דשאר היום לומר דבשחרית מהני ובשאר היום לא מהני עכ"ד והדבר קשה חדא דר"ת דוקא שחרית קאמר שהיא נטילת חובה אבל בנטילה שאין בה שום חיוב מנ"ל שיסבור ר"ת כן ותו דאעיקרא דדינא פירכא כדאמרן ובאמת שלא מצאתי דבר המתיישב לדעתי בזה עיין להר"י והרש"ל והרב ב"ח והמג"א והלחם חמודות. והרב ב"י שם הביא סברת ר"ת שפסק בזה לחומרא ותירץ כר"י עיי"ש וסיים ולעניין הלכה כיון ע"כ. וקשה

דכיון דהרמב"ם והרא"ש פסקו להדיא לקולא וגם הרי"ף דבריו סתומים איך כתב דלענין הלכה כיון ר"ת ותו דבשו"ע פסק דלא כוותיה ומאי דנראה לענ"ד דהרב ב"י מסברא דנפשיה קאמר הכי דלענין הלכה נראה לו שכיון ר"ת וניחא ליה להרב ב"י אמנם כיון שהוא ז"ל צריך שיפסוק הדין ודרכו לפסוק כהרמב"ם והרא"ש והרי"ף שעליהם בנה ביתו כמבואר בהקדמתו ע"כ צריך הוא לפסוק כמותם. ושוב ראיתי להרב כנה"ג שהגיה וכתב דיש חסרון בדבריו עיי"ש.

והוא שלא יסיח וכו'. משמע דהיסח הדעת גרידא פוסל. אבל רש"י ז"ל כתב ובלבד שיזהר מלטנפם ומלטמאם והך טומאה פירש הרב ב"ח דר"ל כגון מי שנטל מים ראשונים שהם טמאים וקודם שנטל השניים נפלו מאותם מים על ידי איש אחר וטימאם ונראה דנפקא מינה בין פירוש רש"י לפירוש רבינו לדין הכלבו שהביא הרב ב"י שם שאם הניח ידיו אחר נטילה בבתי ידים שפיר דמי דלדעת רש"י ניחא אמנם לענין היסח הדעת לא מהני ולא מידי ותדע דהרב ב"י ז"ל לא פסק דין זה בשו"ע והיינו טעמא משום דפסק כרבינו דבעי שלא יסיח דעתו מהם וכן פוסק ז"ל בסי' קנ"ח דבעינן כוונת אכילה דוקא וכדעת הרשב"א שהזכיר שם וכאן עיי"ש.

הלכה יח

לט אדם וכו'. גם זה שם דף ק"ז. ועיין בדברי רבינו פ"ח דאבות הטומאות. ואיכא למידק מי שעושה כה"ג אי בעי מים אחרונים או לא ואם נאמר דלא בעי כיון שאינו נוגע באוכלין ולא הוצרך להזכירו משום דהוי מלתא דפשיטא א"כ תקשה מההיא דתנן פ"ק דעירובין ארבעה דברים פטרו במחנה וכו' ופטורים מרחיצת ידים ובגמרא אמר אביי לא שנו אלא מים ראשונים אבל מים אחרונים חובה משום סכנה וכו' ופסקה רבינו לעיל הל' ג' ובספ"ו מהלכות מלכים. והשתא מדחייבים במים אחרונים על כרחך היינו טעמא מפני שהיו נוגעים באוכלין ואם איתא אמאי לא תיקנו תקנתא דלט במפה ולא יהיו צריכים לנטילת מים אחרונים. ואפשר דאין הכי נמי ומשום דמלתא דפשיטא הוא לא הזכירוהו ועיקר הדין הוא דקתני על האוכלים כדרך כל הארץ. ויותר נראה עם מ"ש הסמ"ג עשין כ"ו דאסר לאכול פת במפה שמא יגע באוכל עיי"ש דון מינה בזמן מלחמה לדעת רבינו דכיון שהם טרודים יש לחוש שמא יגעו באוכלים ולאו אדעתייהו ולכך לא תיקנו כן וחייבים עכ"פ במים אחרונים. ואי קשיא הא קשיא מההוא עובדא דרבי עקיבא פרק עושין פסין (עירובין דף כ"א) דאמר מה אעשה שחייבים עליהם מיתה מוטב שאמות מיתת עצמי ולא אעבור על דעת חבירי. וקשה טובא דלמא לא היה כורך ידיו במפה ואוכל שבזה לא היה עובר על דברי חז"ל ולא היה מסכן עצמו ולא שייך בזה לומר

דמחמיר על עצמו היה דכל כך הוא כמו זה והיה מרויח שלא ימות בצמא וגם כי רוב הפוסקים חלקו על רבינו בדין זה מ"מ בשעת הדחק יודו דשפיר דמי והרי הרב ב"י או"ח סי' קס"ג כתב דאם אינו מוצא מים ברחוק ד' מילין כורך ידיו במפה ואוכל ואין לך שעת הדחק גדולה מזו דר"ע. ונראה דכיון דבגמרא פרק כל הבשר אמרינן דבאוכלי חוליהן בטהרה אין מועיל תיקון זה לפי שאינם נזהרים כל כך ופסקו רבינו פ"ח משאר אבות הטומאה ובסוף הלכות טומאת אוכלין כתב דחסידים הראשונים היו עושים כן וכו' א"כ סתמא דמלתא דר' עקיבא זלה"ה היה מתנהג בחסידות זה ואם כן לדידיה הוה ס"ל דאינו מועיל תיקון זה דלא חילקו נראה לענ"ד בדוחק שוב ראיתי למרן ז"ל ד"ה אפי' אין לו מים וכו' שנתעורר מזה וכתב דהך דלט וכו' היינו בדאי אפשר לו עיי"ש ועדיין הוא מגומגם.

המאכיל לאחרים וכו'. שם. ורבינו השמיט ההיא דשיבתא משום דלא שכיח כמ"ש התוספות שם עיין עליהם.

הלכה יט

אסור להאכיל וכו'. בגמרא שם איתא עובדא דרב הונא בר ססורא הוה קאי קמיה דרב המנונא בלם ליה אומצא ואכיל אמר ליה אי לאו דרב המנונא את לא ספינא לך מאי טעמא לאו משום דזהיר ולא נגע לא דזריז קדים ומשי ידיה מעיקרא ע"כ ורבינו לא חילק בין זריז ללא ואפשר דכיון דמלתא דפשיטא היא לא ביארו דפשיטא שאין דין זה אמור אלא לסתם בני אדם אבל במי שאנו יודעים ומכירים בו שהוא חכם וחסיד וזריז פשיטא שאין לחושדו ושפיר דמי.

ואסור לזלזל וכו'. פ"ה דעדיות ובסוטה דף ד' כל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם ובשבת דף ס"ב אמרו דבא לידי עניות.

הלכה כ

צריך אדם וכו'. סוטה שם ומ"ש ותכף לנטילת ידים וכו' בברכות דף מ"ב ועיין בפי' רש"י שם.

פרק ז

הלכה א

מנהגות רבות וכו'. דברי רבינו מבוארים בברכות דף מ"ו. ומ"ש

וגדול מיסב בראש וכו'. אף דבברייתא איתא דהיינו בשהם בשני מיטות רבינו לא חש לזה משום שכבר ידוע שמנהגם היה לאכול כל אחד על מיטה אחת וכדמוכח ממ"ש

בהל' ג' עד שיביאו מלח או ליפתן לפני כל אחד ואחד וגם כבר כתב היו לו שלש מיטות וכו'.

הלכה ב

ואם היו כולן בעלי הבית וכו'. כתב מרן ז"ל שכתב כן כדי ליישב הני תרי לישני דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי וכו' וכהתוס' ז"ל ע"כ נראה דלאו דוקא דחד לישנא הוא דקאמר ר"י משום רשב"י והאחד הוא מרב הונא אלא כתבו כן כדי ליישבם מצד הענין דאין סברא דכשיש אורח יברך הכל הבעל הבית ומההיא דרבי זירא ורבי אבהו נמי לא קאמר בש"ס שבירך רבי אבהו ומסתמא רבי זירא בירך אלא שמתחלה הוה קמסרהב ברבי אבהו משום דרך ארץ. תדע עוד דמייתי התם מאי מברך וכו' שהיא ברכת האורח ודו"ק.

הלכה ג

אין הבוצע רשאי וכו'. שם דף מ' ומ"ש פת חרבה בחי"ת כצ"ל. ונראה דרבינו נייד מפירוש רש"י שפירש פת נקיה משום שא"כ יפטרו רוב העולם ממלח ובמדרש איתא הביאו הרב ב"י סי' קס"ז וז"ל כשישראל יושבים על השלחן וממתינים זה את זה עד שיטלו ידיהם והם בלא מצות השטן מקטרג עליהם ובריתת מלח מגין עליהם ע"כ ולכך פירש כפירוש שלישי שפירש הערוך דהיינו פת חרבה שאינו דבר רגיל ולדברי הטור שם עיין להרב ב"ח שם.

ואינו בוצע וכו'. מדאמרינן בברכות דף מ"ו בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה ושם דף ל"ט רבי זירא בצע אכולא שירותיה בשבת משמע דבחול לא ובירושלמי איתא שיעור בציעה אית דאמרי כזית ואית דאמרי פחות מכזית ב"י בשם הרוקח שם. ומ"ש ואינו בוצע וכו' סנהדרין דף ק"ב וכפירוש שני שפי' רש"י וכתבו ז"ל דבפת שלנו יש לחתוך הפרוסה מן הצד כדי שיחתוך למעלה ולמטה עיין להרב ב"י סימן קס"ז.

הלכה ד

מצוה מן המובחר וכו'. כרבי יוחנן בברכות דף ט"ל והתוס' ז"ל כתבו דאפי' שלימה קיבר ופרוסות נקי מברך על השלימה וכן דעת הרא"ש והטור סי' קס"ח והוא מהירושלמי והרבינו יונה והכלבו פסקו לברך על הפרוסה שהיא נקיה כמ"ש הרב ב"י שם וסתמיות דברי רבינו נוטים לדעת התוספות והרא"ש וכו' וגם מדלא חילק אלא בפת שעורים וכו'. ודע דבתרומת הדשן סי' ל"ב כתב דכל זה דוקא כשרוצה לאכול משניהם אבל אם אינו רוצה לאכול כי אם מאחד מהם זה הוא החשוב אצלו וממנו בוצע הגהה שם ועיין להרב ב"ח ז"ל.

בשבת ויו"ט וכו'. שם ובשבת דף קי"ז ומרן בשם הרי"ף כתב דמן לא היה יורד ביו"ט ולכך בעי לחם משנה גם ביו"ט ע"כ ונחלקו הפוסקים ז"ל אם יש לו לבצוע מהתחתון או מן העליון או משניהם יחד עיין להרב ב"י סי' עד"ר.

הלכה ה

הבוצע וכו' אלא א"כ היה אבל. כתב מרן ז"ל באיכה רבתי ע"כ וכ"כ הגהות מיימוני וסמיך ליה מדכתיב פרשה ציון בידיה ע"כ ואני הצעיר חפשתי שם ולא מצאתיו גם בב"י סוף סי' קס"ז כתב בשם הרשב"א שראה דבר זה ואינו זוכר מקומו והרב ב"י שם לא הזכיר שהוא באבל רבתי וכתב הרב מנוח בשם הגאונים דבשבת פורס כדרכו דאין אבילות בשבת ע"כ נראה דקרי לזה דברים של פרהסיא דאילו דברים של צנעא פשיטא שנוהג. **והבוצע וכו'**. שם דף מ"ז. ונראה דס"ל כיש מפרשים שהביאו התוס' וכ"כ הרב ב"י שם אבל בכסף משנה נראה דלא פי' כן עיין עליו.

הלכה ו

השלישי מפסיק עמהם. גם זה שם ונראה פירושו אם היו אוכלים בקערה אחת ופסקו שנים מהם מלאכול דאינו דרך ארץ שהשלישי יאכל לבדו כיון שפסקו שני חביריו והיינו שפסקו לדבר או לשתות וכיוצא ורש"י פירשה לענין זימון ועיין להרב ב"י סי' קע"א ור'. **אין משיחים בסעודה וכו'**. ממתניתין דבא להם יין ובגמרא דף מ"ג וכל מין דיבור אסור אפילו בדברי תורה דהא אפילו עניית אמן נאסר ובירושלמי פ"ו דברכות איתא דאפילו למי שנתעטש אין אומרים לו אסותא ומכיון דיהיב טעמא רבינו מפני הסכנה הכל בכלל. ומ"מ בסוף הסעודה יש ללמוד איזה דבר כגון משניות או מזמורים קודם ברכת המזון וכן פירש המשנה באבות שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה וכ"כ השל"ה ומג"א סי' ק"ע.

הלכה ז

ודרך רחמנות הוא וכו'. מרן ז"ל הביא ההיא דפרק אע"פ דף ס"א חד ספי מכל מין ומין וחד ספי מחד מינא והביא פי' רש"י וכתב ע"ז וממילא משמע שאין השמש אוכל עם המסובין ע"כ ומדהביא פירוש רש"י בסתם משמע שהוא מפרש דברי רבינו כפירושו וקשה דלרש"י מאן דאמר מכל מין על כרחך ר"ל לשובע דהא מדפירש וחד ספי מחד מינא דר"ל ממין ראשון לשובע ומשאר מינים משהו מכלל דמאן דאמר מכל מין ר"ל לשובע מדמשתעי אליהו בהדיה ואם כן קשה דרבינו כתב דרך רחמנות הוא ליתן לתוך פיו מכל תבשיל ותבשיל כדי ליישב דעתו ולשון זה מוכח דהיינו משהו מכל תבשיל וא"כ הוי דלא כמאן ובאמת דדברי רבינו מוכחי כפשטן של דברים דחד ספי מכל מין

משהו וחד ספי מחד מינא לחוד וכיון דאליהו משתעי בהדי מאן דספי מכל מין שמע מינה שכן יש לנו לעשות. ודוחק לומר דמה שהביא פי' רש"י היינו כלפי מה שסיים וממילא משמע וכו' דזה מפשטן של דברים משמע. ואפשר שמרן לא היה גורס בדברי רבינו ונותן לתוך פיו. ועיין עוד בסוף הלכות עבדים מדרכי הרחמנות.

ואם נתנו לו יין וכו'. בחולין דף ק"ז פליגי רב ורבי יוחנן אם מברך על כל פרוסה ופרוסה ורב פפא קאמר דלא פליגי הא דאיכא אדם חשוב הא דליכא אדם חשוב ופי' רש"י אי איכא אדם חשוב בסעודה בטוח הוא שיתן לו לחם כל הצורך ורבינו לא חילק כלל וכבר יישבו מרן ז"ל עיין עליו ונראה לענ"ד עוד דכיון דרבינו נתן טעם לפי שאין שתייתו תלוי ברצונו אלא ברצונם גילה לנו שבכל דבר כיוצא בו הדין כך וכיון דבדאיכא אדם חשוב דרך הוא ליתן לו לחם כל הצורך אם כן הרי אינו תלוי ברצונם שכיון שהמנהג הוא כך ספקו כודאי שיתן לו ועיין להכנה"ג שהאריך.

הלכה ח

יצא אחד וכו'. יומא דף ל' וגירסת רבינו ומחזיר פניו לאורחים ועיין למרן ז"ל.

הלכה ט

אין מניחין וכו'. ברכות דף נ' ונתבארו דברי רבינו ומ"ש וענבים ורמונים פי' רש"י שבשלו כל צרכן שאז הם נמאסין ע"כ ופשוט.

וכן אין מפסידין וכו'. נראה דרצה לכלול בזה מ"ש בברייתא שם אבל לא גלוסקאות לא בימות החמה ולא בימות הגשמים וס"ל דלאו דוקא גלוסקאות דכל דבר שהוא דרך הפסד ובזיון הוא הדין והוא הטעם ומרן ז"ל כתב דלא הזכיר רבינו הך דגלוסקאות משום דמלתא דפשיטא היא עיי"ש ולענ"ד נראה כמו שכתבתי תדע דבהא דאין מפסידין את האוכלין לא הזכיר ז"ל מהיכן נפקא ליה ולפי דרבינו למדו מהך ברייתא כאמור. שוב ראיתי להרב גופיה סי' קע"א שאסר לזרוק את הפת משום בזיון ומסכים למ"ש תהלה להשי"ת.

הלכה י

אסור לאורחים וכו'. ברייתא ומעשה בחולין דף צ"ד וממ"ש שהרי אין לו וכו' משמע דאם כבר סיימו לאכול ושיירו איזה דבר יכולים ליתן מהשיריים לבנו ולבתו של בעל הבית שהרי כבר כילו לאכול ממה שהביא לפניהם וכ"ש אם הוא בסוף הסעודה ומ"מ נראה שטוב להחמיר תדע דשם בגמ' הביאו המעשה בשני בצורת ואפ"ה רבינו לא חילק כסתם ברייתא שם משמע דאין להקל כלל.

לא ישלח וכו'. גם זה שם ועיין בדברי רבינו פ"ב דהלכות דעות ומ"ש שם בס"ד.

הלכה יא

גמרו לאכול וכו'. משנה וגמ' בברכות דף נ"א. ומ"ש **שמא ישיירו שם פירורין וכו'**. איכא למידק דרבינו כתב לעיל פ"ג הל' ט"ז שמים אחרונים אינם ניטלים אלא על גבי כלי ואם כן איך כתב שאסור לרחוץ עליהם תיפוק לי דאין נטלין ע"ג קרקע וי"ל דלאו דוקא רחיצה ממש אלא ר"ל שמא ינתזו מהמים על הפירורין בשעה שרוחץ וכן פי' רש"י עיי"ש. ומ"ש מרן בסוף דבריו וקבעו נמי הלכה כב"ש. ט"ס הניכר הוא וצ"ל כבית הלל ודו"ק.

הלכה יב

הביאו להם מים וכו'. ובגמ' חילקו דכשחמשה עד מאה די בחמשה האחרונים והיא השגת הראב"ד ז"ל ומרן ז"ל תירץ דההיא מתניתא אתניא בימיהם וכו' ע"כ וקצת קשה דלעיל בתחילת הפרק פסק רבינו כהך מתניתא בדין המיטות וכו' אף שאינו נהוג בזמנינו עיי"ש. ויש ליישב.

ולא בדרכים. עיין להתוס' שם שחילקו בזה ורבינו לא נחית לזה שאינו מהלכות דרך ארץ דסעודה ואגב הוא דנקט הני.

אלא בפתח הראוי וכו'. נראה דנפקא ליה מעובדא דאיתא בגמרא דהתם שעת כניסה הוה ומ"ש מרן ז"ל עיין עליו לא הבנתי כוונתו דבגמרא לא מצינו דבר זה בפירוש אלא מכח דיוק כאמור ודו"ק.

הלכה יג

גמרו ליטול ידיהם וכו'. משנה שם דף מ"ב והראב"ד זכרונו לברכה השיג על רבינו מכח הירושלמי ומרן הליץ בעד רבינו בשני דרכים הגונים עיין עליו.

הלכה יד

אם היה שם יין. ברייתא שם ורבינו אינו מפרש כפי' רש"י ועיין למרן ז"ל.

הלכה טו

אף על פי וכו'. שם דף נ"א ופסחים דף קי"ז וכן דעת הרי"ף שאינה טעונה כוס אפילו בשלשה ועיין להרב כנה"ג סי' קפ"ב מ"ש בדין זה.

פרק ח

הלכה א

כל פירות וכו'. ריש פ' כיצד מברכין ובגמ' דף מ"ד וכרב אשי וכן פסקו ז"ל.

והשותה מים וכו'. משנה שם ובגמ' דף מ"ה ומדנקט מים דוקא ולא כתב והשותה סתם משמע דס"ל דדוקא מים שאין לו הנאה אבל אם שותה שאר משקים דנהנה מהם אף אם אינו לצמאו צריך לברך תחלה וסוף וכן ס"ל להרא"ש והתוס' ז"ל וכן פסק הרב ב"י או"ח סי' ר"ד וכ"כ הרב מגן דוד ז"ל.

הלכה ב

הסוחט וכו'. שם דף מ"ה ודף ל"ח כדברי רבינו וטעם היין מבואר שם דף ל"ה משום דסעיד ומשמח ומאי דלא מברכים עליה שלש ברכות משום דלא קבעי אינשי סעודתא עליה וטעם דין השמן מבואר גם כן בחולין דף ק"כ דאיתקש שמן ליין לענין ביכורים ולענין ערלה משום דאיקרו פרי בג' שנים ולכך מברכים עליהם בורא פרי העץ משא"כ בשאר פירות ואפילו ממין שבעה.

ועל השמן וכו'. ברכות דף ל"ה ולא ביאר רבינו דין ברכה אחרונה כמו שהזכיר ביין אף דנראה דאין לחלק ביניהם כיון ששניהם ממין שבעה (ואיתקוש ג"כ אהדדי כנ"ל) אמנם נראה פשוט שלא קבעו ברכה מעין שלש אלא על היין דוקא וכן משמעות הפוסקים ז"ל ונראה דהיינו טעמא מפני חשיבותו דאישתני למעליותא וסעיד ומשמח משא"כ בשמן ודו"ק.

אבל אם שתה וכו'. מרן ז"ל תמה על זה דכיון דאזוקי מזיק למה יברך כלל ותירץ בעד רבינו שלא אמרו כן אלא לאפוקי ברכת בורא פרי העץ אבל כיון דאע"ג דאזוקי מזיק נהנה הוא מברך ע"כ ואף דרבינו כתב שהרי לא נהנה בטעם השמן הכוונה שלא נהנה הטעם עצמו אמנם מ"מ קצת הנאה יש לו דאל"כ הוי ליה לומר שהרי לא נהנה ותו לא ועוד דאם אין לו שום הנאה למה יברך אפילו שהכל ועיין להרב ב"ח סימן ר"ב שהליץ בעד רבינו שחייב לברך שהכל על השמן ועל החומץ דלא כשאר פוסקים משום דמזקי ועיין עליו להרב מג"א שם.

הלכה ג

פירות או ירקות וכו'. שם דף ל"ח ע"פ דברי התוספות ושאר פוסקים ז"ל ועיין להרב ב"י סי' ר"ב ור"ה.

הלכה ד

וירקות שדרכם וכו'. ובפירות שדרכם לאכלם שלוקין לא ביאר רבינו מה דינם ונראה דהוא הדין והוא הטעם וכן פסק הרב ב"י סימן ר"ב ומ"מ פירות שהם טובים יותר מבושלים וכשהם חיים דרך בני אדם לאכול קצת כגון חבושים דעת הטור בשם הר"ם מרוטנבורג לברך עליהם בורא פרי העץ בין חיים בין מבושלים עיין להעטרת זקנים ז"ל.

והוא ששלקן וכו'. קשה דמשמע דאם שלקן לאכול הירקות עצמן כדרך כל הארץ אין מברכין על מימיהם בורא פרי האדמה וזה מנין לו דבגמ' דף ט"ל אמרו סתם אמר רב פפא פשיטא לי מיא דסילקא כסלקא ומיא דליפתא כליפתא ומיא דכולהו שלקי כשלקי ופי' רש"י מיא דסילקא תבשיל של תרדין כסילקא לענין ברכה ע"כ משמע דבישל ירקות כדי לאכלם וקאמר דבמימיהם יש לו לברך ברכת הירקות ומרן הקדוש נראה שנרגש מזה שכתב וז"ל ואפשר שמ"ש רבינו והוא ששלקן וכו' הוא למעט כששולקין איזה ירק לעבורי זוהמא ע"כ פירוש משום דבגמ' בתר הכי בעי רב פפא מיא דשיבתא מאי למתוקי טעמא עבידי או לעבורי זוהמא עבדי ליה וכו' ע"כ ומ"מ הרב דרכי משה ז"ל הבין דברי רבינו כפשוטן עיין להמג"א סי' ר"ה ואם נפרש הדברים כפשוטן צ"ל דס"ל לרבינו דדוקא בשולקן להוציא מימיהם דאז הוא מתכוין להוציא כל ממשות הירקות ע"י הבישול אז מברך על המים כירקות עצמן אבל בלאו הכי דמי לסוחט פירות שהזכיר לעיל שאין מברכין אלא שהכל אמנם הסכמת הפוסקים אינה כן שהרי לא חילקו בדבר כלל עיין להרב ב"י שם.

הלכה ה

קנים המתוקים וכו'. דין זה לא נזכר בגמ' ודעת רבינו לברך עליהם ועל מימיהם שהכל מפני שאינם פרי כלל ודלא כדעת הסמ"ק בשם בה"ג לברך בורא פרי העץ והוא ז"ל כתב עליו דלולא הקבלה היה נראה לברך בורא פרי האדמה והביאו הרב ב"ח ז"ל ודעת ריא"ז בפ' כיצד מברכין כבה"ג והיא דעת הטור ג"כ בסי' ר"ב שחלק על רבינו למ"ש ואני אומר וכו' וז"ל ואפשר להשיב על דבריו שאינו דומה לדבש תמרים שהתמרים הם פרי ונטעי להו אדעתא לאכלם הילכך כשנשתנו נשתנית ברכתם מידי דהוה אכל הפירות וכו' אבל אלו הקנים שאינם ראוים לאכילה ועיקר נטיעתם על דעת הדבש ודאי זה פריין ומברך עליו בפה"ע ע"כ. ומרן ז"ל כתב עליו וז"ל ואני אומר שאילו היו הקנים הללו נמצאים בארצו של הטור לא היה טוען כן שבמקום שנמצאים מוכרים מהם לאלפים ולרבבות למצוץ אותם והרי המים היוצאים מהם כשאר מי פירות ע"כ ולכאורה דברי מרן אלו אין להם שחר דמאי קאמר להטור ז"ל אדרבה זה הוא טעמו וסיוע לדבריו דכיון דנטעי להו אדעתא למצוץ מימיהם א"כ זה הוא פריין ויש לברך עליהם בפה"ע לדעתו ז"ל וכן הקשה הרב מגן דוד שם.

ונראה לענ"ד דדברי מרן נכונים וזה משום דכוונת הטור מבוארת שיש לברך על הדבש שמוציאים מאלו הקנים בפה"ע שהרי כתב דזה פריין ומברכין עליו בורא פרי העץ משום דעיקר נטיעת אלו הקנים להדבש כלומר לבשל מימיהם לעשותם דבש כנהוג וידוע.

ולכך בעי שיברך עליו בפה"ע ולזה בא מרן הקדוש לומר דזה אינו דלא נטעי להו אדעתא להוציא הדבש כלומר ע"י בישול וכו' דלזה נחית הטור על דברי רבינו והוכיח כן משום דבאותן הארצות זה דרכם למצוץ אותם הקנים כמו שהם ובזה הוא שדחה תשובת הטור על רבינו דכיון דנטעי להו אדעתא למצוץ מימיהם כך א"כ לענין הדבש ע"י בישול המים הרי חזרנו לדברי רבינו דאף את"ל דנקראים פרי הקנים בעצמן דהיינו למצוץ אותם כי זה דרכם מ"מ כשסחטו מימיהם הרי נשתנו ואף כשבישלם לא עדיפי מדבש תמרים וכו' כלומר כיון שאותם המים לכו"ע אינם פרי איך נאמר דע"י האור יקראו פרי וכי עדיף זה מהמשקה הזב מהפרי עצמו ודו"ק וכבר הסמ"ג ז"ל קילס דעת רבינו והביאו הרב ב"ח שם וכן פסק הרב ב"י בשלחנו הטהור וכן עמא דבר.

הלכה ו

הקור וכו'. שם דף ל"ו מסקנא כדברי רבינו.

והאביונות וכו'. בגמרא שם משמע דתמרות לחוד ואביונות לחוד והאביונות הם עיקר הפרי ורבינו שכתב שהאביונות הם כצורת תמרות צ"ל דלאו דוקא ועיין להרב בית יוסף סי' ר"ב.

הלכה ז

אבל יבשים וכו'. שם וכרבא וקצת קשה דמאי שנא משמן לבדו דאף שאינו נהנה מברך שהכל כמ"ש רבינו לעיל הל' ב' והכא נמי אף שאינו אוכל ואינו נהנה כיון דע"י תערובת הוא ראוי לאכול דומיא דשמן דע"י שלקות וכיוצא הוא ראוי הו"ל לברך לפחות שהכל ואין לומר דאין הכי נמי כי לא פטר רבינו אלא מברכת בורא פרי האדמה שהזכיר ולא כתב שאין מברכין כלל דמ"מ אם איתא כל כי האי הוה ליה לפרש מלבד דא"א לומר כן לפי הש"ס וי"ל דשמן אף שאין בו הנאה עצמית כשאר הנאות הנאה קצת מיהא איכא וכמ"ש שם מרן ז"ל משא"כ הפלפלין והזנגביל שהם חדין ואין בהם שום הנאה כלל ופשוט הוא. ודע שהרמ"ך ז"ל השיג על רבינו מדין ערלה דפלפלין מקרו עץ וחייבים בערלה וא"כ למה אין מברכים ברטובין בורא פרי העץ ומרן ז"ל תירץ בשם הרשב"א דמאחר דלא נטעי ליה אנשי לאכלן כמות שהם ראוי לשנות ברכתם קצת.

הלכה ח

הפת וכו'. משנה ובריית שם דף מ' ונחלקו הפוסקים ז"ל בדין יין שהקרים דאיכא מאן דאמר כפשוטו דהיינו שהעלה קמחים וכו' ואיכא מ"ד שהוא רע מצד עצמו וכן פי' רש"י בב"ב דף צ"ה וכן דעת הרב מגן דוד סי' ר"ד והכי מסתברא.

והנובלות שהן פגין. במה שיש לעמוד בדין זה ובדברי הרב ב"י או"ח סי' ר"ב ור"ד עיין להשו"ת שער אפרים סי' כ"ג והמגן דוד שם.

והשכר דין השכר מבואר בפרק המוכר פירות שם ורבינו השמיט זמית דאיתא בגמרא ופירש הערוך סל"יימא אי נמי מרק ואפשר דמשום דילפינן מדין שכר לא הזכירו.

וכל המברכין וכו'. ברכות דף מ"ו ודין כל הטעון וכו' בנדה דף נ"א.

הלכה ט

שמרים וכו'. בב"ב שם והיינו דוקא ביינות שלהם שהם חזקים כדאמרינן בעלמא כל חמרא דלא דרי על חד תלת מיא לאו חמרא הוא וכן פסק הרב ב"י או"ח סי' ר"ד אבל ביינות שלנו הכל לפי המקומות והטעם לפי חוזק היין.

הלכה י

בירך על פירות האילן וכו'. משנה וגמרא שם ונמצא נסחא אחרת בדברי רבינו עיין למרן ז"ל שתירץ על נכון וגם למה שפסק רבינו בהלכות ביכורים עיין שם ועיין בשאלות ותשובות מהר"ם בן חביב ז"ל. ועיין להראנ"ח סימן פ"ט והרב בעל שדה יהושע והרב כנסת הגדולה סימן ר"ו הסכימו כנוסחתינו ועיין עליהם זכרונם לברכה.

הלכה יא

לקח כוס של שכר וכו'. פ"ק דברכות דף י"ב פשיטא היכא דנקיט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשכרא הוא ופתח ומברך אדעתא דשכרא וסיים בדחמרא יצא דאי נמי אמר שהכל יצא דתנן על הכל אם אמר שהכל יצא אלא היכא דנקיט כסא דשכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא פתח ובריך אדעתא דחמרא וסיים בדשכרא מאי בתר עיקר ברכה אזלינן או בתר חתימה אזלינן תא שמע שחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא וכו' כללו של דבר הכל הולך אחר החיתום שאני התם דקאמר ברוך יוצר המאורות הניחא לרב דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה שפיר אלא לרבי יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה מאי איכא למימר אלא כיון דאמר רבה בר עולא כדי להזכיר מידת יום בלילה ומידת לילה ביום כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרוויהו קאמר תא שמע מסיפא כללו של דבר וכו' מאי לאו לאתויי הא דאמרן לא וכו' ע"כ ומשמע דבעיין לא איפשיטא וכ"כ התוס' והרי"ף ז"ל אלא דנראה דדברי רבינו אינם מובנים כפי הש"ס דקשה חדא דלמה לא נקט חלוקת הש"ס גופא דאיבעיא לן דהיינו פתח בדחמרא וסיים בדשכרא ותו דרבינו בפ"א דהלכות ק"ש סתם דכל הברכות הולכים אחר חתימתם וכו' והוא הפך ממ"ש כאן ותו דהתם היינו שאמר להדיא שניהם וכאן כתב דאדעתא וכו' ומרן ז"ל שם

נתעורר בכל זה ותחילה הביא דברי תלמידי הרבינו יונה דס"ל דרבינו מפרש הסוגיא באומר שהכל נהיה בדברו ובורא פרי הגפן וכדברי הרי"ף ז"ל וכו' אלא שהקשו עליו מהסוגיא דמדמי הברייתות להדדי ולפ"ז לא דמו דחיתום דשחרית היינו מדבר אחד כגון יוצר המאורות וחיתום של הברכה היינו בתרתי בפה"ג ושהנ"ב ונמצא שבין ברוך אתה ה' ובין החתימה עצמה מפסיק ע"כ וקושיא זו נראה דאיתא ג"כ לסברת הרי"ף ז"ל שהרי הרא"ש ז"ל פירש דבריו כן.

וצ"ל דס"ל דכיון שאומר כל נוסח ברכת ערבית בשחרית וגם בחיתום הברכה אמר המעביר יום ומביא לילה וכו' הרי חתם בתרתי מקרי וגם מקרי הפסקה בין תחילת ברכת יוצר אור דפתח אדעתא לומר ברכת שחרית לברכת יוצר המאורות אם כן דמיין דא לדא. והנה אף דמצד הלשון שכתב רבינו פירוש זה הוא דחוק הרבה וכמ"ש מרן הקדוש שם מ"מ מצד הדין נראה דהוכרחו תלמידי הר"י לפרש כן שמוטב לסבול דוחק הלשון מדוחק הענין וזה דאם נפרש דאדעתא דוקא קאמר קשה מה שהקשה הראב"ד והרא"ש ז"ל דההיא דערבית על כרחין שאמר להדיא ואם כן לא דמי לבעיין דעל מנת קאמר וגם הרשב"א ז"ל כתב לקושיית הראב"ד דגם שרש"י פירש דאדעתא נמי קאמר מ"מ לאו דוקא ואשגרת לישן הוא אלא על כרחך באומר להדיא קאמר בההיא דערבית. ואם נפרש דגם הבעיא בלהדיא איירי אתי שפיר. ותו דאם נאמר דעל מנת דוקא קאמר דר"ל דהכוונה היא הגורמת ולא חיישינן למה שהוציא בשפתיו כלל אם כן אף אם יברך בלא חתימה כלל כגון שאמר ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אדעתא לומר הסיום ולא סיים כלל נימא דיצא וזה לא יתכן. ותו דבגמ' אמרו שחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא ואם איתא אמאי לא יצא הרי כיון בעיקר הברכה לברכה הראויה וגדולה מכולם דאיך נאמר דהוציא דבר שקר מפיו ויצא וכ"כ הרב ב"ח סי' תפ"ט עיי"ש.

האמנם אי מצינן לתרוצי הנך קושיות טפי עדיף דבאמת לשונו הזהב של רבינו הקדוש ז"ל מבואר כשמש ומוכרח דר"ל שנתכוון לבד שהרי סיים ג"כ מפני שבשעה שהזכיר את השם והמלכות וכו' לא נתכוון אלא לברכה הראויה לאותו המין והואיל ולא היה בעיקר הברכה טעות וכו' ע"כ כלומר בשם ומלכות דוקא. והנה מרן ז"ל תיקן להההיא דשחרית וכו' במה שתירצו שאני התם וכו' אי נמי לדרך ב' דבמכ"ש קאמר עיי"ש ובהכי מתורצת ג"כ קושיית הראב"ד ז"ל ולאידך קושיא דא"כ גם אם בירך בלא חתימה נימא דיצא י"ל עם מ"ש הרמב"ן ז"ל בהך פיסקא דאמרינן שחרית פתח במעריב ערבים וסיים יוצר המאורות יצא דהא קי"ל מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר ותירץ דלא דמי ההוא דמצלי וטעי להההוא דלא מצלי ולא טעי ע"כ ור"ל ההיא דשחרית וכו' התפלל אלא

שטעה בה דלביה אנסיה אמנם חתם ולא פתח לא התפלל כלל דהחתימה לבדה אינה חשובה כלל אף אם נתכוון ה"נ בשלמא כשבירך ברכה גמורה אלא שטעה בה הואיל ונתכוון לברכה הראויה די בהכי ומה גם דרבינו בשכר של גפן איירי כמ"ש בתשובה לחכמי לוניל ז"ל דנמצא דשייך קצת לברכת השכר משא"כ כשבירך בלא חתימה כלל דאין זה כלום וגם שאר החלוקות שהזכיר אינו שקר גמור דמישך שייכי קצת דההיא דבורא פרי העץ בפרי האדמה הא מיהא פרי הוא וגם העץ תחילת ברייתו מן האדמה הוא וההיא דתבשיל של דגן נמי מין לחם הוא אלא שנשתנית ברכתו בשביל הכשר ואופן עשייתו לא בשביל המין ומעין זה כתב הרב לחם משנה ז"ל עיי"ש ובהכי נמי תתורץ קושיא בתרייתא. ואין להקשות לזה ממ"ש בגמרא היכי דמי אילימא דאכל נהמא וקסבר דתמרי אכל פתח אדעתא דתמרי וסיים בדנהמא היינו בעיין הרי דהוציא דבר שקר מפיו וקאמר דהיינו בעיין די"ל דכבר ידע דתמרי מיזן זייני ודו"ק. ואכתי איכא למידק אמאי לא הזכיר ההיא דאכל תמרי וקסבר נהמא אכל ופתח בדנהמא וסיים בדתמרי וכו' מאי טעמא דתמרי נמי מיזן זייני ע"כ והא לאו פשיטא היא דבשלמא ברכת שהכל דלעיל כיון שהיא פוטרת כל המינים אמטו להכי פשיטא לן אבל הכא הטעם אינו בשביל הברכה אלא מטעם דמיזן זיין והוה אמינא דלא יצא ותדע דהוצרך לרבויי דכללו של דבר וכו' וצ"ל דבכלל הנהו דכתב רבינו היא דכל שלא הוציא שקר גמור מפיו בכל ענין יצא ודו"ק.

הלכה יב

כל הברכות האלו וכו'. כתב מרן ז"ל ומשמע שהוא סובר שאפילו ברכה מעין שלש אינה מן התורה וכו' ע"כ פי' ממ"ש רבינו לעיל וכן אם היה לפניו תבשיל של דגן וכו' ואכולהו קאי כל הברכות האלו.

בא"ד ולפיכך כתב בסוף פ"ב וכו' אף דבפרק ג' הזכיר תחילה דין ברכת המזון ואחר כך ברכה מעין שלש כוונת מרן היא לומר דאם איתא דמעין שלש ס"ל דהויא מן התורה הו"ל לכתוב דין דנעלם וכו' אחר מ"ש בפ"ג ודו"ק.

שכח והכניס וכו'. שם דף נ' ובמרן ז"ל והא דתניא מסלקן במידי דממאיס במידי דממאיס נמי. צ"ל דלא ממאיס. בא"ד והרא"ש כתב פ"ח צ"ל פי' ר"ח. ובדברי מרן ז"ל איכא למידק דהביא דברי הרא"ש ז"ל וכתב אח"ז שהראב"ד הוא חולק על הרא"ש וליתא דהרא"ש סיים וכן פסק הראב"ד ז"ל וקשה נמי דאמאי לא סיים לשון הרא"ש וחלק עליו והוא כתב בהיפך. ואפשר דלא חש לה משום דלא נחית הכא אלא לפרש כוונת רבינו ולפי דברי ההשגות הראב"ד חולק על הרא"ש והרא"ש שכתב דהראב"ד פירש כדבריו אינו

מדברי ההשגות אלא במקום אחר כתב כן. שוב ראיתי ישוב הדברים להרב ז"ל באו"ח סי' קע"ב עיי"ש והראב"ד פליג מדידיה אדידיה ועיין במפרשים ז"ל.

הלכה יג

היו לפניו וכו'. אמתני' דהיו לפניו מינים הרבה רבי יהודה אומר אם יש ביניהם מין שבעה עליו הוא מברך וחכמים אומרים מברך על איזה מהם שירצה ובגמרא דף מ"א אמר עולא מחלוקת כשברכותיהם שוות דר"י סבר מין שבעה עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף אבל כשאין ברכותיהם שוות דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה מתיבי היו לפניו וכו' פליגי בה רבי אמי ור' יצחק נפחא חד אמר מחלוקת כשברכותיהם שוות וכו' וחד אמר אף כשאין ברכותיהם שוות מחלוקת ופליגי בלהקדמה כל המוקדם בפסוק וכו' ע"כ וכתבו התוספות אבל בשאין ברכותיהם שוות פי' רש"י כגון צנון וזית ושוב אין כאן מחלוקת כיון שאין האחד פוטר את חבירו אפי' ר"י מודה דאין עדיפות בשבעת המינים וכו' וכן יש לפרש דר"י מודה לחכמים הואיל ולא פירש הגמרא מוטב שנאמר שיחיד מודה לרבים ולא רבים מודו ליחיד ע"כ וכוונתם מבוארת דכיון דבגמרא לא אמרו אלא דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה אפשר לפרשו בתרי אנפי או כמ"ש רש"י דר"י מודה דאין עדיפות לשבעת המינים או דחכמים מודו לר"י דמברך על זה וכו' דקאמר היינו לענין שצריך לברך על שניהם דאין האחד פוטר את חבירו ומינה נמי דיש להקדים שבעת המינים דחכמים לא הקפידו להקדים החביב אלא בשאחד פוטר את חבירו אבל בשאין אחד פוטר את חבירו אין הכי נמי דשבעת מינים עדיף אלא שכיון שהגמרא לא פירשה להדיא אם איתא הו"ל לומר דברי הכל מין שבעה עדיף וכמ"ש הרשב"א ז"ל דכיון דאנן קי"ל יחיד ורבים הלכה כרבים יותר מסתברא לומר דר"י שהוא יחיד מודה לחכמים מלומר להיפך וא"כ צ"ל דרבי יהודה דמקפיד על שבעת מינים היינו דוקא בברכותיהם שוות דכיון שהאחד פוטר את חבירו וברכה אחת יש לו לברך לבד יש לו להקדים שבעת מינים משום חשיבות ארץ ישראל אבל בשאין הברכות שוות נחתינן דרגא ואין מקפידים על שבעה מינים אלא על החביב עליו עתה יברך תחילה כחכמים.

ומשמע דחביב לו רוצה לומר שעכשו הוא חביב לו ולא קפדינן לפעמים אחרים אם היה חביב עליו האחר ובהכי ניחא אמנם הרא"ש ז"ל פירש דחביב לו רוצה לומר שחביב עליו תדיר אפילו רוצה עתה לאכול מין אחר תחילה מברך על החביב ויאכל ממנו קצת ואחר כך יאכל מין אחר דחביב דלרבנן כמו מין שבעה דלר"י אבל כשאין ברכותיהם שוות דברי הכל וכו' דמסתמא יחיד מודה לרבים וכו' וכ"כ הרי"ף ז"ל דעל איזה מהם שירצה יברך ע"כ ולפי דבריו ז"ל קשה דמה נפשך אי ס"ל דבאין ברכותיהם שוות חכמים

ס"ל דמקדים החביב לו עכשיו או ס"ל דגם באין ברכותיהם שוות יש לו להקדים החביב עליו תדיר אף שעכשיו רוצה במין האחר אי ס"ל דחביב עליו עכשיו אם כן היכי שייך לומר דר"י מודה לחכמים כיון דגם לחכמים משתנה הדין ואי ס"ל דה"ה ולעולם קפדינן אחביב תדיר אף שעכשיו רוצה במין האחר א"כ היכי מצינן למימר דר"י מודה לחכמים דא"כ תקשה טובא לר"י דבשלמא לפי' התוס' וכו' דמשמע שמפרשים דחביב עליו עכשיו בשעת אכילה ניחא דכיון דחביב עליו עכשיו יש לו להקדימו אמנם אם נאמר דחביב עליו ר"ל תדיר ולא עכשיו א"כ אמאי מודה ר"י לחכמים דכיון שהוא אינו מקפיד לחשיבות דשבעה מינים בשביל שאין ברכותיהם שוות א"כ לא מצי מקפיד תו אחשיבות דחביב עליו תדיר דזה נקרא גם כן חשיבות כמו דשבעה מינים תדע דאף שעכשיו הוא רוצה במין האחד וחביב עליו יותר אפ"ה מניחו לבסוף מפני חביבות האחר.

וצ"ל דשאני חשיבות דארץ ישראל דהוא מצד עצמו של פרי מחשיבות שאדם מחשיב וחביב עליו תדיר ואף שעכשיו אינו חביב עליו אזלינן בתר הרוב וכיון שאדם זה דרכו לחבב וערב לו יותר מין זה דינא הוא להחשיבו גם בקדימת הברכה. ורבינו ז"ל סתם דבריו ונראה דמפרש כפשטן של דברים דחביב עליו ר"ל עכשיו וכמו שנראה מדברי רש"י והתוספות ז"ל. ומדברי רבינו תו נראה שמפרש כהבה"ג שהביא הרא"ש ז"ל דמ"ש בגמ' אבל בשאין ברכותיהם שוות דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה לא בא להשמיענו דין קדימה כלל אלא שאין האחד פוטר את חבירו וכמ"ש מרן. וקצת קשה דא"כ הול"ל אין האחד פוטר את חבירו להדיא וכן הקשה הרא"ש ז"ל לדעת הה"ג ור"ל דהשתא דקאמר הכי איכא למטעי דלענין קדימה נמי קאמר וכסברת התוס' והרא"ש ז"ל. ואפשר דאי הוה קאמר הכי היה מקום לטעות ולומר דפלוגתא דר"י ורבנן גופא היא בהכי ודר"י ס"ל דמין שבעה פוטר את האחר ורבנן ס"ל דאינו פוטר ולהכי קאמרי דמברך על איזה מהם שירצה כיון דעכ"פ אין אחד פוטר את חבירו והא ליתא דכו"ע מודו דאם בדיעבד בירך על זה פוטר את האחר ופלוגתייהו היינו לכתחילה וכ"כ שו"ת מהר"ם גאלאנטי סימן ל"ח עיי"ש.

וכל הקודם בפסוק וכו'. מסתמיות הלשון נראה דקאי אלעיל דקעסיק באם אינו רוצה בזה יותר מבזה וכלומר דבהא קפיד קרא לאקדומי אמנם אם אחד חביב עליו יותר מהאחר אותו שחביב עליו קודם ודהכי ס"ל לחכמים דפסק כוותייהו וכן נראה מדברי מרן ז"ל וכ"כ להדיא הרב ב"י או"ח סי' ר"א ואם כן קשה מעובדא דלקמן דרב חסדא ורב המנונא הוו יתבי בסעודתא אייתו לקמייהו תמרי ורמוני קדים רב המנונא ובריך אתמרי ברישא אמר ליה רב חסדא לא סבר לה מר להא דאמר רב יוסף ואיתימא רבי

יצחק כל המוקדם בפסוק זה קודם לברכה אמר ליה זה שני לארץ וזה חמישי לארץ ע"כ ואם איתא דקרא לא איירי אלא בשוים אבל כשהאחד חביב עליו יותר עליו מברך תחלה על כל פנים מאי קא קשיא ליה דילמא תמרי חביבי ליה (וכן הקשה הרא"ש ז"ל לסברת הרב שמעיה ז"ל) ורב המנונא נמי אמאי לא מהדר ליה תמרים חביבי עלי מרמונים וי"ל דהמקשה לא הוה קים ליה כדי לידע אם כן הוא ותו לגלות אי רב המנונא סבירא ליה הכי ורב המנונא נמי עדיפא מינה מתרץ ליה שאפי' אם התמרים לא היו חביבים עליו יותר אלא ששניהם שוים ע"כ בעי לאקדומי תמרי לרמוני מטעמא דארץ הפסיק הענין לענין דין הקדימה ודו"ק.

הלכה יד

ברכה אחת וכו'. ברכות דף מ"ד ועיין בדברי הרי"ף והרא"ש ז"ל.

אלא שעל הפירות וכו'. כתב מרן ז"ל בשם הרבינו יונה שאין לומר על תנובת השדה אלא בחמשת המינים דבהו שייך לשון תנובה שנאמר ויאכל תנובות שדי אבל בנוסחת הרי"ף ורבינו איתיה וכו' ע"כ ומזה קשה שרבינו בפ"ג לא הזכיר תנובת השדה ושם שייך יותר שהוא על חמשת המינים אם לא שנאמר דחיסור לשון יש שם ועי' מ"ש שם ושם כתב רבינו דמזכיר בה מעין המאורע בשבתות ויו"ט וכאן לא הזכירו וע"ז הקשה עליו בשלטי הגבורים דלמה חילק בהכי והניחו בצ"ע עיי"ש. ולענ"ד נראה דרבינו סמך בזה אמ"ש שם תדע שכתב בפתח דבריו ברכה אחת שהיא מעין שלש וכו' היא של מיני דגן אלא וכו' ע"כ כלומר היא עצמה האמורה לעיל בפ"ג ואין ביניהם חילוק אלא וכו' וכן מוכח מדברי הסמ"ג גופיה עיין עליו. ועיין עוד להכנסת הגדולה או"ח סי' ר"ח.

הלכה טו

שתה יין וכו'. עיין להרב ב"י סימן ר"ח ומ"ש בפרקין.

הלכה טז

אבל אם אכל בשר וכו'. עיין להרב לחם משנה והרב מגן דוד שם ס"ק ט"ז.

פרק ט

הלכה א

כך אסור וכו'. ברכות דף מ"ג אמר מר זוטרא בר טבי אמר רב מנין שמברכין על ריח טוב שנאמר כל הנשמה תהלל יה איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו הוי אומר זה הריח ושם דף מ"ד אמתניתין דכל הטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו ויש שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו אמרו לאפוקי ריחני ע"כ כלומר

שהריח אף שמברכין לפניו אין מברכין לאחריו והטעם כתב רש"י ז"ל בנדה דף נ"ב משום דהנאתו מועטת ע"כ נראה דכוונתו משום דהוה ליה כאוכל פחות מכשיעור דאין מברך לאחריו כלל אי נמי י"ל משום דבשלמא אכילה ושתיה שייך שפיר לברך לאחריו כיון דזמן הנאתם נמשך להגוף כל זמן שלא נתעכלו וגם יותר מזה והכי קי"ל נמי דמי שאכל ושכח ולא בירך יש לו לברך כל זמן שלא נתעכל המזון שבמיעיו משא"כ הריח דאחר שהניח מלהריח אין כאן שום הנאה כלל וכזה מצאתי להכלבו והביאו הרב מג"א סימן רט"ז וקרוב לזה כתב הלחם חמודות ז"ל שם סימן ק"כ לתת טעם למה אין מברכין שהחיינו על הריח המתחדש משנה לשנה ע"פ דברי רש"י הנ"ל דגם ברכת שהחיינו לא נתקנה אלא על ההנאה מרובה וכו' (אף שהוא תירוץ מגומגם הרבה) ומשם מהר"ר משה לוי ז"ל כתב לפי שברכת הריח סמכו על כל הנשמה וכו' ולפי שהנשמה נצחית לא שייך לומר שהחיינו וקיימנו וכו' שהרי קיימת ונצחית בעצמה ע"כ והשיירי כנה"ג שם כתב הטעם משום דאין זה דבר המתחדש משנה לשנה דכל שעתא ושעתא הוא מריח וכו' עיי"ש (וגם בזה יש לגמגם) ושם כתב דצ"ע למה אין מברכין שהחיינו בוורדים המרוקחים בדבש או בצוק"ר וכן פרחי הנרגא"ש המרוקחים בדבש כיון דמתחדשים משנה לשנה וכו' עד כאן ונראה דכיון דרוב הוורדים והפרחים האלו אין עיקרן לרקחן בדבש אלא להריח או להוציא מימיהם לכך לא ראו לתקן שהחיינו אפילו על אכילתן כיון דלא נטעי להו אדעתא דהכי ודמיא קצת להההיא דכתב הרא"ש בשם בעל הלכות גדולות דשקדים המרים קטנים מברכין עליהם בורא פרי העץ וכשהם גדולים ולא כלום דכיון דיותר הם ראוים לאכילה בעודם קטנים נטעי אינשי להו אדעתא דהכי ע"כ ומכל שכן דקי"ל בערובין דף מ' דברכת שהחיינו אינה אלא רשות. והרב מג"א כתב עוד משם המרדכי דאין מברכין על ההנאה אלא בדבר שהגוף נהנה ממנו ע"ז כתב דנראה לו דלכך אין מברכין על קול ערב (ד"מ) ובמטה משה כתב הואיל ואין בו ממש. ומה שאין מברכין על רחיצה וסיכה משום דאין נכנסים לגוף וכו' ע"כ.

כגון המור שהוא מין החיה וכו'. רבו הפירושים במור זה מהו דרבינו פ"א דכלי המקדש כתב וז"ל המור הוא הדם הצרור בחיה שבהודו הידוע לכל שמתבשמים בה בני אדם בכל מקום ע"כ והראב"ד ז"ל חלק עליו וכתב שהוא ממין עשב או ממין אילן וריחו נודף ע"כ וכן דעת הרמב"ן ז"ל ופירוש שלישי הוא רש"י ז"ל שכתב שהוא הרעי מן חיה ידועה והטור ז"ל סי' רט"ז כתב דיש אומרים שהוא זיעת חיה והנכון שחיה ידועה היא ויש לה כמין חטוטרת (נ"א חטוטרות) בצוארה ומתקבץ שם תחילה כמין דם ואחר כך מתייבש ונעשה ממנו המור ע"כ ורבינו בחיי פרשת כי תשא הביאו השיירי כנה"ג שם כתב דבזמן

הקיץ בחמימות הגדול כשהיא מהלכת בין האילנות מגררת בנפח ההוא והדם יוצא צרור ולוקטים אותו בני אדם מבין העשבים וכן הזכיר הכתוב בו לשון לקיטה אריתי מורי וכו' ע"כ וזה נוטה לפי' הראב"ד ז"ל. ועוד כתב שם השיירי כנה"ג שיש לגרוס מן חיה בלא יו"ד בין מ"ם לנו"ן ע"כ ונראה שאינו מוכרח אחרי המחילה. ובהיתר אכילת המור רוב הפוסקים התירו אותו למ"ד דהוי דם חיה משום דפירשא בעלמא הוא זולת הרמ"ה שהביא הטור סי' רט"ז שאסרו משום דם ולזה נוטים דברי הרב ב"ח שם אמנם מעשים בכל יום שמשליכים אותו תוך המרקחות ומיני מתיקה ואם הלכה רופפת בידך פוק חזי מאי עמא דבר וכ"כ השיירי כנה"ג שם.

הלכה ב

עד שתעלה תמרתו. תרתי שמעת מינה חדא דאין לברך בשעה שמשימין המוגמר על האש ותו אשמועינן דמשתעלה תמרתו אע"פ שעדיין לא הריח יברך דומיא דשאר ברכות שמברך על דעת וכו' כדאיתא התם בגמ' דף מ"ג ובמה שיש לדקדק באותה סוגיא עיין להרב מעדני מלך דף נ"ג ע"ב.

ואם היה עשב וכו'. מבואר הדבר שרבינו לא היה גורס כגירסתינו בגמ' אלא כגירסת הרב בעל הלכות גדולות שהביאו התוספות דמשני תנא הדס וכל דדמי ליה כלומר שעיקרו לריח לאפוקי תפוחים וחבושים שאין עיקרן אלא לאכול ומינה דבמין עשב שעיקרו להריח יברך בורא עצי בשמים וכ"כ מרן ז"ל ובמ"ש שכל המוגמרות מברכין בורא עצי בשמים אלא כשהוא וכו' צ"ל אינו אלא כשהוא.

הלכה ג

שמן של אפרסמון וכו'. שם ופירש הערוך שהוא הצרי הנוטף מעצי הקטף וכתב הרב מג"א ומגן דוד בשם תלמידי רבינו יונה דמשום שגדל בארץ ישראל קבעו לו ברכה בפני עצמו עיין עליו ומשמע דאם בדיעבד בירך עליו בורא עצי בשמים יצא ועיין להרב ב"ח והשיירי שם.

אבל שמן זית וכו'. גם זה שם מימרא דרב אדא בר אהבה ועל מה שכתב מרן ז"ל ומ"ש ר"ח במשחא כבישא נראה שלדעת רבינו אין מברכים עליו שהרי כתב בסוף הפרק שהמריח בבגדים מוגמרים אינו מברך לפי שאין שם עיקר הבושם אלא ריח בלא עיקר וכו' ע"כ פירוש משום דשמן זה הוא עשוי מהשומשמין עצמם שמוציאים שמנם והבשמים שכובשים עם השומשמין היינו בלא שמן כלל ולשון כבישה כאן הוא מלשון כובש במכבשת שדוחקים וכובשים הבשמים עם השומשמין זמן מרובה עד שקולטים השומשמין ריח הבשמים ושוב טוחנין אותם להוציא שמנם וכן מוכיח הלשון וק"ל.

הביאו לפניו שמן וכו'. שם וכגירסת הרי"ף ז"ל.

הלכה ד

היו לפניו וכו'. מבואר בדברי רבינו שאין ברכת עשבי פוטרת עצי אפי' בדיעבד משום דזה עץ וזה עשב ולא דמי לברכת פרי האדמה שפוטרת פרי העץ דהתם שם פרי קאמר ועיקר אילנא ארעא היא כדאיתא בגמרא אבל הכא עשבי לאו היינו עצי דזה עץ וזה עשב וכן הסכים הרב ב"ח סי' רט"ז עיי"ש. אמנם אם בירך בורא מיני בשמים על עצי בשמים או על עשבי בשמים דלא הוציא שקר מפיו נראה ודאי דיצא וא"צ לחזור ולברך וזה נלמד שפיר מדין דבר שהוא ספק וכו' שהזכיר רבינו אחר זה דאפי' לכתחילה שפיר דמי מצד הספק אבל בעלמא לכתחילה בעינן ברכתו הראויה לכל דבר. ומשמע ודאי דאפי' אם היו לפניו עצי בשמים ועשבי בשמים ומיני בשמים לכתחילה יש לו לברך על כל אחד אשר כברכתו ודלא כדמשמע מתוך דברי הטור שם וכבר חלק עליו הרב ב"י ועיין להרב ב"ח והמגן דוד שם.

הביאו לפניו יין וכו'. כבר ביארו בפ"ז הל' י"ד וכאן שנאו אגב כ"כ מרן ז"ל ועוד נראה דאשמועינן אגב ארחיה דלאו דוקא בסוף הסעודה נאמר דין זה דה"ה בעלמא נמי דינא הכי ועיין להרב לח"מ ז"ל.

הלכה ה

דבר שהוא ספק וכו'. כ"כ התוס' שם דף מ"ג בשם הר"מ מקוצי ולאפוקי ממ"ד שכתבו התוס' שם שיברך שהכל דעל כולם אם אמר שהכל יצא ועיין להרב ב"י ומ"ש לעיל הל' ד'.

נכנס לחנותו וכו'. שם דף נ"ג וירושלמי פ' הרואה כדברי רבינו ומפרש בגמרא דלריחא נמי עבידי כי היכי דנירחו אינשי וניתו ונזבון מיניה ע"כ ופשוט דכל זה דוקא בנתכוון גם הוא להריח וכ"כ ז"ל.

נכנס ויצא וכו'. נראה דבזה אין שייך דעתו לחזור כדי שיפטר מלברך דהא בכל פעם הוא נהנה אמנם הרב מג"א ומגן דוד ז"ל כתבו דאין לברך כשדעתו לחזור עיי"ש.

הלכה ו

השושנה וכו'. מדהזכיר אחר זה הוורד משמע דשושנה אינו וורד ומרן ז"ל נסתפק מהו שושנה לדעת רבינו עיין עליו ואף שידוע ששני מיני שושנים יש אחת אדומים ואחת לבנים מ"מ אכתי לא ידעינן איזה מהם קורא רבינו שושנה ואיזה קורא וורד או אם לאחת מאלו ועיין להר"ש פ"ה דכלאים משנה ח' שכתב דשני מיני שושנים הם עיי"ש וגם מין שלישי נמצא אצלינו מגוון אדום ולבן מעורב יחד.

נרגיס של גינה וכו'. שם דף מ"ג רב משרשיא אמר האי נרקום דגנוניתא מברכין עלויה בורא עצי בשמים דדברא בורא עשבי בשמים ופי' רש"י נרקום חבצלת השרון בהלכות גדולות. דגנוניתא הגדל בגינה ע"כ והרב ב"י משם הרשב"א כתב דשל גינה משקין אותו ונעבד וגדל ומתקיים אע"פ שעצו מתייבש אבל דדברא מתייבש כעשב והולך לו מג"א ז"ל.

ומי הוורד וכו'. אין להקשות דמאי שנא מברכת האכילה דמברכין על המרקחת של וורדים בורא פרי האדמה כמ"ש הרב ב"י סי' ר"ד והיינו טעמא דאין העלין שמהם עושים המרקחת מעיקר הפרי אלא הזרע שבתוכו הוא עיקר הפרי כמ"ש הכלבו ז"ל (אי נמי משום דהוו פירות האטד כדאיתא בסי' ר"ג וכ"כ הבאר הגולה סימן ר"ד) ובסי' רט"ז פסק הרב ב"י גופיה כדברי רבינו דעל מי הוורד מברכין בורא עצי בשמים די"ל דהתם לענין אכילה הקפידא היא שלא לברך בורא פרי העץ מפני שאינו פרי לא מפני שאינו עץ ודמי לדין הקני"לה שהיא קליפת עץ שמברכין על אכילתה בורא פרי האדמה כמ"ש שם סוף סי' ר"ב מפני שאף שהיא מעץ מ"מ אינה פרי משא"כ לענין הריח שאינו מזכיר פרי אלא העץ לבדו שפיר דמי דעל כל פנים עץ בשמים הוא ונכון. והנה מרן ז"ל הביא משם הרבינו יונה שהראב"ד ז"ל חולק בדבר וס"ל דעל מי הוורד והלבונה והמסטכי אינו מברך אלא בורא מיני בשמים ע"כ ובב"י שם הסכים כדעת רבינו והרא"ש ז"ל והרב כנה"ג כתב שם וז"ל ראינו אבותינו ורבותינו מברכין על וורדים ועל מי וורדים בורא עצי בשמים והקבלה והמעשה עמודי ההוראה מורי הרב בתשובה ח"ב סי' ל"ד ע"כ ועיין תשובה שלימה בשו"ת נאמן שמואל דף ב' שהכריח כדברי רבינו בין שהוורדים לחים בין יבשים וכן על מי אז"האר דהיינו פ"יאור דארא"נגי בלעז עיי"ש.

הלכה ז

שלשה מיני ריח וכו'. סוף פ' אלו דברים ובגמרא אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן המהלך בערב שבת בטבריא ובמוצאי שבת בציפורי והריח ריח אינו מברך מפני שחזקתו אינו עשוי אלא לגמר בו את הכלים.

הלכה ח

ובשמים של ערוה. מרן ז"ל הביא משם הרשב"א ע"ד רבינו שלא ידע לו מקום לדין זה ואולי של ערוה ממש ומפני שעשויין להעביר את הזוהמא אי נמי שהם עשויין לעבירה להטיל ארס של יצה"ר ע"כ והרב דוד אבודרהם ז"ל כתב כגון קופה של בשמים תלויה בצוארה או שאוחזת בידה או בפיה ואסור להריח באותם הבשמים שמא יבואו לידי הרגל נשיקה או קירוב בשר ע"כ והרב מג"א סי' רי"ז כתב דאפשר דדוקא של ערוה

אבל של פנויה מברכים וכו' ע"כ ולענ"ד נראה אין להקל בדבר משום גירוי יצה"ר והרי אשכחן בנשי מדין שהביאו ישראל כפרה על ההרהור לחוד והרב כנה"ג שם כתב דאם הריח בא לו ממילא בלי שום קריבה אל האשה יברך וכו' ע"כ וגם בזו יש להסתפק לדעת רבינו שהרי אסר הבשמים מצד עצמן וכי היכי דבאינך אפילו אם מגיע לו הריח מעצמו לא יברך ה"נ הא ועיין עוד להרב סי' של"ו במי שנכנס לגינה בשבת וכו'.

וכן המריח בבגדים וכו'. סברת רבינו היא זו אכן קצת קשה דמאי שנא ממי וורדים שהזכיר לעיל הל' ו' שיברך עליהם בורא עצי בשמים והרי אין באותם המים עיקר ממשו של וורד אלא הריח שקלטו המים ולזה י"ל דהתם אף שאין במים מממשות הוורדים הא מיהא המים יצאו מתמצית גוף הוורדים דהו"ל כוורדים עצמם משא"כ הבגדים המוגמרים שאין בהם אלא העשן העולה מהבשמים ומעשנן של אלו קלטו הריח אלו הבגדים ולא מגופן ולכך נקרא ריח שאין לו עיקר ואין לברך. ודע שהטור והרמ"ה ז"ל שם חלקו על רבינו וס"ל דאף שאין לו עיקר יש לו לברך ומרן ז"ל ישב דעת רבינו עיין עליו וכ"כ בב"י שם אך ממ"ש בסי' רט"ז לדברי הטור על שמן שסיננו שכתב דיש אומרים דאין לברך עליו משום שאין לו עיקר וכו' קשה דכיון שכבר חלק עליו בעיקר הדין מה לו להטור ז"ל לכפול דבריו ומלבד זה דברי הרב ב"י שם נראין מגומגמים כאשר יראה המעיין ועיין עוד להרב ב"ח והמגן דוד ושיטת הפוסקים כדברי רבינו.

הלכה ט

נתערב ריח וכו' הולכים אחר הרוב. הקשו בבית המדרש ה"י דתינח בשמים של מתים או של בית הכסא או העשוי להעביר הזוהמא אבל ריח בשמים של עבודה זרה היכי מצי מברך עליו אף אם הרוב הוא של היתר הא ע"ז אין לה ביטול עולמית ותירץ מר דודי המשכיל ונבון כה"ר שלמה נר"ו דדברי רבינו דייקי דלא קאי אריח של ע"ז שהרי לעיל כתב שלשה מיני ריח אין מברכים עליהם ואלו הן ריח טוב שאסור להריח בו וכו' א"כ הא דכתב כאן ריח שאין מברכים עליו היינו אותו ריח שאין בו אלא פטור דברכה אף אם מריח וגם שרי להריח בו אבל אם אסור להריח בו מצד עצמו בהא לא איירי רבינו כלל. ונכון.

פרק י

הלכה א

שאין בהם פתיחה ולא חתימה. צ"ל דלאו דוקא דהא איכא דאית בהו חתימה בלא פתיחה כגון ברכת הגשמים בהל' ה' וברכת בית הקברות בהל' י' דאיכא פתיחה וחתימה אלא ברוב אלו הברכות קאמר.

הבונה בית חדש וכו'. ברכות דף נ"ד ובקונה כלים חדשים מעיקר הדין צריך לברך בשעת הקניה דוקא וכ"כ ז"ל והעולם אין נזהרים בזה וכתב הרב מג"א דאולי סמכו למ"ש התוספות בסוכה דף מ"ו ומ"מ אין להקל. וסתמיות דברי רבינו משמע דבשעת הקניה יש לו לברך ע"פ שיטת הירושלמי וכן פסקו הרא"ש והרשב"א עיין להרב ב"י סימן רכ"ג.

הלכה ב

וכן הרואה וכו'. שם דף נ"ח אמר רבי יהושע בן לוי הרואה את חבירו לאחר שלושים יום אומר שהחיינו ולאחר י"ב חדש אומר מחיה המתים וכתבו התוס' בשם ר"י דדוקא חברו החביב עליו אבל בענין אחר לא ורבינו העתיק לשון הגמרא ואין ספק שאם אינו שמח בראייתו שאין לו לברך והרשב"א בתשובה הביאו הרב ב"י ז"ל כתב דאין לחלק בזה בין זכרים לנקבות ע"כ ולאחר י"ב חדש דמברך מחיה המתים כתב הרב ב"ח ז"ל דאין לו לברך שהחיינו דמחיה המתים פוטר שהחיינו וכ"כ רש"ל שקבל מאבותיו עיי"ש ולענ"ד נראה אם קבלה נקבל וכו'.

הרואה פרי חדש. עירובין דף מ' ודקדק רבינו לכתוב בתחילה ראייתו דבאמת כן הוא מעיקר הדין אמנם העולם נהגו לברך בשעת אכילה דוקא וכן פסק הרב ב"י סי' רכ"ה.

הלכה ג

שמע וכו'. כל זה מבואר במשנה שם דף נ"ד ובגמ' דף ס'.

הלכה ה

ירדו גשמים וכו'. שם דף נ"ט ורבינו אינו מפרש כפירוש רש"י שם ויש הכרח לדברי רבינו מדמייתי בתר הכי ברייתא דקצרו של דבר על שלו אומר שהחיינו על שלו ושל חבירו אומר הטוב והמטיב ועיין למרן ז"ל.

הלכה ז

אמרו לו וכו'. שם [דף נ"ט] כדברי רבינו.

הלכה ח

ארבעה צריכים להודות וכו'. רבינו לא נקט להו כסדר שהם בפסוק ולא כסדר שהובאו בגמרא והתוס' כתבו דקרא נקט סדר המסוכנים יותר תחילה וגמרא נקט המצויין יותר תחילה ע"כ ולרבינו צ"ל דדרך אחרת אתו ונקט המצויין יותר שהם חולה שהוא יותר מצוי מן הכל וחבוש דמצוי יותר מיורדי הים בכוללות הבני אדם והולכי דרכים דבקרא קרי להו מדברות שאין מצוי כמו האחרים. ועיין בכנה"ג אורח חיים סי' רי"ט שהכריח שגם הנשים חייבות בברכה זו עיי"ש. ובאמת דמלתא דסברא היא טפי. ובשיירי שם כתב לבטל המנהג שנוהגים להביא התינוקות לבית הכנסת והאב מברך הגומל בעד בנו שהיא ברכה לבטלה דמה טיבה של ברכה זו אלא יש לו לומר פסוק הודו לה' וכו' ואם יאמרו הברכה תהיה בלא שם ומלכות עיי"ש ולענ"ד נראה עוד שאין לאומרה אפילו בלא שם ומלכות דמוציא שקר מפיו הוא לומר הגומל לחייבים טובות דהבן אינו בר עונשין כדי לקרותו חייב ומעין מ"ש הרב מג"א שם ובעיקר דין החולה רבו הסברות עיין להגהות מיימוני והרב ב"י שם והנכון לברך בלא שם ומלכות היכא דלא נפל למשכב.

וכיצד מברך וכו'. רבינו השמיט ההיא דפטרתון יתי מלאודויי משום דמלתא דפשיטא היא דכל העונה אמן הרי הוא כמברך ואם איחר לברך ברכה זו יש לו שהות כל זמן שירצה והנכון שלא לאחר שלשה ימים וכן פסק הרב ב"י שם.

עומד ביניהם וכו'. אפשר דנ"ל מלישנא דקרא וירוממוהו בקהל עם וכו' דמשמע בתוכם כדי שיתעלה יותר שמו ב"ה ומרן הצריכו עיון ונראה כמ"ש.

הלכה ט

הרואה מקום וכו'. שם דף נ"ד וכגירסת הרי"ף ז"ל.

הרואה גוב אריות וכו'. שם דף נ"ז. אלא דהלשון מגומגם דבגוב אריות לא פירש של מי ומשמע דסתם גוב אריות קאמר ואם כן מאי שנא מכבשן האש וראיתי בדפוס מ"ע שלא נדפס בכבשן האש שהושלך בו וכו' אלא כבשן האש סתם והכי הוא לישנא דגמ' וצ"ל דסמיך אסברא דר"ל שנעשה בו נס לצדיקים תדע מדמברכינן שעשה נס לצדיקים במקום הזה ועיין להרב כנה"ג סי' רי"ט.

הלכה י

הרואה בתי ישראל. שם דף נ"ח.

והמית אתכם בדין. שם ומה שיש לדקדק בזה עיין מ"ש בפ"ב הל' ח' בס"ד.

הלכה יא

הרואה ת"ר וכו'. שם ויישוב דברי רבינו עיין למרן ז"ל.

מחכמתו לאומות. הלשון אינו מדוקדק וראיתי בדפוסים אחרים שכתוב לבשר ודם וכן הוא בגמ' וכן צ"ל במלכי אומות העולם. שוב מצאתי בפסקי הרא"ש ז"ל וכתוב בשניהם לבריותיו ואם כן אין כח בידינו להגיה כנזכר.

הלכה יב

הרואה את הכושי וכו'. הכל מבואר שם.

הלכה יג

נאות ומתוקנות ביותר. קצת קשה דבגמ' לא אמרו אלא הרואה בריות טובות סתם ומי הכריח לרבינו לכתוב ומתוקנות ביותר ואפשר דהסברא מצד עצמה מחייבת דבר זה דאם יהיה נאה בפניו ובשאר איבריו יש בו איזה חסרון איך יברך כיון דעכ"פ הרי חסר לפנינו אי נמי י"ל דיתכן שיהיה נאה בצורת הפרצוף אמנם אין מראה זיו קלסתר פניו יפים ע"ד שכתב רש"י ז"ל בפסוק יפת תואר ויפת מראה עיין עליו.

היוצא לשדות. שם דף מ"ב ובהווה דברו.

הלכה יד

על הרוחות וכו'. שם דף נ"ז ועיין למרן ז"ל.

הלכה טו

אם ראה וכו'. יש להסתפק לדעת רבינו ע"פ דבריו ז"ל אם בשאר דברים שהזכיר בפרק זה כגון הרואה קברי ישראל וכו' או גוב אריות וכו' או מקום שנעקרה ממנו ע"ז וכו' אם דינם שוה להרים וגבעות דדוקא משלושים יום לשלושים יום יתחייב לברך ובתוך זמן זה לא יברך או דילמא דהנך דקתני בהו דוקא דינא הכי ותו לא דהן אמת דמצד הסברא נראה דלא שנא. אמנם מדקדוק דברי רבינו אין נראה כן שהרי בדין זה כתב אם ראה אחד מהם דמשמע גבעות ימים מדברות נהרות דוקא ועל כרחין לפרש כן דאתא לאפוקי ברקים ורעמים שהזכיר לעיל סמוך ונראה לדין זה ותו דהזכיר אחר זה דין הים הגדול ופירש בו דדוקא מל' יום וכו' משמע דהנהו דוקא דאל"כ ליערבינהו וליתנינהו גם ברואה חבירו לאחר ל' יום כתב ז"ל בתחילת הפרק שמברך משמע דכל ל' יום הוא גבול המחדש הראיה ואם כוונת רבינו דה"ה והוא הטעם לכל הראיות למה סדר הדברים כן שאין אדם יכול לעמוד בסוד הדבר על בוריו שוב זכיתי ומצאתי להרב כנה"ג סי' רכ"ח שנתעורר בזה והוצרך לידחק עיין עליו ובסי' רכ"ה ציין להרדב"ז ח"ב סי' ד' עיי"ש.

הרואה את הים הגדול. רבינו פסק כאן כרבי יהודה דמתניתין דפליג אתנא קמא דלא מחלק בימים כלל כדאיתא בריש פרק הרואה ובפירושו להמשנה כתב דאין הלכה כר"י

וכאן חזר בו אפשר משום דבגמ' בעו אליביה משמע דהלכה כמותו ועיין למרן ז"ל והרב כנה"ג שם פלפל בזה עיין עליו.

הלכה טז

רצון קוניהם. וכן היא גירסת הרי"ף סוף פ' תפילת השחר והר"ן ז"ל פ' היו בודקין אמנם הרא"ש והסמ"ג ז"ל גורסין קונם וכן הוא בגמרא שלפנינו דף מ"ב ועיין בשו"ת לחם רב סי' א' שהכריח דמאן דאמר קוניהם שפיר דמי וכן היא גירסת הרב כנה"ג ז"ל שדבריו דברי קבלה.

פועלי אמת ופעולתם צדק. כן היא גירסא בגמרא שלפנינו וגירסת הרב כנה"ג ופירוש רש"י ז"ל פועלי אמת שאינן משנין את סדרן ע"כ פירושו וקאי לצבא השמים שהזכיר אמנם לפי גירסא זו לא אתי שפיר מה שאומר אחר זה וללבנה אמר וכו' דזה ודאי קאי להקב"ה וכבר נרגשו מזה התוס' שם שכתבו וז"ל ואית דגרסי פועל אמת ואהקב"ה קאי שבאמת ובדין מיעטה ולהכי קאמר בתר הכי וללבנה אמר שתתחדש ע"כ כלומר דלאידך גירסא המשך הלשון הוא מגומגם קצת כאמור. ועוד ראיתי להרב ב"י או"ח סי' תכ"ו שהביא לשון הרבינו יונה וז"ל פועל אמת שפעולתו אמת לבורא הוא חוזר שהוא אמת וגם הפעולה עצמה היא אמת שהיא קיימת כענין שנאמר ויעמידם לעד לעולם שאם היה חוזר לצבאיו מספיק היה שיאמר פועלי אמת ולמה היה צריך לומר עוד שהפעולה שהם פועלים שהיא אמת ע"כ ודברי טעם הם מצורף למ"ש וכן היא גירסת הרי"ף והרא"ש והסמ"ג ז"ל וכן אנו נוהגים.

שהם עתידים. ויש גורסים שאף הם עתידים וכן הוא מנהגינו.

על כבוד מלכותו. ויש גורסים על שם כבוד מלכותו וכן גירסת הגמרא.

ועל כל מה שברא. הוספה זו לא מצאתיה כעת לא בגמרא ולא בפוסקים שלפנינו ואין אנו נוהגים לאומרה כלל ואפשר שבגירסת רבינו היתה וכדי לסיים מעין הפתיחה.

הלכה יז

בלילה הראשון. זו היא דעת רבינו אמנם הרב ב"י סימן תכ"ו הסכים לדברי הרי"ץ גיאת דעד שיעברו עליה שבעה וכ"כ השל"ה בשם המקובלים ז"ל והפרי חדש שם הכריח כדברי הרב ב"ח לחוש לדברי הרבינו יונה וס' צדה לדרך ז"ל לברך אחר שלשה ימים וכן אנו נוהגים כשחל מוצאי שבת בתוך שבעה ונהרא נהרא ופשטיה ובלבד שישתדלו לברך במוצאי שבת ע"פ המסכת סופרים דלא מצינו חולק וקתני אין מברכים על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבושם ובגדיו נאים ומדקאמר בלשון שלילה אין מברכין אלא

וכו' משמע דהכי בעי דוקא (בדאפשר) מדלא קתני מצוה וכיוצא והשל"ה בשם המג"א מהמגיד מישרים כתב כשמקדשים הלבנה במוצאי שבת אותו החדש יהיה מוצלח.

הלכה כב

ההולך וכו'. תענית דף ח'.

הלכה כג

הנכנס לבית המדרש וכו'. משנה ובריייתא בפ' תפילת השחר וכאן לא ביאר רבינו אם דרך חיוב קאמר או דרך עצה טובה אמנם בפירוש המשנה כתב וז"ל ואלה שני התפילות חובה לכל מי שיכנס לקרות בביהמ"ד שהרי לא אמרו בכניסתו מה היה אומר כדי שיהיה סיפור למה שהיה אומר רבי נחוניא בן הקנה ואז יהיה רשות בידינו אבל אמר בכניסתו מהו אומר ר"ל כשיכנס לביהמ"ד מה חייב לומר וכו' ע"כ וכ"כ הרב עובדיה מברטנורא ועיין להתוס' יו"ט בהקדמתו ז"ל.

וישמחו בי חבירי. בזאת הפיסקא בגמרא הקשה בני הבחור אהרן יצ"ו דכיון שהיו חכמים גדולים איך אפשר שיהיו חשודים לשמוח בכשלון חביריהם שזה נראה דבר מגונה ח"ו. והשבתי לו שהקשה בטוב אמנם י"ל דודאי לא במרד ולא במעל יארע להם דבר זה אלא שע"י הפלפול והשקלא וטריא יתכן תגבורת החצונים שלא לדעת וממילא באה השמחה ע"י הניצוח שלו והכישלון של הנגדיי ומשום ששגגת תלמוד עולה זדון לכך היו מתפללין שלא יבואו לזה.

הלכה כד

אני עמל לדברי תורה. בגירסאות שלפנינו בגמרא אין זאת הנוסחא וגם מצד הלשון הוא קצת מגומגם דהוה ליה לומר במה הם עמלים שאינם מקבלים שכר כאידך דתני ויש ליישב.

אני רץ וכו'. הקשה הרבינו יונה ז"ל דלמה הוצרך לחזור זה והלא הוא בכלל מ"ש תחילה אני עמל ומקבל שכר וכו' וי"ל שהוא דבר בפני עצמו ור"ל כשאני רואה שעוברים הימים והזמנים אני מרגיש בעצמי שאני רץ בכל יום ומתקרב למיתה ומפני זה אני מכין צדה לדרך כדי שאזכה לחיי העולם הבא אבל הם אינם מרגישים במיתתם כלל עד שעת המיתה ואינם מכינין צדה לדרכם מפי מו"ר נר"ו ע"כ.

פרק יא

הלכה א

כל הברכות וכו'. עיין ביאורו למרן ז"ל ומתורצת השגת הראב"ד.

הלכה ב
קודם לעשייתה. פסחים דף ז' ועיין למרן ז"ל.

הלכה ג
כגון מקרא מגלה. אף דמדברי קבלה הוא מדכתיב והימים האלה נזכרים ונעשים מ"מ כל דבר שאינו מפורש בתורה קרי ליה דברי סופרים כמבואר בדברי רבינו בכמה מקומות ועיקרו פ"א דאישות.
והיכן ציוונו וכו'. שבת דף כ"ג.

הלכה ד
מפני הסכנה. עיין בפ"ו מה שהשיג הראב"ד ז"ל על זה ועיין מ"ש שם בס"ד.

הלכה ה
העושה מצוה וכו'. ראית רבינו מבוארת מההיא דפרק שלשה שאכלו שהביא מרן ז"ל לקמיה דאיתא התם דף נ"א בעו מיניה מרב חסדא מי שאכל ושתה ולא בירך מהו שיחזור ויברך אמר ליה מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר כדי שיהא ריחו נודף אמר רבינא הלכך אפילו גמר סעודתו יחזור ויברך דתניא טבל ועלה בעלייתו אומר אשר קדשנו במצותיו וציונו על הטבילה ולא היא התם מעיקרא גברא לא חזי הכא מעיקרא גברא חזי והואיל ואידחי אדחי ע"כ ופסק כסתם תלמודא דפליג ארבינא וכן הכריח הש"ך יו"ד סי' י"ט עיי"ש ודלא כריא"ז פ"ק דחולין דס"ל דאף לאחר גמר המצוה מצי לברך וראיתי להפרי חדש שם שהסביר כוונת הסוגיא גם לדעת ריא"ז ז"ל וכתב שאינו רואה הכרע מהש"ס לשום סברא מהשתי סברות וכו' ע"כ. ולענ"ד נראה דיש להכריח יותר כדברי רבינו מפשט דברי הש"ס דאלו לדידיה הו"ל להש"ס לתרץ ההיא דרבינא להדיא ולימא ולא היא שאני ברכת הנהנין והתם מעיקרא גברא הוה חזי הכא מעיקרא גברא לא חזי לא כן עתה שהדברים סתומים ולא אישתמיט שום מפרש או פוסק לפרש כן בדברי הש"ס עיין עליו שהדעת נוטה יותר לדברי רבינו וגם מהירושלמי שהכריח דלכו"ע היכא דאתייליד רעותא אין לברך אלא אחר בדיקת הריאה וכו' יש לדחות דר' יוחנן יסבור או כדברי רש"י שהביא הרב ב"ח בסוף סי' שם דמ"מ מטהרה מידי נבלה אי נמי דכיון דלא מצי לברוכי קודם מכח ספק ברכה לבטלה תו לא יברך וכדעת רבינו והוא ז"ל כתב דרבינו יודה בזה ואם היה כן היה צריך לבארו כמ"ש דין ציצית ותפילין מטעם המשך המצוה עיין עליו. עוד הקשה על הש"ך בכוונת דברי התוס' דפ' לולב הגזול ודברי הרא"ש ז"ל. והרואה בפסקי התוס' ופסקי הרא"ש שם יראה שהדין עם הש"ך. וההיא דכסוי הדם נראה שיש ליישבו עיין עליו. ואעיקרא דדינא במ"ש בס' מגן אברהם מההיא

דטבילה מלבד מה שתירצו הש"ך והפר"ח ז"ל שם נראה לענ"ד עוד דגם טבילת הגר למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה יש לה שייכות קצת לדמותה לעובר לעשייתה וזה ממ"ש הרא"ש בפ' שלשה שאכלו גבי הכניס משקים לתוך פיו ונזכר שלא בירך עליהם דקי"ל בולעם כתב ז"ל שיש לו לברך אחר כך ומקרי קצת עובר לעשייתם מה שנזכר קודם לבליעה אלא שלא היה יכול לברך עיי"ש.

והוא הדין נמי בטבילה הואיל והוא היה רוצה לברך קודם עשיית המצוה כדין כל הברכות אלא דאריא הוא דרביע עליה והרי אנוס הוא דמי טפי למכניס משקים לתוך פיו וכו' שמברך אחר כך ודו"ק וגם רבינו נראה דפוסק כההיא דהרא"ש ועיין להרב ב"י או"ח סימן קע"ב ועם כי הוא ז"ל לא הסכים כן הרואה יראה שמכח הכרח ספק ברכות כתב כן עיי"ש.

ואגב ראיתי להזכיר מה שנתקשה אהובי אשר כנפשי אלופי ומיודעי נכבדות מדובר בו החכם השלם כמהר"ר מלאכי הכהן נר"ו במ"ש הפרי חדש או"ח סי' תל"ב בענין כל המצות מברך עליהם עובר לעשייתם דהסכים לדעת הרמב"ם והש"ך דאם כבר גמר המצוה תו לא מצי לברך דלא (כהג"מ) [כהגהות אשר"י] דס"ל דאף שנגמרה המצוה מצי לברך דלא אמרו עובר לעשייתן אלא לכתחילה וכו' וביו"ד סי' י"ט הסכים כהגהות אשר"י הפך מ"ש כאן. ונראה לענ"ד דהן אמת דלכאורה נראה דפליג מדידיה אדידיה אמנם כד דייקינן בהא מלתא מצינן למסבר קראי וזה דהרי עינינו הרואות דמ"ש ביו"ד הוא על צד היותר טוב כדי לצאת ידי כולם שכתב בסוף דבריו וז"ל ומיהו לענין דינא דברי הג"א נראין עיקר ולפיכך לצאת ידי ספק ישחוט בהמה אחרת ויברך עליה ויכוין לפטור הראשונה וכן כל כיוצא בזה ע"כ הרי דאף דלענין דינא דברי הג"א נראין עיקר מ"מ לענין מעשה לא מלאו לבו לומר כן וזה מכח שכל הראיות שהזכיר הרב לעיל כתב עליהם שאינו רואה הכרע לשום אחד מהשתי סברות ויש מקום לדחותם עיי"ש ולכך הסכים לצאת ידי ספק היכא דאפשר כדי לחוש להג"א ז"ל (ודו"ק בדבריו שלא כתב דברי הג"א עיקר כלומר בהחלט אלא כתב נראין וכו') אבל היכא דלא אפשר כי הך דהכא גבי ביטול דמאחר שכבר ביטל אזדא לה המצוה לגמרי דביטול היום אינו כלום ואינו מוזכר בש"ס ואי אפשר לחזר אחר מצוה אחרת דכוותא פשיטא שאין לחוש לסברא זו ולזה כיון הרב ביו"ד שכתב וכן כל כיוצא בזה ודו"ק.

ואין לדחות דאכתי אפשר כשיבטל לאחרים ויברך דומיא דשחיטה חדא דאיכא פלוגתא אי ביטול ע"י שליח מהני או לא מהני וכמ"ש הרב ב"י סימן תל"ד וכיון שכן פשיטא שאין לברך וכ"כ השיירי כנה"ג סי' תל"ו בהגהת הב"י ואף דהפר"ח פליג התם אפשר

דבהא מודה תדע שהרי כתב שם וז"ל דכל שחייב לבדוק פשיטא דמברך משמע דאמאן דרמי חיובא קאמר משא"כ גבי שליח דלא שייך לומר כן דהא איהו לא מחייב בזה כלל ואף אם תמצי לומר דשליח ג"כ בעי ברוכי מ"מ הך מילתא לא שכיחא ולכך הסכים הרב כאן דלא יברך משום ספק ברכות להקל ולזה כתב וכמ"ש הש"ך יו"ד רמז לנו ששם הסכים דמשום ספק ברכות אין לברך כלל הוא הנראה לענ"ד במה דאפשר ליישב דברי הרב זכרונו לברכה ונומיתי הדברים להחכם השלם והכולל שליחא דרחמנא כמהר"ר רפאל ישראל קמחי נר"ו ואמר לי שהוא חילוק אמיתי.

שוב חזר האהוב נאמן הרמ"ך הנ"ל נר"ו להקשות דהתם הוא לענין דינא שפסק בהיפך מיו"ד לאו"ח והפסק דאו"ח אינו לענין ביטול לבד אלא לכל ענין הוא דבהא פליגי הג"א והרמב"ם ז"ל. והשבתי לו נר"ו דכבר כתבתי שהרב ז"ל לענין דינא נטה לסברת הג"א כמ"ש ביו"ד והכא באו"ח לענין מעשה קאמר תדע עוד שהרי הרב ז"ל קאי אמ"ש הגה"ה דיברך כל זמן שלא סיים בדיקתו ופי' ז"ל עד אימת מקרי שלא סיים וכו' הרי דלענין מעשה קאמר דוקא וסמך אמ"ש ביו"ד דכל היכא דמצי לצאת ידי ספק יש לחוש לסברת הג"א ומהך טעמא גופא לא הוצרך הרב כאן לחלק. ותו דשפיר מצינן למימר דיתכן בכל הברכות דאם לא מצא מצוה אחרת דכוותא כדי לברך עליה ולפטור הראשונה אאם נאמר דאפי' הכי יברך אחר גמר המצוה לדעת הרב ז"ל זו לא שמענו. וממ"ש ביו"ד יש להוכיח דלא יברך שהרי הרב ז"ל חייש לספיקא ואינו בדין להזכיר שם שמים בספק כדקי"ל ספק ברכות להקל וכן מצאתי בביאור להרב ז"ל באו"ח סי' תקפ"ה ס"ג דאם לא בירך קודם שתקע אם נשאר לו עדיין שום תקיעה שלא תקע צריך לברך ע"כ ומכלל הן אתה שומע לאו הרי דלענין מעשה ס"ל כהרמב"ם ז"ל ודו"ק. שוב קבלתי כתב מהחכם השלם שבאזמיר א"כ כמהר"ר מרדכי רוביו נר"ו וגם הוא תירץ כדברי אף שבא בקצרה. ושבח לה' יתברך.

הלכה ז

טבילת הגר. וזו היא דעת הרי"ף ז"ל דדוקא טבילת הגר אבל שאר חייבי טבילות מברכין ואחר כך טובלין וכ"כ מרן ז"ל.

דחוי מעיקרו. סוף פרק שלשה שאכלו התם מעיקרא גברא לא חזי.

הלכה ח

כל מצוה וכו'. מנחות דף מ"ב.

בשעה שישב בסוכה וכו'. פי' קודם שישב וקודם שינענע וקודם שישמע שכבר הקדים שכל המצות מברך עובר לעשייתן וכ"כ להדיא פ"ו דסוכה עיי"ש ונקט האי לישנא הכא

משום דבעינן שיברך סמוך לעשיית המצוה כל מאי דאפשר ועיין מה שאכתוב בהל' ט"ו בע"ה.

הלכה ט

מזמן לזמן. ביאר מרן ז"ל דכל הני יליף להו ממימרות ותוספתות פ' לולב וערבה ותוספתא דברכות פ' אחרון ובריש הקורא את המגילה ופ' במה מדליקין זולת שופר מזוזה ומעקה דיליף להו מהני. ונפל ט"ס בדבריו שכתוב ומכל מקום מפורש וצ"ל ומקרא מגילה.

הלכה י

אחד העושה מצוה וכו'. כמה פירושים נאמרו בדברים אלו במפרשים ז"ל הלא בספרתם עיין להרב ב"י או"ח סי' תקפ"ה ולהפרי חדש והרב כנה"ג ועיי"ש על דברי רבינו בפ' זה שיישב דברי מרן על דברי הרמ"ך ז"ל וגם רבינו יסבור כן וכו' ומשום דכיוונתי לדבריו תהלה לה' לא אאריך וקחנו משם.

אלא על מצוה וכו'. סוכה דף מ"ו והש"ך יו"ד סי' כ"ח חלק על הרמ"א שכתב לברך זמן בכיסוי הדם והביא דברי רבינו עיי"ש.

היו לפניו וכו'. גם זה שם פלוגתא דרבי יהודה ותנא קמא ופסק רבי זירא כר"י מדכתיב ברוך ה' יום יום בכל יום תן לו מעין ברכותיו. וכן היא הסכמת כל הפוסקים זלה"ה.

הלכה יא

כל העושה מצוה וכו'. בדין זה גמגומים רבים מברכות אחרות שמברך בעל ולא בלמ"ד ומרן ז"ל האריך בזה עיין עליו.

הלכה יב

מל את בנו וכו'. קשה דכפי זה אמאי מברכינן על פדיון הבן כיון שהאב עצמו עושה המצוה היה לנו לברך בלמ"ד וכתבו רבינו פי"א דהלכות בכורים ובפודה עצמו כתב שם שמברך בלמ"ד והוא תימה שבין בפודה עצמו בין בפודה בנו היה לו לברך בלמ"ד על פי הנחתו כאן כיון שהמצוה מוטלת על אביו וראיתי להריב"ש בתשובה סי' קל"א הביאה הרב ב"י יו"ד וז"ל ולדעת הר"ם ז"ל בנוסח הברכה שבאב הפודה אומר בעל ובפודה עצמו אומר בלמ"ד אפשר לתת טעם לפי שבאב אפשר להעשות מצוה זו על יד הבן כשיגדיל וכשיגדיל אז אי אפשר לעשותה אלא ע"י עצמו וגם שאם היה לו לפדות עצמו ובנו קי"ל שהוא קודם לבנו דאלמא עיקר המצוה בעצמו אלא שבקטנותו אי אפשר ע"כ ויש לי גמגום בדבריו ז"ל חדא דלפי דבריו משמע שהאב אינו מצווה ר"ל אין עליו מצות עשה מיוחדת לפדות בנו וזה אי אפשר שהרי הרמב"ם שם כתב מצות עשה לפדות כל

איש מישראל בנו שהוא בכור לאמו וכו' ונאמר אך פדה תפדה עד כאן. הרי דעיקר מצות הפדיון היא מוטלת על האב דוקא תדע עוד שכתב שם עבר האב ולא פדהו כשיגדל יפדה את עצמו הרי דעיקר המצוה על האב דוקא וכיון שכן הוה ליה לברך בלמ"ד. ותו דאף לפי דבריו מה תיקן לברכת למול כדאיתא בשאלה שם הרי דמיא לפדיון ממש דאם לא מלו אביו חייב הוא למול את עצמו.

וכמלמד מדברי הרב ז"ל נראה לענ"ד לתרץ דהרמב"ם ס"ל דכל המצות שעושה אותם האדם בבריא חיובא יש לו לברך בלמ"ד ואם עשאה על ידי אחר שהוא שלוחו יברך השליח בעל כמבואר בדבריו והשתא במילה לא משכחת לה לברך העושה אותה דהיינו המצווה עצמו אלא באב דרמיא עליה חיובא למול את בנו והוא עצמו מלו בלתי שליח ע"כ יברך בלמ"ד דאילו כשיגדל הבן כמעט אי אפשר לו למול את עצמו ובעי שליח דהיינו מוהל אחר ואף אם יתכן בדוחק גדול הוא מלתא דלא שכיח בעולם שימול ויפרע את עצמו עד שכמעט הוא מן הנמנע וא"כ כשימול אותו שלוחו יברך בעל וע"כ לקיים מצוה זו ע"י שליח משא"כ האב כאמור ומשו"ה גבי פדיון דאב ובנו שניהם כאחד טובים לקיים מצוה זו הם בעצמם בלתי שליח היה מן הדין לברך שניהם בלמ"ד אלא שכשנבא לשקול מצוה זו בשקל הקדש עיקר עצמות המצוה היא על הפודה עצמו כמו שהוכיח הריב"ש ז"ל מדין היה הוא לפדות ובנו לפדות שהוא קודם לבנו ותדע דבפ"ק דקידושין אמרו ההך מאי טעמא מצוה דגופיה עדיפא ואלו היה מוטל עליו פדיון בנו בגופו ממש היה לנו לפסוק ולתלות הדבר בבחירת האב כיון דשקולים הם אלא ודאי כדאמרן ודו"ק כי נראה לענ"ד נכון.

הלכה יג

מל את בן חברו. הר"ן ז"ל פע"מ הקשה על רבינו מהסוגיא שם ועיין במרן והכנה"ג סי' רס"ה.

הלכה יד

בקול שופר. לאו דוקא בקול דלשמוע קול שופר בעי לברך כמ"ש פ"ג דשופר ובדפוס קדמון מצאתי גם בפרקין קול שופר.

הלכה טו

נטל את הלולב וכו'. הראב"ד ז"ל השיג על רבינו מברכת ציצית ותפילין ומרן ז"ל כתב דאין הכרע בדבר וציין להמגדל עוז ועיין להרב כנסת הגדולה יו"ד סי' רס"ה.

אם בירך קודם שיטול וכו'. כתב מרן הקדוש וז"ל ויש שואלים איך כתב רבינו פ"ז מהלכות לולב מברך תחילה על נטילת לולב והרי כתב כאן שאם בירך קודם שיטול

מברך ליטול לולב והתם כשלא נטלו עדיין עסקינן שכך כתב וכשהוא נוטלה לצאת בהם מברך תחילה על נטילת לולב הואיל וכולם וכו' וי"ל ששם אינו מקפיד על נוסח הברכה אלא כוונתו לומר שמברך על הלולב ואינו מברך על שאר המינין ולשונו מוכיח כך שכך כתב וכשהוא נוטלה לצאת בהם מברך תחילה על נטילת לולב הואיל וכולם סמוכים לו עד כאן. והעיני בשר לו יראה כמה מהדוחק יש בדברים אלו אחרי המחילה רבתי ממרן ז"ל חדא דאיך נאמר ששם לא הקפיד על נוסח הברכה אם בעל או בלמ"ד והרי שם הוא עיקר הדין ואת המעשה אשר יעשון ואיך נאמר שלא הקפיד ומכל שכן דבאותו פרק הל' ט"ו כתב וז"ל ובכל יום ויום מברך עליו אקב"ו על נטילת לולב מפני שהיא מצוה מדברי סופרים ע"כ ועל פי שניהם יקום דבר דנראה דכוונת רבינו דעיקר הברכה היא בעל הגם שכבר נרגש מזה מרן שם וכתב דגם שם לא הקפיד וכ"כ באו"ח סי' תרנ"א ואחרי אלף מחילות לא דחינן תרתי מקמי חדא.

ובהורמנותיה דהרב ז"ל נראה לענ"ד דרך אחרת בדברי רבינו שיהיו דבריו בהקפדה גמורה ובדיוק עצמי כי כן דרכו דרך הקדש ז"ל וזה כשנדייק בדבריו דהכא ודהתם ששם כתב וז"ל מצוה מן המובחר לאגוד לולב והדס וערבה ולעשות שלשתם אגודה אחת וכשהוא נוטלה לצאת בהם מברך תחילה על נטילת לולב הואיל וכולן סמוכין לו ואחר כך נוטל האגודה הזאת בימינו ואתרוג בשמאלו וכו' ע"כ וקשה דאמאי הוצרך לכתוב תיבת ולצאת בהם פשיטא דכשהוא נוטלו סתמו כפירושו הוא כדי לצאת בו והיה לו לכתוב וכשהוא נוטלה מברך וכו' ומינה ודאי דהנטילה היא כדי לצאת דאם לא כן למה יברך.

ותדע עוד דבפרקין כתב נטל את הלולב מברך על נטילת לולב וכו' אבל אם בירך קודם שיטול וכו' הרי שאין צורך לכתוב לצאת בהם ואי משום שקדם סמוך לו דין האגודה שאינו לצאת אכתי תקשה אעיקרא דדינא דמה צורך היה לרבינו לערב דין אגד הלולב עם הנטילה והברכה היה לו לכתוב דין האגודה לעיל בדין הקודם דאיירי בארבעה מינים ואחר כך היה לו להתחיל דין הנטילה כי כן סדרן של כתובים.

ובמ"ש בפרקין נמי איכא למידק שכתב אבל אם בירך קודם שיטול דמשמע אם בירך בדיעבד וכלפי לייא אדרבה היה לו לכתוב ויברך וכו' והיה לו לסדר הלשון באופן אחר כדי שלא נטעי לכך נראה דשיטת רבינו בזה כשיטת הרא"ש ז"ל סוף פרק לולב הגזול והביאו הרב ב"י או"ח סי' תרנ"א וז"ל צריך לדקדק מתי יברך אדם על הלולב אם יברך אחר שנטלו בידו הא אמרינן הכא מדאגביהי נפק ביה ובעינן שיהא מברך על כל המצות עובר לעשייתן והיה נראה שיברך עליו קודם שיטלנו בידו אבל לא מסתבר דהיאך יברך

עליו בעוד שהוא מונח בכלי הא אמרינן בפרק הקומץ רבה תפילין מאימתי מברך עליהם משעת הנחה עד שעת קשירה דכל זמן שאין המצות מזומנות בידו לעשותן לא מסתבר שיברך וטוב שיברך משיתחיל ליטול הלולב קודם שיטול האתרוג דהיינו עובר לעשייתן שמעכבין זה את זה אי נמי יהפוך אחד מהם עד שיברך וכו' אי נמי יכוין שלא לצאת עד אחר הברכה וכו' ע"כ והיא שיטת התוספות גם כן שם וכזה פסק הרב ב"י בשלחנו הטהור שם שאחר שיטול הלולב קודם שיטול האתרוג יברך וכו'. ולפי האמור תתבאר על נכון כוונת רבינו דאין הכי נמי דכפי הכלל שהזכיר בשאר ברכות כשמברך עובר לעשייתן גמור יש לו לברך בלמ"ד אמנם בלולב שאני מן הטעם שכתב הרא"ש ז"ל והיותר ראוי ליטול הלולב בכוונה שלא לצאת או שיקח האתרוג קודם שיברך בעוד הלולב בידו ולכך כתב תחילה האופן הראוי בדין זה לברך בעל ונתן טעם שכיון שהגביהו יצא ידי חובתו כלומר ולכך ראוי והגון לכתחילה לברך בעל כנ"ל.

אמנם אם בירך דהיינו שבדיעבד התחיל לברך עם שם ומלכות דהוי ברכה גמורה כמ"ש פ"א קודם שנטל הלולב אז יש לו לברך בלמ"ד כמו לישב בסוכה והיינו לומר שיגמור הברכה ליטול לולב ודיוק זה שהוא עצמו השמיענו אגב ארחיה לכוונה זו דאם לא כן הוה קשה טובא לשון אם בירך דמשמע בדיעבד ואחר כך כתב מברך שהוא לכתחילה והוי שני הפכים בנושא אחד אלא נראה דאגב ארחיה אשמועינן תרתי כאמור ומבואר גם כן ממ"ש לעיל הל' ח' וז"ל ואימתי מברך בשעה שישב בסוכה או כשינענע הלולב וכו' הרי להדיא דס"ל דהברכה תהיה אחר הלקיחה קודם הנענוע מסכים הולך למ"ש ומאחר שנתבאר לנו שדעת רבינו דלכתחילה יש לו לברך על נטילת לולב אחר שנטלו על דעת שלא לצאת בו ולכך בפ"ז דלולב כתב הדין האמיתי לענין מעשה והכי פירושו דתחילה כתב דמצוה לאגוד הלולב וההדס והערבה באגודה אחת ונמצא שהם כבר בידו ושוב כתב וכשנוטלה לאגודה זו לצאת בהם כלומר שהוא מתכוין לצאת בארבעה מינין מברך תחילה כלומר קודם שיטול האתרוג דמקרי גם כן עובר לעשייתן כאמור ואחר כך נוטל האגודה הזאת בימינו וכו' כלומר דעד השתא דהיינו קודם הברכה לא הקפיד בזה אלא אחר שבירך יש לו להקפיד וליטול זה לימין וזה לשמאל. ולפי זה דייקי כל דברי רבינו ע"פ הדקדוקים שהזכרנו על נכון ועוד אפשר לומר בסתם דמדכתב וכשהוא נוטלה לצאת בהם משמע שכבר הוא בידו אך מתחילה לא נתכוון לצאת קודם הברכה תדע שלא כתב וקודם שיטלנו יברך כמ"ש בפרקין ושאר הלשון יפורש כנ"ל אכן הדרך הראשון נראה עיקר על פי הדקדוקים הנזכרים ואיך שיהיה כוונת רבינו מבוארת לפי קוצר דעתי בדיוק גמור ומוחלט והעד על זה מ"ש באותו פרק בהל' ט"ו כנ"ל והרווחנו

עוד להסכים דעת רבינו עם שאר הפוסקים זלה"ה ולמעשה כי כן נהגנו אנחנו ואבותינו לברך בעל. שוב ראיתי להרדב"ז בתשובה סי' כ"ב שגם הוא לא בחר בדרכו של מרן ז"ל והעולה מדבריו לברך בעל עיי"ש ועיין מ"ש בפ"ב הל' י"ח.

הלכה טז

כגון קריאת ההלל וכו'. אמנם הראב"ד ז"ל חלק על רבינו וסבירא ליה דבחול המועד של פסח אין לברך אבל בראש חדש יש לברך כדי לפרסם שהוא ר"ח והיא סברת ר"ת אלא שר"ת מוסיף דגם בחול המועד מברכים והרמב"ן ז"ל נראה דס"ל איפכא דבחו"ה מברכים ובר"ח אין מברכים ומחלקותם תלוי בהבנת הסוגיא דפרקא בתרא דתענית דף כ"ח רב איקלע לבבל בר"ח חזנהו דהוו קרו הלילא וכו' ועיין בפרק לולב וערבה דף ל"ח ובדברי מרן בפרקין והרב המגיד פ"ג מהלכות מגילה.

וכן כל דבר שיסתפק לך וכו'. מרן ז"ל הקשה על זה מדין ספק קרא ק"ש דחוזר וקורא בברכותיה ותירץ דכשהדבר עשייתו מחוייבת אע"פ שהוא ספק וכו' כיון דקי"ל ספיקא דאורייתא לחומרא ומחוייב הוא לקרות הלכך מברך לפניה ולאחריה כאלו ודאי לא קרא וכו' ע"כ. וראיתי בהגה"ה כתב יד וז"ל לא ידעתי איך רצה מוהרי"ק להטותינו מדרך האמת בתירוצים כוזבים שאם כדברי הרב מוהרי"ק למה פטר הרמב"ם טומטום ואנדרוגינוס בברכת המילה פ"ג מהלכות מילה ומברכת הסוכה פ"ו מהלכות סוכה ולמה כתב שם הרב המגיד שלדעת הרמב"ם ספק אם שמע קול שופר או אם נטל לולב עושה המצוה בלא ברכה עכ"ד ההג"ה ואחרי המחילה מזאת ההגה במה שהקשה מטומטום ואנדרוגינוס לא קשיא מידי דהתם נולד לנו הספק בעיקר המצוה אי גברא בר חיובא הוא אם לאו ודברי מרן קיימי אמאן דמחוייב באותה מצוה בבריא חיובא אלא שנסתפק אם כבר עשאה ונפטר ממנה וזה פשוט אכן ההיא דהרה"מ קשיא וגם מלשון רבינו ספ"ג מהלכות מילה שהשיב לחכמי לוניל ז"ל שכתב בסוף דבריו וה"ה לכל ספק מצוה וכבר כתב לעיל וכל מצוה שעיקרה מן התורה וכו' מוכרח שהם שני דברים או שהכוונה על ספק אם עשה המצוה כבר אם לאו ועיין מ"ש שם בס"ד.

ולעולם יזהר וכו'. ראיתי להעלות על ספר מה שעלה בדעתי החלושה ע"י מעשה שהיה בענין חברים שהיו מסובין בסעודה ואחר שבירך הבוצע הרגישו שאחד מהם חזר ובירך לעצמו והרב שבהם הוכיחו שזה הוא נגד הדין ושהיה לו לכוין ולצאת בברכת הבוצע שזו היא ברכה שאינה צריכה וכו' ובכן לפי שראיתי לחכמי העיר נר"ו חולקים בדבר זה אומר בכה וזה אומר בכה רציתי להזכיר מה שעיינתי קצת בדבר זה אף שכבר מפורסם המחלוקת בין הפוסקים זלה"ה עיין עליהם בשאר ברכות. שמא ברכת הנהנים שניא

משאר ברכות דמתניא במסכת מעילה הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה וזה החילי בס"ד.
תנן בפ' כיצד מברכין (ברכות דף מ"ב) היו יושבים לאכול כל אחד מברך לעצמו הסבו אחד מברך לכולם וכו' ובגמרא רמי מברייתא דעשרה שהיו הולכים בדרך וכו' ישבו לאכול אע"פ שכל אחד ואחד אוכל מככרו אחד מברך לכולם קתני ישבו אע"פ שלא הסבו אמר רב נחמן בר יצחק כגון דאמרי ניזיל וניכול לחמא בדוך פלן וכו' ופירש רש"י בדוך פלן במקום פלוני דקבעו להם מתחילה מקום בדיבור ובעצה והזמנה הוי קביעות אבל ישבו מאליהם במקום אחד יחד אינה קביעות ע"כ תו איתא התם עובדא דתלמידי דרב דאמרי ניזיל וניכול לחמא בדוך פלן ובתר דכריכו יתבי וקמבעיא להו הסבו דוקא תנן וכו' לא הוה בידייהו וכו' אמר נח נפשיה דרב וברכת מזונא לא גמרינן עד דאתא ההוא סבא ושני להו כיון דאמרי ניזיל וניכול לחמא בדוך פלן כהסבו דמי ע"כ וכתבו התוס' ז"ל דמהך ברייתא והך עובדא משמע להדיא דהך דינא דהסבו אחד מברך לכולם הוי בין לברכת המוציא בין לברכת המזון והדברים ברורין מדקאמר וברכת מזונא לא גמרינן דאין לטעות דברכת המוציא קאמר דעובדא הוה בתר דכריכו רפתא וכן הוכיחו התוס' אמתניתין שם. אכן איכא למידק טובא אמאי לא קמבעיא להו הכי כי אמרי ניזיל וניכול בדוך פלן קודם דכריכו רפתא לענין ברכת המוציא ואמאי המתינו אחר שכרכו רפתא דהא ודאי הספק נופל בין בברכת המוציא בין בברכת המזון וכבר נרגשו מזה התוספות שם ותירצו דשמא מיירי שישבו לאכול זה אחר זה ובירך כל אחד לעצמו המוציא עד כאן.
וקשה דמגופא דעובדא משמע שהיו כולם יחד גם בשעת האכילה תדע שהרי הזמינו עצמם מתחילה לאכול באותו מקום אם כן מאין הרגלים לומר שישבו לאכול זה אחר זה ואם מכח הקושיא הוצרכו לידחק בזה הלחץ הרי בקל היו יכולים לתרץ קושיא זו דכדי לצאת מידי ספק בברכת המוציא נתכוונו שלא לצאת בברכת המברך וברכו כל אחד לעצמו דבזה אין שום ספק אפילו בעיקר הדין שמותר גמור הוא אם לא ירצה לכוין לברכת המברך שיברך הוא לעצמו דמאי דקתני הסבו אחד מברך לכולם אינו אלא להקל על המסובין וכו' אמנם בברכת המזון דהוו ארבע ברכות הוה טריחא להו מלתא לברך כל אחד לעצמו ולכך הוצרכו לבא לכלל ישוב דבר זה. אלא ודאי הדברים מוכיחים דאם היו מסובין דהיינו דרך קביעות יחד מתחילה היו צריכים בהכרח לצאת בברכת המברך כדתנן במתניתין. ואם היה להם ספק זה אי הך מלתא דניזיל וניכול לחמא בדוך פלן הוי כהסיבו היו צריכים לשאול מתחילה קודם שיאכלו שלא ליכנס בחשש ברכה שאינה צריכה אי הוי דינא שאחד מברך לכולם ולכך התוספות ז"ל לינצל מזה הוצרכו לומר

דשמא מיירי שישבו לאכול זה אחר זה דאין לנו שום צד כי אם זה.

וטעמא דמלתא נראה שכשכולם מתכוונים למברך ועונים אמן בכוונה גמורה לצאת בברכתו בזה מתרומם מתעלה ומתקלס שמו יתברך ב"ה וכדאיתא בפ' אלו דברים (ברכות דף נ"ג) ת"ר היו יושבים בבית המדרש והביאו אור לפניהם בית שמאי אומרים כל אחד ואחד מברך לעצמו ובית הלל אומרים אחד מברך לכולם משום שנאמר ברוב עם הדרת מלך ובעי תלמודא בשלמא בית הלל מפרשי טעמייהו אלא בית שמאי מאי קסברי מפני ביטול בית המדרש ופירש רש"י מפני ביטול בית המדרש שבזמן שאחד מברך לכולם הם צריכים לשתוק מגירסתם כדי שיתכוונו כולם וישמעו אליו ויענו אמן ע"כ אם כן אפי' ב"ש מודים לטעמא דבית הלל דברוב עם הדרת מלך אלא דסבירא להו דכיון שהם עוסקים בתורה וכדי לכוין לצאת היו צריכים לשתוק לשמוע כל הברכה ולענות אמן עדיפא להו טפי שלא יפסקו גירסתם דהעוסק במצוה פטור מן המצוה ובית הלל עדיפא להו אידך משום ברוב עם וחביבה מצוה בשעתה ואין כאן ביטול תורה דאדרבה זהו קיומה דעל מנת לעשות בעינן ואמטו להכי לא איפליגו ב"ש וב"ה בברכת המוציא וברכת המזון וכיוצא דהתם כולי עלמא מודו לטעמא דברוב עם כאמור ואין שייך באותם העתים לימוד בכדי שיחול חיוב הברכה כי ההיא דהבדלה ולא איפליגו אלא בעת הלימוד שכל אחד טעמו ונימוקו עמו אכן אנן קיימא לן כבית הלל ועל פיהם יחנו כל בית ישראל בפרט לגבי ב"ש.

ותא חזי דאפי' תלמוד תורה ששקול כנגד כולם אנו דוחים אותה העת לענות ולצאת כל אחד בברכת המברך דוקא דאילו היה ההידור לשמו ברוך הוא בעניית אמן לבד אף אם לא נתכוונו לצאת לא הוה להו לבית הלל לומר אחד מברך לכולם ולאפלוגי עם ב"ש מן הקצה אל הקצה אלא שכל אחד יברך לעצמו ושיענה גם כן כדינו אף אם לא יתכוין לצאת דבזה ירויח שתיהם אלא ודאי צריך לומר דברוב עם הדרת מלך לא הוי אלא בעניית אמן לצאת דוקא וכן מצאתי להדיא בדברי שלטי הגבורים אשר סביב הרי"ף ז"ל אמתניתין דהסיבו אחד מברך לכולם וז"ל ומז"ה אומר שלא אמרו אחד מברך לכולם אלא בברכה שלפניהם אבל בברכה שלאחריהם כל מקום שאין שם ברכת זימון אין אחד מברך לכולם וכו' ואין שיטת התלמוד כדבריו אלא אף בברכה אחרונה של יין ושל שאר פירות אחד מברך לכולם והוא שיהיו שלשה או יותר מכן שהם חשובים אגודה וראוי לומר בהם ברוב עם הדרת מלך אבל אם היו שנים מצוה ליחלק וכל אחד מברך לעצמו וכו' כמבואר בקונטריס הראיות ע"כ והדבר מבואר שמה שחלק על מז"ה ז"ל אינו אלא בשאר ברכות שכך הבין בדבריו מתחלה הדבר בזימון דלא שייך אלא בפת

ומדכתב שכשהם שנים מצוה ליחלק מכלל דבשלשה או יותר מצוה שלא ליחלק אלא שאחד יברך והאחרים יכוונו לצאת כנ"ל.

נמצאו פשטן של דברים לפי הנראה דמאי דאמרו אחד מברך לכולם וכן נמי פלוגתא דרב ורבי יוחנן ביין אי בעי הסיבה ללישנא קמא או אי מהניא ליה הסיבה ללישנא בתרא אינו ענין קולא שהקילו חז"ל על האדם שאחד יפטור לחבירו אלא לענין אם חל החיוב על האדם ליכוין לברכת המברך ולצאת בברכתו באותם הדברים שנאכלים דרך קביעות וכו' ולברר ענין הקביעות ואיך הוא ובאיזה דבר נאמר דזהו כבודו של מלך ב"ה וכן מצאתי בספר מעדני מלך ז"ל אמתניתין דפרק כיצד מברכין הסבו אחד מברך לכולם שכתב וז"ל אחד מברך לכולן כלומר צריך שאחד יברך לכולן משום ברוב עם הדרת מלך כבית הלל באור הבדלה פרק אלו דברים סי' ג' ושוב מצאתי כדברי בשם הרמ"ך בכסף משנה פ"א מהלכות ברכות ע"כ ושם נאמר וז"ל נמצא דלכל דבר שיש בו רוב עם טפי עדיף כשמברך אחד בעבור כולם וכן דעת רב אלפס עכ"ד אכן מדברי רבינו שם לא מוכח הכי שהרי כתב וז"ל רבים שנתועדו לאכול פת או לשתות יין ובירך אחד מהם וענו כולם אמן הרי אלו מותרים לאכול ולשתות וכו' מלשון זה משמע שהרשות נתונה בידם אם רצו שאחד יברך לכולם ואם רצו כל אחד מברך לעצמו הגם דיש קצת לדחוק דאפשר דכוונת רבינו אינה אלא לאשמועינן דההתועדות הוי כהיסבו וכן נראה מדברי מרן הקדוש שציין דהיינו מה שאמרו בגמ' דכי אמרי ניזיל וניכול לחמא בדוך פלן כהסיבו דמי וכו' עיי"ש וכן נוטים משמעות הדברים ודו"ק והכי מוכחי נמי דברי מור"ם בהגה סי' קס"ז בשם הרוקח ואור זרוע וז"ל והא דאם שח דברים בטלים צריך לחזור ולברך היינו דוקא ששח קודם שאכל הבוצע אבל אחר כך לא הוי שיחה הפסק אע"פ שעדין לא אכלו אחרים המסובין כבר יצאו כולם באכילת הבוצע וכו' ע"כ ומדכתב כן בסתם משמע שיש להמסובין לצאת בברכת הבוצע כמבואר וזו היא דעת הרב מג"א שם סי' קס"ח ס"ק ב' דכי תנן במתני' הסיבו אחד מברך לכולם ר"ל שצריך דוקא שאחד יברך והשאר יצאו בברכתו.

ואגב ראיתי דברי הכלבו ז"ל שכתב וז"ל שנים או שלשה או יותר שאכלו על שלחן אחד האחד פוטר את כולם מברכת הלחם אם לא ירצו כל אחד לברך על עצמו והר"ש ז"ל כתב שמצוה לחלק ולברך כל אחד לעצמו והאחד המברך לכולם נוטל רשות מהם וכו' ע"כ פשטיות הדברים מוכיח להדיא דסבירא ליה ז"ל בהיפך מכל מה שכתבנו ושהרשות ניתן לברך כל אחד לעצמו אם לא ירצו שאחד יברך לכולם האמנם צריכים אנו לעמוד על בוריין של דברים דלכאורה הם נגד הש"ס עד שכמדומה שלא ראה דברי הש"ס או

שאיזה טעות סופר נפל בדבריו שהרי גמ' ערוכה שנינו התם דף מ"ה אמר אביי נקטינן שנים שאכלו כאחד מצוה ליחלק ופי' רש"י מצוה ליחלק ולברך כל אחד בפני עצמו בין ברכת המוציא בין ברכת המזון ע"כ תניא נמי הכי וכו' הרי ששנים דוקא קאמר דמצוה ליחלק משום דאין כאן גדלו לה' אתי דמשמע רבים זולתו וכמ"ש רש"י ז"ל לעיל מההיא אבל אם הם שלשה הם מחוייבים שלא ליחלק כפי משמעות הש"ס והכלבו ז"ל השוה שנים לשלשה או יותר. זאת ועוד דאמאי יוחס דבר זה להר"ש כיון דגמרא ערוכה היא ולא אמרו אלא שנים דמשמע דטפי משנים לפחות אין כאן מצוה ותו דבש"ס נקטו סתם ואין לנו בירור גמור אי איירי לענין ברכת המוציא או לענין ברכת המזון ורש"י ז"ל הוא דפירש דבין בברכת המוציא בין בברכת המזון איירי דאין אחד פוטר את חבירו ונראה דשפיר כתב שהרי לענין ברכת המוציא קתני מתניתין הסבו אחד מברך לכולם משמע שהם יותר משנים ולענין ברכת המזון נמי כיון דאין זימון אלא בשלשה גם לענין ברכת המזון הם חלוקים ואין אחד פוטר את חבירו ואיך כתב הכלבו ז"ל דהר"ש ז"ל כתב שמצוה לחלק ולברך כל אחד לעצמו דמשמע בין בשנים בין ביותר משנים זה אינו כלל ותדע עוד דהרב גופיה לקמן בריש הלכות ברכת המזון כתב וז"ל שנים שאכלו כאחד מצוה לחלק ופירש הר"ש בין ברכת המוציא בין ברכת המזון אמנם אין המנהג רק בברכת המזון וכו' עיי"ש הרי ששם הביא לשון הש"ס.

ופירוש רש"י ז"ל כדין וכשורה אשר לפי מ"ש שם מקום יש בראש לפרש דכוונתו כאן לפי סברתו דמימרא דאביי מצוה ליחלק היא בברכת המזון דוקא ואף אם תמצא לומר דגם בברכת המוציא קאמר מכל מקום בעיקר הדין סבירא ליה ז"ל דבברכת המוציא יכולים ורשאים לעשות מה שירצו אלא שאחר זה חשש הרב לפירוש רש"י דפירש דמצוה ליחלק קאי גם לברכת המוציא ונקט הדברים בסתם זה נראה לענ"ד בכוונת דברי הכלבו ז"ל כי היכי דלא ליהוי נגד הש"ס אף שעל כל פנים חסרון לשון יש בדבריו כמבואר ואיך שיהיה אני לעצמי נראה לענ"ד לפי האמור דכיון דעל מה שאמר אביי שנים מצוה ליחלק פירש רש"י ז"ל בין בברכת המזון בין בברכת המוציא כאמור וטעמא דמלתא כבר כתבנו דתלי בחיוב הזימון וכו' כי היכי דבשלשה או יותר נתחייבו בזימון וע"כ אחד מברך לכולם כן נמי בברכת המוציא כשהם שלשה או יותר שקבעו עצמם לאכול יחד נתחייבו לשאחד יברך לפטור את חבריו מצורף למ"ש בתחלה משום הדרת מלך וברכה שאינה צריכה. מעתה בענין שאר ברכות כבר ידוע ומפורסם בין הפוסקים ז"ל וראיותיהם ז"ל עיין להרב ב"י או"ח סימן ו' בשם האגור בשם מוהר"י מול"ן ונמשכו אחריו הרב מוהר"ר ישראל ומהרמ"ע מפאנו ז"ל וסיעת מרחמייהו אמנם הר"ם מטראני

ומהרשד"ם ז"ל חלקו עליהם ומהר"ם טראני ז"ל הזכיר התוספתא דעשרה שהיו עושים מצוה אחת וכו' עיי"ש שנתעצם הרבה בזה ונסתייע מהברייתא דברוב עם הדרת מלך כנ"ל עיי"ש סי' קי"ז וק"פ ושם הביא דברי רבינו סוף הלכות ברכות שכתב ולעולם יזהר אדם בברכה שאינה צריכה וירבה בברכות הצריכות ע"כ. סוף דבר לענ"ד נראה אחרי רואי דברי הפוסקים זלה"ה ושדברי הרמב"ם ז"ל שהזכרנו נוטים קצת להתיר לכל אחד שיברך לעצמו אם ירצה (בתנאי שיכוין שלא לצאת בברכת המברך) ולזה נוטים קצת גם דברי הרשב"א ז"ל ודלא כהתוספות ושלטי הגבורים ומע"מ והרוקח ואור זרוע שהביא מור"ם בהגה ז"ל מעתה כדי שלא להכניס עצמו בספק ברכה שאינה צריכה שכפי מ"ש הרמב"ם ז"ל פ"א דברכות הל' ט"ו נראה דהויא מדאורייתא ולא אמרו ברכה לבטלה אלא ברכה שאינה צריכה כלומר שהיה יכול ליפטר ממנה אשר על כן אם האדם יודע בודאי שהמברך מכוין להוציא כל השומעים בברכתו יכוין השומע גם כן לצאת על ידי שיכוין הברכה מתחילה ועד סוף ותבא עליו ברכת טוב שסילק עצמו מן המחלוקת דלכו"ע שפיר דמי אכן מי שירצה לברך גם הוא בטענה שלא רצה לכוין ולצאת ובפרט בסעודה דישיבה שלנו כהסיבה שלהם הרי הכניס את ראשו בסלע המחלוקות על פי הנזכר ומבואר לעיל. נראה לענ"ד וה' ינחני בדרך אמת כן יהי רצון.